

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА:
ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА**

**UKRAINIAN POLYCEISTICS:
THEORY, LEGISLATION, PRACTICE**

Випуск № 3(11) 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Вітвіцький Сергій Сергійович – ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Заступник головного редактора:

Назимко Єгор Сергійович – перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Відповідальний секретар:

Волубуєва Олена Олексіївна – проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

Відповідальний редактор:

Стецюк Роксолана Іванівна – завідувач редакційно-видавничого відділення відділу організації наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

Член міжнародної редколегії:

Войцех Войтила – доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технологіко-гуманітарний університет ім. Казимера Пуласького (м. Радом, Республіка Польща)

Члени редакційної колегії:

Буга Ганна Сергіївна – начальник відділу організації наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент; **Веселов Микола Юрійович** – професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Єпринцев Пилип Сергійович** – проректор університету – директор Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент; **Захарченко Андрій Миколайович** – завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Зозуля Євген Вікторович** – професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Городецька Марина Сергіївна** – професор кафедри кримінального процесу і криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Кононенко Тетяна Володимирівна** – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор; **Макаренко Олександр Юрійович** – професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Пилипенко Дмитро Олексійович** – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент; **Лоскутов Тимур Олександрович** – професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Мердова Ольга Миколаївна** – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор; **Ніколенко Людмила Миколаївна** – науковий співробітник Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України, доктор юридичних наук, професор; **Одерій Олексій Володимирович** – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530

“Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства” журнал Донецького державного університету внутрішніх справ “Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика” включено до Переліку фахових видань України як друковане наукове періодичне видання категорії “Б”.

Журнал включено до наукометричних баз:

Index Copernicus International (Республіка Польща); Crossref (США); Research Bib (Японія); EuroPub (Великобританія)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Донецького державного університету внутрішніх справ
(Протокол № 4 від 27.11.2024 р.)

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
№ 1415 від 16.11.23 р. (Ідентифікатор медіа R30-01959).

Електронна сторінка видання: policeystika.dnuvs.ukr.education

ISSN 2709-9261 (Print)

ISSN 2709-927X (Online)

© Донецький державний університет внутрішніх справ, 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК 351.741

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-1>**Кубасенко Андрій Володимирович,**

кандидат юридичних наук, доцент

(Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6648-9764>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджуються інноваційні підходи до стратегічного управління як ключовий фактор оптимізації поліцейської діяльності в умовах сучасних викликів. Автор аналізує парадигму «розумного управління», когнітивне управління, адаптивну модель, кіберінтегративне та превентивне управління, що дозволяють оперативно реагувати на нові загрози і виклики. Інтеграція цих підходів підвищує оперативну готовність, ефективність управлінських рішень, оптимізує ресурси, покращує комунікацію між підрозділами та посилює проактивний підхід до нейтралізації загроз, що є критично важливим для підтримання публічної безпеки та стабільності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: ефективність, поліцейська діяльність, органи Національної поліції, стратегічне управління, кадрова політика, ефективність управління, управлінське рішення, модель управління.

Постановка проблеми. В умовах глобальних загроз і внутрішніх криз, які визначають ситуацію під час воєнного стану в Україні, постає нагальна потреба у переосмисленні традиційних підходів до управлінської діяльності правоохоронних органів. Стратегічне управління, яке раніше орієнтувалося на стабільність і передбачуваність, нині вимагає інтеграції сучасних концепцій та інструментів для забезпечення високого рівня ефективності в умовах швидко змінюваного і непередбачуваного середовища.

Традиційні моделі управління правоохоронними органами, засновані на статичних процедурах і алгоритмах, виявляють свою обмеженість у контексті нових і складних викликів сучасності. Тенденція до ускладнення безпекових загроз, посилення кіберзагроз, а також зростання соціально-політичних напружень вимагає від правоохоронних органів швидкої адаптації і оперативного реагування. У цьому контексті стратегічне управління стає ключовим інструментом для підвищення ефективності поліцейської діяльності.

Актуальність інтеграції стратегічного управління в механізм підвищення ефективності поліцейської діяльності полягає в необхідності адаптації традиційних підходів до нових реалій. Це передбачає впровадження новітніх підходів до управління, таких як парадигма «розумного управління», когнітивне управління, адаптивна модель управління, кіберінтегративне управління, превентивне управління, що дозволяють правоохо-

ронним органам оперативно реагувати на нові загрози і виклики. Інтеграція цих підходів забезпечує не лише підвищення оперативної готовності, але й ефективність управлінських рішень, критично важливу для підтримання публічної безпеки та стабільності в умовах воєнного стану. Зокрема, застосування стратегічного управління допомагає оптимізувати ресурси, покращити комунікацію між підрозділами та посилити проактивний підхід до нейтралізації загроз, що вкрай необхідно для забезпечення надійної і стійкої системи правоохоронних органів у складних сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція стратегічного управління є критично важливою для досягнення високої ефективності в діяльності Національної поліції України. Науковці акцентують увагу на необхідності системного підходу, що охоплює інтеграцію сучасних технологій, вдосконалення кадрових стратегій і поліпшення координаційних процесів між підрозділами.

Досліджуючи питання стратегічного управління в сфері протидії злочинності С.Є. Абламський зазначає, що воно передбачає тісну співпрацю між Збройними Силами України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони, Службою безпеки України та всіма підрозділами Міністерства внутрішніх справ, зокрема Національною поліцією. Така діяльність спрямована на досягнення спільної мети через впровадження узгоджених стратегій, методів і форм співпраці оборонних сил.

У контексті національної безпеки така взаємодія повинна базуватися на взаємній підтримці та доповнюваності. Отже, на його думку, стратегічне управління у сфері боротьби зі злочинністю представляє собою комплекс рішень і стратегій, що формуються на різних рівнях і у різних відомствах для ефективної протидії кримінальним загрозам [1, с.127].

Аналізуючи сучасні проблеми у сфері управління Національною поліцією О.І. Безпалова вказує, що розробка єдиної загальнонаціональної концепції державної політики в управлінні органами поліції визначається об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Об'єктивні фактори охоплюють стан правового регулювання та соціально-економічну ситуацію, тоді як суб'єктивні відображають усвідомлення суспільством та державою необхідності удосконалення механізмів управління в органах поліції. Аналіз цих чинників є основою для стратегічних рішень у формуванні концептуальних засад управління поліцією. Вчена звертає увагу, що така концепція повинна відображати сучасний стан правового регулювання, окреслювати перспективи вдосконалення правового механізму та враховувати рішення керівництва щодо стратегічного розвитку. Важливими є також фактори, що впливають на ефективність політики управління, оскільки їх чітке визначення сприяє підвищенню якості діяльності поліції та її адаптації до нових викликів у сфері безпеки [2, с. 114].

Як слушно зазначає О.С. Доценко, сучасні умови функціонування Національної поліції України вимагають впровадження стратегічного управління як основи ефективності її діяльності. Відсутність стратегічності в плануванні призводить до неефективних дій, адже поліція часто орієнтується на незмінність зовнішнього середовища. Замість адаптації до швидко змінюваних умов, довгострокове планування базується на припущеннях про стабільність ситуації, що свідчить про нестратегічний підхід. Стратегічне управління передбачає розгляд теперішніх дій з урахуванням змін у майбутньому, а також акцент на людському потенціалі, що дозволяє оперативніше реагувати на виклики зовнішнього середовища. Це створює умови для ефективного запобігання злочинності та підвищує довіру суспільства до правоохоронних органів, формуючи основи для досягнення стратегічних цілей у довгостроковій перспективі [3, с. 25].

На думку І.М. Охріменка, сучасні зміни в Україні, зокрема впровадження інформаційних технологій, вимагають інноваційних підходів до стратегічного управління правоохоронною діяльністю. Ефективність роботи правоохоронних органів залежить від їхньої здатності координувати дії для досягнення спільних цілей [4, с. 10].

Цікавим є підхід до модернізації правоохоронної системи висловлений О.В. Крижановською, яка зазначає, що він повинен ґрунтуватися на еволюційному розвитку, що враховує суспільні очікування, національні традиції та міжнародний досвід у сфері прав людини. Одним із ключових елементів є розробка Концепції цифрового розвитку правоохоронних органів, яка створить сприятливе інформаційне середовище для взаємодії з населенням та бізнесом. Це включає захист інформації та оптимізацію документообігу. Інноваційні підходи до стратегічного управління сприятимуть підвищенню якості правоохоронної діяльності та зміцненню довіри з боку суспільства, що є критично важливим для ефективного забезпечення правопорядку [5, с. 397].

Інноваційні підходи до стратегічного управління відіграють ключову роль в оптимізації діяльності органів

поліції, особливо в умовах воєнного стану та сучасних викликів. С. В. Медведенко та Н. В. Медведенко акцентують увагу на необхідності впровадження нових стратегій управління в умовах воєнного стану, що передбачає активну співпрацю між різними підрозділами Національної поліції для ефективної протидії злочинності [6, с. 205]. О.Є. Користін розглядає концепцію поліцейської діяльності, керованої розвідувальною аналітикою (Intelligence-led policing, ILP), яка дозволяє зосередитися на проактивних методах роботи поліції, спираючись на аналіз даних і розуміння криміногенної ситуації [7].

В.Г. Пядишев підкреслює перспективи розвитку проактивної діяльності поліції, спираючись на зарубіжний досвід, що свідчить про значний потенціал для покращення ефективності правоохоронних органів [8, с. 411]. В.А. Сливенко та О.В. Сливенко наголошують на впровадженні інновацій у стратегічному управлінні в правоохоронній сфері під час реформ, підкреслюючи важливість адаптації до змінюваних умов [9]. В. В. Сокурєнко і О. М. Литвинов пропонують наукову парадигму стратегій протидії злочинності, що враховує сучасні виклики і потреби суспільства, акцентуючи на важливості інтеграції новітніх технологій у поліцейську діяльність [10].

О.І. Ульянов, у своїй роботі, описує ILP як сучасний тренд у розбудові правоохоронних органів, що впроваджується в Україні для покращення координації дій та підвищення ефективності [11]. Він також звертає увагу на проактивну діяльність поліції, яка є основою скандинавської моделі охорони громадського порядку під час масових заходів, що ілюструє ефективність таких підходів у практиці [12]. Таким чином, інноваційні стратегії в управлінні поліцією є важливими для підвищення її оперативності та адаптивності в умовах сучасних викликів.

Метою статті є комплексне дослідження інноваційних підходів до стратегічного управління як ключового фактору оптимізації поліцейської діяльності, шляхом аналізу існуючих управлінських моделей, оцінки впливу сучасних управлінських парадигм та розробки рекомендацій для ефективної адаптації органів Національної поліції України у контексті сучасних викликів та кризових ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Парадигма «розумного управління» у поліцейській діяльності базується на інтеграції новітніх технологій, таких як штучний інтелект (ШІ), машинне навчання та великі дані, в процес прийняття управлінських рішень. Це не просто інструменти автоматизації, а скоріше інтелектуальні системи, що здатні самостійно аналізувати ситуації, прогнозувати розвиток подій та пропонувати оптимальні стратегії для розв'язання проблем. У поліцейській діяльності такі системи можуть бути застосовані для прогнозування злочинної активності, оптимізації розподілу ресурсів та прийняття оперативних рішень.

Основна перевага «розумного управління» полягає в його здатності мінімізувати вплив людського фактору, що, в свою чергу, знижує ризик помилок. ШІ може швидко обробляти величезні обсяги даних, аналізувати їх та знаходити приховані шаблони, що можуть залишитися непоміченими для людини. Наприклад, система може виявити підвищену активність у певному районі, що може свідчити про підготовку протиправних дій, або ж проаналізувати поведінкові шаблони підозрюваних для передбачення їх наступних кроків.

Великі дані, які є невід'ємною частиною парадигми

«розумного управління», дозволяють органам Національної поліції накопичувати, зберігати та аналізувати інформацію з різноманітних джерел, таких як соціальні мережі, системи відеоспостереження, бази даних тощо. Ця інформація може бути використана для виявлення нових загроз та розробки стратегій протидії. У поєднанні з машинним навчанням, ці дані можуть стати основою для створення адаптивних систем, що здатні самостійно навчатися на основі отриманого досвіду та постійно вдосконалювати свої рішення.

Крім того, впровадження «розумного управління» вимагає перегляду існуючих організаційних структур та процесів в органах Національної поліції. Це передбачає розвиток нових компетенцій у працівників поліції, таких як знання в галузі аналітики даних, основи роботи з ШІ та кібербезпека. Органи поліції також мають забезпечити відповідний рівень кібербезпеки, щоб захистити свої інформаційні системи від можливих загроз.

Алгоритм «розумного управління» у поліцейській діяльності можна розглядати як складну багатоступеневу систему, що інтегрує різноманітні методи й підходи для забезпечення максимальної ефективності в управлінні правоохоронними процесами. Ця система передбачає послідовне виконання низки етапів, кожен з яких відіграє критично важливу роль у забезпеченні функціонування всієї системи.

Перший етап алгоритму «розумного управління» полягає у зборі та попередній обробці даних, що є основою для всіх подальших процесів. У сучасних умовах інформація надходить із різноманітних джерел: соціальні мережі, системи відеоспостереження, бази даних правоохоронних органів, сенсори, а також інші джерела, що можуть забезпечити релевантну інформацію для аналізу. Основним завданням цього етапу є не тільки збір великого обсягу даних, але й їх первинна обробка, що включає очищення від шумів, нормалізацію, структурування та підготовку до подальшого аналізу. Дані на цьому етапі повинні бути приведені до такого вигляду, щоб їх можна було ефективно використовувати для алгоритмічного аналізу.

На етапі аналізу даних алгоритми машинного навчання (ML) застосовуються для вивчення та інтерпретації зібраної інформації. Цей процес включає в себе комплексний аналіз, спрямований на виявлення прихованих закономірностей, шаблонів поведінки, а також аномалій, що можуть бути індикаторами потенційних загроз. Використання ML дозволяє автоматизувати процес аналізу даних, роблячи його швидшим, точнішим і менш схильним до помилок, пов'язаних з людським фактором. Алгоритми ML можуть адаптуватися до змінних умов, що дозволяє системі «розумного управління» бути більш гнучкою і ефективною.

Наступний етап – прогнозування, що ґрунтується на результатах аналізу даних. За допомогою моделей прогнозування можна оцінювати можливі сценарії розвитку подій, зокрема, прогнозувати злочинну активність або інші потенційні загрози. Цей етап є ключовим, оскільки саме на основі прогнозних моделей органи Національної поліції можуть приймати проактивні рішення, що дозволяють їм ефективніше розподіляти ресурси, завчасно ідентифікувати загрози та здійснювати заходи для їх нейтралізації. Прогнозування забезпечує не тільки підвищення ефективності оперативного реагування, але й стратегічного планування.

Етап прийняття рішення є критичним у всьому алгоритмі «розумного управління». На основі результатів аналізу та прогнозування система пропонує опти-

мальні стратегії для вирішення виявлених проблем або протидії загрозам. Прийняття рішень може бути автоматизованим або напівавтоматизованим, залежно від складності ситуації та необхідності втручання людини. Це дозволяє зменшити навантаження на операторів та мінімізувати ризик помилок, що виникають через людський фактор. Важливо також, що такі системи можуть адаптувати рішення залежно від змін у зовнішніх умовах або нових даних, що робить управлінські процеси більш адаптивними і динамічними.

Після прийняття рішення наступним етапом є його реалізація та контроль. Це включає в себе впровадження обраної стратегії в практичну діяльність органів Національної поліції. Важливою складовою цього етапу є постійний моніторинг результатів для оцінки ефективності впроваджених заходів. Моніторинг дозволяє виявити недоліки у виконанні рішень та внести корективи, якщо це необхідно. Цей процес забезпечує зворотний зв'язок, який є основою для подальшого вдосконалення алгоритму управління.

Завершальний етап алгоритму «розумного управління» полягає в отриманні зворотного зв'язку та навчанні системи на основі результатів реалізації прийнятих рішень. Оцінка результатів та їх аналіз дозволяють вдосконалювати моделі та алгоритми, використані на попередніх етапах. Це забезпечує постійне оновлення та адаптацію системи, роблячи її більш ефективною та гнучкою у довгостроковій перспективі. Постійне навчання системи на основі нових даних і досвіду підвищує точність прогнозів та якість прийнятих рішень, що є критичним для успішної реалізації концепції «розумного управління».

Таким чином, алгоритм «розумного управління» у поліцейській діяльності представляє собою багатоврівневий процес, що інтегрує передові технології для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень. Кожен з його етапів відіграє важливу роль у забезпеченні комплексного підходу до управління, сприяючи більшій адаптивності, точності та ефективності поліцейської діяльності в умовах сучасних викликів і загроз (рис. 1).

Схема демонструє взаємопов'язані етапи алгоритму «розумного управління», що забезпечують циклічний процес прийняття і реалізації управлінських рішень з постійним вдосконаленням на основі нових знань і даних.

Алгоритм можна представити формулою, що описує інтеграцію всіх етапів. Формула «розумного управління» відображає складний і багатоступеневий процес прийняття управлінських рішень у поліцейській діяльності, що базується на інтеграції передових технологій. Кожен компонент формули відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та адаптивності управлінських рішень. Розглянемо цю формулу детальніше:

$$R_U = ML(AI(D)) \times Opt_{Res} + F$$

R_U – Рішення у рамках «розумного управління»

Це кінцевий результат усього процесу, що являє собою конкретне управлінське рішення, прийняте на основі аналізу даних, прогнозування, оптимізації ресурсів і врахування зворотного зв'язку. Це рішення має бути найбільш ефективним та адаптивним відповідно до актуальних викликів і умов.

D – Зібрані дані

Дані, що слугують основою для всього процесу «розумного управління». Вони збираються з різних джерел, таких як системи відеоспостереження, соціальні мережі, сенсори, бази даних та інші інформаційні сис-

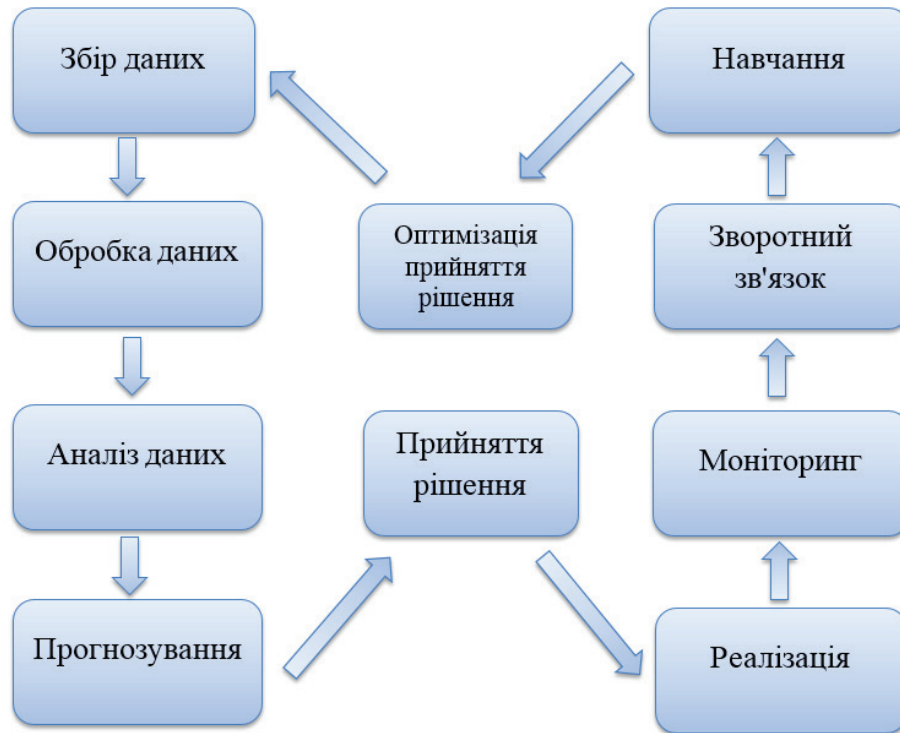

Рис. 1. Алгоритм «розумного управління»

теми. Ці дані мають бути зібрані, оброблені, очищені та підготовлені до подальшого аналізу.

AI(D) – Аналіз даних із використанням штучного інтелекту (ШІ)

На цьому етапі штучний інтелект здійснює поглиблений аналіз зібраних даних. ШІ виявляє приховані закономірності, аналізує тенденції та виявляє аномалії, які можуть вказувати на потенційні загрози або проблемні ситуації. Цей аналіз є основою для подальшого прогнозування.

ML – Прогнозування та навчання за допомогою машинного навчання

Машинне навчання (ML) використовується для побудови моделей, які здатні прогнозувати майбутні події або розвиток ситуацій на основі аналізу попередніх даних. Це дозволяє передбачити злочинну активність, оцінити ризики та визначити найбільш ефективні стратегії реагування. Крім того, системи ML можуть навчатися на основі нових даних, постійно вдосконалюючи свої прогнози.

Opt_{Res} – Оптимізація розподілу ресурсів

Цей компонент формули відображає процес оптимізації розподілу ресурсів відповідно до результатів аналізу і прогнозування. Це може включати розподіл поліцейських сил, планування оперативних дій, розподіл фінансових і матеріальних ресурсів. Оптимізація забезпечує найбільш ефективне використання наявних ресурсів для досягнення максимального результату.

F – Зворотний зв'язок

Зворотний зв'язок є невід'ємною частиною «розумного управління». Він забезпечує постійне вдосконалення системи на основі оцінки результатів реалізованих рішень. Зворотний зв'язок дозволяє коригувати алгоритми та моделі на основі отриманого досвіду, що робить систему більш адаптивною та ефективною в довгостроковій перспективі.

Ця формула інтегрує всі етапи процесу «розумного управління», де кожен компонент взаємодіє з іншими

для забезпечення максимально ефективного прийняття рішень. Зібрані дані (D) аналізуються за допомогою штучного інтелекту (AI(D)), що дозволяє створювати прогнози та навчатися на основі машинного навчання (ML). Оптимізація розподілу ресурсів (Opt_{Res}) забезпечує найбільш ефективне використання доступних можливостей, а зворотний зв'язок (F) гарантує постійне вдосконалення системи. Усі ці процеси ведуть до формування кінцевого рішення (R_C), яке відповідає сучасним викликам і потребам поліцейської діяльності.

Однак, слід зазначити, що впровадження «розумного управління» супроводжується певними викликами. Наприклад, існує ризик перенесення упередженості, наявної в даних, на алгоритми ШІ, що може призвести до дискримінації або помилкових висновків. Також важливо забезпечити прозорість та підзвітність рішень, прийнятих на основі алгоритмів, що є критичним для підтримки довіри громадськості до поліції.

Таким чином, парадигма «розумного управління» відкриває нові горизонти для підвищення ефективності поліцейської діяльності. Інтеграція ШІ, машинного навчання та великих даних в управлінські процеси дозволяє не лише оптимізувати використання ресурсів, але й зробити поліцейську діяльність більш адаптивною до нових викликів та загроз. Водночас, необхідно враховувати можливі ризики та забезпечувати відповідний рівень етичних стандартів при використанні цих технологій.

Когнітивне управління є інноваційним підходом до прийняття управлінських рішень, що фокусується на розумінні того, як люди сприймають, обробляють та використовують інформацію у процесі прийняття рішень. Цей підхід базується на когнітивних науках, які досліджують роботу людського мозку, а також на когнітивних упередженнях, що можуть впливати на якість рішень.

У поліцейській діяльності когнітивне управління має велике значення, оскільки рішення, що приймають-

ся керівниками поліції, можуть мати серйозні наслідки для публічної безпеки, правопорядку та довіри громадян. Традиційні методи управління не завжди враховують складні когнітивні процеси, що можуть призводити до неправильних або необґрунтованих рішень. Когнітивне управління дозволяє усунути ці прогалини, враховуючи особливості мислення, пам'яті, уваги та інших когнітивних процесів.

Одним із ключових елементів когнітивного управління є аналіз когнітивних упереджень – систематичних помилок у мисленні, які можуть впливати на рішення. Наприклад, упередження підтвердження (прагнення шукати або інтерпретувати інформацію, що підтверджує існуючі переконання) може призвести до ігнорування важливих фактів або альтернативних рішень. У контексті поліцейської діяльності це може впливати на процес розслідування або прийняття рішень у критичних ситуаціях.

Когнітивне управління також включає розробку стратегій для подолання таких упереджень. Це можуть бути методи, що сприяють більш збалансованому прийняттю рішень, такі як впровадження структурованих процесів аналізу інформації, навчання працівників поліції технікам критичного мислення та використання спеціальних когнітивних інструментів для перевірки рішень. Важливу роль у цьому процесі відіграють також технології, що дозволяють моделювати різні сценарії розвитку подій та аналізувати їхні можливі наслідки.

Когнітивне управління передбачає також врахування індивідуальних особливостей поліцейських, таких як їхній досвід, рівень стресу та здатність до адаптації в умовах невизначеності. Наприклад, у кризових ситуаціях, коли час для прийняття рішення обмежений, когнітивні процеси можуть працювати інакше, що вимагає спеціальних підходів до управління та підтримки працівників.

Одним із інструментів когнітивного управління є когнітивні карти – візуальні представлення інформації, що допомагають структурувати та організувати дані для прийняття рішень. Ці карти можуть бути використані для аналізу складних ситуацій, визначення ключових факторів впливу та оцінки можливих ризиків.

Таким чином, когнітивне управління є перспективним підходом, що дозволяє підвищити якість управлінських рішень у поліцейській діяльності. Врахування когнітивних процесів та упереджень дозволяє уникнути багатьох помилок, що можуть мати серйозні наслідки, та сприяє більш обґрунтованому та ефективному управлінню.

Адаптивна модель управління є інноваційним підходом, що передбачає розгляд організації як системи, що здатна підтримувати стабільність та рівновагу, незважаючи на зміни у зовнішньому середовищі. У контексті поліцейської діяльності адаптивна модель управління дозволяє пристосовувати управлінські рішення для забезпечення постійної ефективності та стабільності роботи органів поліції.

Основний принцип реалізації такої моделі полягає у здатності системи автоматично регулювати свої внутрішні процеси для підтримки стабільного стану. У поліцейських органах це може бути досягнуто через постійний моніторинг та аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що впливають на діяльність організації. Наприклад, це може стосуватися адаптації ресурсів та змін у стратегіях управління відповідно до зміни криміногенної обстановки або суспільних запитів.

Адаптивна модель управління також передбачає наявність механізмів зворотного зв'язку, що дозволяють своєчасно коригувати управлінські рішення на основі аналізу результатів попередніх дій. Це може бути реалізовано через систему регулярного оцінювання ефективності роботи підрозділів поліції, аналізу статистичних даних про злочинність, а також через впровадження інноваційних технологій для збору та обробки інформації.

Важливим аспектом адаптивної моделі управління є її здатність до саморегуляції та адаптації. Це означає, що органи поліції повинні бути здатні самостійно змінювати свої стратегії та тактики відповідно до змін у зовнішньому середовищі, не втрачаючи при цьому ефективності. Наприклад, у разі зростання рівня кіберзлочинності, органи поліції можуть змінити свої пріоритети та розподіл ресурсів для більш ефективної протидії цій загрози.

Адаптивна модель управління також може бути корисною у кризових ситуаціях, коли органи поліції стикаються з раптовими змінами умов, такими як терористичні акти, природні катастрофи або масові заворушення. У таких випадках здатність системи швидко адаптуватися до нових умов є критично важливою для збереження контролю та забезпечення публічної безпеки.

Таким чином, адаптивна модель управління є перспективним інструментом, що дозволяє забезпечити стабільність та ефективність поліцейської діяльності навіть в умовах постійних змін та кризових ситуацій. Впровадження цієї моделі в управлінські процеси поліції сприяє підвищенню адаптивності та стійкості організації, що є ключовими факторами для забезпечення правопорядку та безпеки в суспільстві.

Кіберінтегративне управління є ключовим аспектом сучасної поліцейської діяльності, оскільки цифрові технології стали невід'ємною частиною роботи поліцейських органів. З огляду на зростання кількості кіберзлочинів та ризиків, пов'язаних з використанням інформаційних систем, кібербезпека повинна бути інтегрована у всі рівні управління, від стратегічного планування до оперативних рішень.

Основна мета інтеграції кібербезпеки в управлінські рішення полягає у захисті інформаційних систем, даних та комунікацій від несанкціонованого доступу, маніпуляцій та атак. Це включає розробку і впровадження комплексних стратегій кібербезпеки, що охоплюють всі аспекти діяльності органів Національної поліції. Наприклад, це може стосуватися захисту баз даних з особистою інформацією громадян, забезпечення безпеки комунікаційних мереж, а також захисту критично важливих систем управління.

Кіберінтегративне управління включає розробку нормативно-правових актів та політик, що регулюють питання кібербезпеки у поліцейській діяльності. Це може стосуватися встановлення стандартів безпеки для інформаційних систем, розробки процедур реагування на кіберінциденти, а також забезпечення дотримання вимог законодавства у сфері захисту даних.

Таким чином, кіберінтегративне управління є необхідною умовою для забезпечення ефективної та безпечної роботи органів поліції у цифрову епоху. Це дозволяє захистити критичні інформаційні системи, знизити ризик кіберзлочинів та забезпечити стабільність у роботі органів поліції навіть у випадку серйозних кібератак. Водночас, важливо забезпечити постійний розвиток у цій сфері, враховуючи швидкий темп розвитку кіберзагроз та нових технологій.

Превентивне управління є ключовим підходом до підвищення ефективності поліцейської діяльності, що передбачає акцент на запобіганні злочинності та забезпеченні публічної безпеки до того, як виникає проблема. Цей підхід базується на прогнозуванні ризиків, аналізі загроз та розробці превентивних заходів, що дозволяють знижувати загальний рівень злочинності та підвищувати ефективність правоохоронної діяльності.

Основна ідея превентивного управління полягає в тому, що запобігання правопорушенням є більш ефективним та економічно вигідним, ніж боротьба з їх наслідками. У контексті поліцейської діяльності це означає, що поліція повинна активно працювати над виявленням потенційних загроз, аналізом ситуацій, що можуть призвести до правопорушень, та впровадженням превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків.

Одним із ключових інструментів превентивного управління є аналіз даних, що дозволяє виявляти закономірності та тенденції у протиправній діяльності. Наприклад, використання великих даних та аналітичних інструментів дозволяє поліції прогнозувати можливі місця та час вчинення правопорушень, що дозволяє більш ефективно розподіляти ресурси та планувати превентивні заходи. Це може включати посилене патрулювання у визначених районах, проведення інформаційних кампаній або впровадження спеціальних програм для молоді, що перебуває у групі ризику.

Превентивне управління також включає розвиток партнерських відносин між поліцією та місцевими громадами, що дозволяє залучати громадян до процесу забезпечення безпеки. Наприклад, створення програм «сусідського нагляду» або «громадських патрулів» сприяє підвищенню обізнаності громадян щодо потенційних загроз та залученню їх до співпраці з поліцією у запобіганні злочинності. Такі програми базуються на принципах взаємодії та співпраці, що дозволяє створити більш безпечне середовище для всіх учасників.

Превентивне управління також вимагає постійного моніторингу та оцінки ефективності превентивних за-

ходів. Це дозволяє виявляти слабкі місця у системі запобігання злочинності та вносити необхідні корективи. Наприклад, якщо аналіз показує, що певні превентивні заходи не дають очікуваних результатів, поліція може переглянути стратегії та впровадити нові підходи, що більш ефективно реагують на актуальні загрози.

Таким чином, превентивне управління є важливим підходом до підвищення ефективності поліцейської діяльності. Акцент на запобіганні правопорушенням, використання аналітичних інструментів, розвиток партнерських відносин з громадами та робота з вразливими групами населення дозволяють створити більш безпечне середовище та знизити рівень злочинності. Водночас, важливо забезпечити постійний моніторинг та оцінку ефективності превентивних заходів, що сприяє їх постійному вдосконаленню та адаптації до нових викликів.

Висновки. Інноваційні підходи до управлінських рішень, зокрема, парадигма «розумного управління», когнітивне управління, адаптивні та кіберінтегративні моделі, забезпечують новий рівень оперативності та ефективності прийняття управлінських рішень, інтегруючи передові технології аналізу та прогнозування, зокрема штучний інтелект, машинне навчання та великі дані. Ці технології, будучи частиною новітньої управлінської парадигми, сприяють розробці стратегічних рішень, що не лише враховують поточну оперативну обстановку, але й прогнозують можливі сценарії розвитку подій, дозволяючи органам поліції завчасно ідентифікувати загрози та ефективно їм протидіяти.

Застосування даних підходів у рамках стратегічного управління передбачає не тільки оптимізацію процесів ухвалення рішень, але й інтеграцію принципів психологічного та етичного управління, що забезпечує зниження рівня когнітивних упереджень, підвищення мотивації персоналу та забезпечення дотримання прав і свобод громадян, що є критично важливим у демократичних суспільствах. У цьому контексті стратегічне управління стає своєрідним «інтелектуальним ядром», навколо якого формується вся система забезпечення правопорядку та публічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Абрамський С. Є., Конюшенко Я. Ю. Стратегічне управління у сфері протидії злочинності в Україні. *Форум права*. 2023. №74(1). С. 122–131.
2. Безпалова О.І. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 111–115.
3. Доценко О.С. Процес стратегічного управління в Національній поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч.1 С.21–25.
4. Охріменко І.М. Стратегія розвитку правоохоронних органів України в сучасних умовах. *Управління освітнім процесом галузевого ВНЗ МВС України*: матеріали круглого столу (Київ, 12 трав. 2017 р.). К.: НАВС, 2017. С. 7–11.
5. Kubaienko A., Okhrimenko I., Kryzhanovska O. Modernization of the law enforcement system at the current stage of digital transformation. *Journal of law and political sciences*. 2022. Vol (35). P. 384–400.
6. Медведенко С.В., Медведенко Н.В. Засади стратегічного управління в умовах воєнного стану в органах та підрозділах національної поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 200–206.
7. Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою. *Intelligence-led policing (ILP): навч. посіб.* /ред. М. Г. Вербенський. Київ: Видавництво Людмила, 2019. 120 с.
8. Пядишев В.Г. Перспективи розвитку проактивної діяльності поліції: зарубіжний погляд. *Право і суспільство*. 2021. №1. Т.2. С. 403–412.
9. Сливенко В.А., Сливенко О.В. Інновації у стратегічному управлінні в правоохоронній сфері у період реформування. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій»*. 2015. Випуск 4. С. 85–92.
10. Сокурєнко В. В., Литвинов О. М. Наукова парадигма стратегій протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2 (25). С. 13–23.
11. Ульянов О. ILP, як сучасний світовий тренд розбудови правоохоронних органів. *Імплементація ILP моделі в Україні*: матеріали круглого столу, м. Одеса, 15 березня 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 77–80.

12. Улянов О.І. Проактивна діяльність поліції як основа скандинавської моделі охорони громадського порядку під час проведення масових заходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 247–252.

References

1. Ablamskyi, S. E., & Koniushenko, Y. Yu. (2023). Stratehichne upravlinnya u sferi protydyi zlochynnosti v Ukrayini [Strategic Management of Crime Prevention in Ukraine]. *Forum Prava*, 74(1), 122–131 [in Ukrainian].
2. Bezpalova, O.I. (2017). Pravove zabezpechennia upravlinnia orhanamy politsii Ukrainy [Legal support for the management of police bodies of Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i parvo*, 9, 111–115 [in Ukrainian].
3. Dotsenko, O. S. (2021). Protse stratehichnoho upravlinnya v Natsionalniy politsiyi Ukrainy [Strategic management process in the National Police of Ukraine]. *Protydiya zlochynnosti: problemy praktyky ta naukovo-metodychne zabezpechennya*, 3(1), 21–25 [in Ukrainian].
4. Okhrimenko, I.M. (2017). Stratehiia rozvytku pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy v suchasnykh umovakh [Strategy for the development of law enforcement agencies of Ukraine in modern conditions]. *Upravlinnia osvitim protsesom haluzevoho VNZ MVS Ukrainy: materialy kruhloho stolu* (Kyiv, 12 trav.). K.: NAVS, 7–11 [in Ukrainian].
5. Kubaienko, A., Okhrimenko, I., & Kryzhanovska, O. (2022). Modernization of the law enforcement system at the current stage of digital transformation. *Journal of law and political sciences*. Vol (35). P. 384–400 [in English].
6. Medvedenko, S.V., & Medvedenko, N.V. (2022). Zasady stratehichnoho upravlinnya v umovakh voyennoho stanu v orhanakh ta pidrozdilakh natsional'noyi politsiyi Ukrainy [The principles of strategic management in the conditions of martial law in the bodies and units of the national police of Ukraine]. *Pivdennoukrayins'kyi pravnychyy chasopys*, 1–2, 200–206 [in Ukrainian].
7. Korystin, O.YE., Peftiyev, D.O., Pen'kov, S.V., & Nekrasov, V.A. (2019). Dovidnyk kerivnyka politsiyi – politseys'ka diyal'nist', kerovana rozvidual'noyu analitykoyu. Intelligence-led policing (ILP): navch. posib. /red. M. H. Verbens'kyi. Kyiv: Vydavnytstvo Lyudmyla, 120 s. [in Ukrainian].
8. Pyadyshev, V.H. (2021). Perspektyvy rozvytku proaktyvnoyi diyal'nosti politsiyi: zarubizhnyy pohlyad [Prospects for the development of proactive police activity: a foreign perspective]. *Pravo i suspil'stvo*, 1(2), 403–412 [in Ukrainian].
9. Slyvenko, V.A., & Slyvenko, O.V. (2015). Innovatsii u stratehichnomu upravlinni v pravookhoronni sferi u period reformuvannia [Innovations in strategic management in law enforcement during the reform period]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya «Menedzhment innovatsii»*, 4, 85–92 [in Ukrainian].
10. Sokurenko, V. V., & Lytvynov, O. M. (2021). Naukova paradyhma stratehiy protydyi zlochynnosti [Scientific paradigm of crime prevention strategies]. *Visnyk Kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrainy*, 2(25), 13–23 [in Ukrainian].
11. Ul'yanov, O. (2023). ILP, yak suchasnyy svitovyy trend rozbudovy pravookhoronnykh orhaniv [ILP, as a modern global trend in the development of law enforcement agencies]. *Implementatsiya ILP modeli v Ukrayini: materialy kruhloho stolu*, m. Odesa, 15 bereznya 2023 r. Odesa : ODUVS, 77–80 [in Ukrainian].
12. Ul'yanov, O.I. (2022). Proaktyvna diyal'nist' politsiyi yak osnova skandynavs'koyi modeli okhorony hromads'koho porjadku pid chas provedennya masovykh zakhodiv [Proactive police activity as the basis of the Scandinavian model of public order protection during mass events]. *Pivdennoukrayins'kyi pravnychyy chasopys*. 1–2, 247–252 [in Ukrainian].

Kubaienko Andrii,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
(National University “Odesa Law Academy”, Odesa)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6648-9764>

INNOVATIVE APPROACHES TO STRATEGIC MANAGEMENT AS A FACTOR IN OPTIMIZING POLICE ACTIVITIES

The article addresses contemporary challenges and threats faced by law enforcement agencies under martial law conditions and explores innovative management approaches that contribute to enhancing their efficiency and readiness to respond. The focus is on the implementation of cutting-edge management paradigms, such as "smart management," which involves the use of information and communication technologies to optimize management processes, as well as cognitive management, which improves decision-making quality through the analysis of large data volumes.

The author analyzes an adaptive management model that ensures the flexibility of law enforcement agencies in response to rapid changes in the external environment, particularly in the field of security. In the context of the continuous development of information technologies and the increase in cyber threats, the author suggests the implementation of cyber-integrative management, which combines management processes with modern digital solutions to enhance coordination and interaction between various units.

Preventive management is considered a key component of the effective functioning of law enforcement agencies, as it is aimed at the early detection and neutralization of threats, thereby reducing the risks of crisis situations. The integration of these management approaches not only enhances the operational readiness of law enforcement agencies but also ensures more effective decision-making, which is critically important for maintaining public safety and stability under martial law conditions.

The conclusions note that the application of strategic management helps optimize resources, improve communication between units, and strengthen a proactive approach to threat neutralization. This allows for the creation of a reliable and resilient law enforcement system capable of functioning effectively even in the most challenging modern conditions. The

article may be useful for researchers, managers, and practitioners in the field of law enforcement who are seeking new approaches to improve the efficiency of their work.

Key words: *effectiveness, police activity, police organizations, strategic management, personnel policy, management efficiency, management decision, management model.*

УДК 351.74

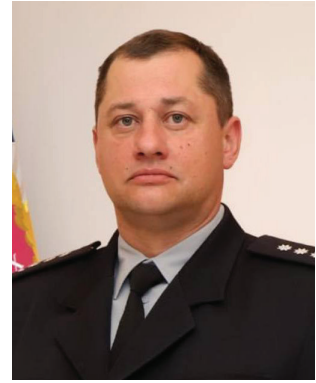
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-2>

Рибалкін Андрій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2865-3158>

Тишлек Микола Миколайович,

доктор філософії в галузі права

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9150-8329>

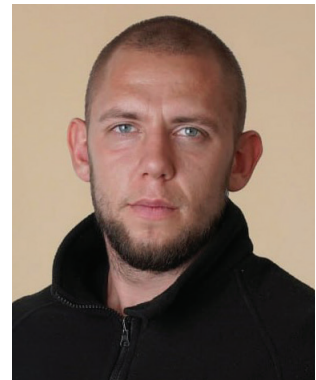

Постний Роман Миколайович,

викладач

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7788-6767>

ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦІЄЮ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена аналізу особливостей законодавчого регулювання підстав зупинення транспортних засобів в Україні та державах Європи. Автор звертається до характеристики місця зупинення транспортних засобів у системі заходів адміністративного примусу, що застосовується поліцією, та проблем їх законодавчого регулювання в Україні. З-поміж підстав зупинення транспортних засобів виділяються: а) загальні – врегульовані Законом України «Про Національну поліцію»; б) спеціально-режимні – передбачені законодавством про правовий режим воєнного стану. Виокремлюються деякі недоліки законодавчої регламентації підстав зупинення транспортних засобів поліцією (неузгодженість між собою, недосконалість нормативного змісту, несистематизованість тощо). Особливу увагу приділено аналізу досвіду законодавчого регулювання підстав зупинення транспортних засобів у державах Європи. Проведений аналіз показав, що у європейських державах мають місце різні підходи до унормування підстав зупинення транспортних засобів, які можуть визначатися як профільними актами у сфері безпеки дорожнього руху, так і законами, що врегульовують правовий статус поліції, а також вирізняються різними кількісними та якісними параметрами, рівнем деталізації підстав. Порівняльно-правовий аналіз законодавства України та держав Європи свідчить, що вітчизняне законодавство пропонує досить деталізо-

ваний перелік підстав зупинення транспортних засобів, що є підходом, котрий має низку переваг. Зроблено висновок, що подальший розвиток законодавства України в цій частині потребує чіткого розмежування нормативно-визначених підстав зупинення транспортних засобів, усунення їх дублювань, уточнення редакції окремих підстав, а також систематизації їх переліку та вичерпного врегулювання у ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію».

Ключові слова: поліцейські заходи, превентивні заходи, зупинення транспортного засобу, підстави, поліція, європейський досвід.

Постановка проблеми. В умовах реформування Національної поліції України відповідно до європейських стандартів, подальшої розбудови її як професійного та ефективного органу правопорядку, що має основною метою службу суспільству, важливого значення набуває вироблення виважених підходів до законодавчого врегулювання системи та видів поліцейських заходів, підстав їх застосування, процедури реалізації тощо. Повною мірою це стосується й зупинення транспортного засобу як поліцейського заходу, від належного законодавчого врегулювання якого безпосередньо залежить, з однієї сторони, ефективність здійснення поліцейських завдань та функцій у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, а з іншої – реалізація гарантованої Конституцією України свободи пересування, а також інших прав та свобод водіїв транспортних засобів, недопущення зловживань та порушень зі сторони поліцейських. Як свідчать результати опитування учасників дорожнього руху, кожен п'ятий респондент відзначив, що відносно нього або його близьких та знайомих мали місце факти безпідставної (безпричинної) зупинки транспортного засобу поліцейськими [13, с. 232]. У зв'язку із наведеним аналіз підстав зупинення транспортного засобу та проблем їх законодавчого регулювання в Україні набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Превентивні поліцейські заходи, у тому числі у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, були предметом досліджень низки вітчизняних вчених-адміністративістів, зокрема О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, М.Ю. Веселова, С.С. Вітвіцького, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, О.М. Мердової, Р.В. Миронюка, Т.П. Мінки, О.М. Музичука, О.Ю. Салманової, О.Ю. Снявської, Х.П. Ярмакі та ін. У свою чергу, доводиться констатувати, що такий поліцейський захід як зупинення транспортного засобу аналізувався науковцями переважно у контексті більш загальної проблематики, пов'язаної із застосуванням поліцією адміністративного примусу, та все ще потребує поглибленого спеціального дослідження, у тому числі з урахуванням зарубіжного досвіду. Привертає увагу й той факт, що більшість наявних досліджень у цій сфері були підготовлені до змін законодавства, що мали місце в умовах дії воєнного стану в Україні, а слідом низка раніше сформульованих наукових висновків і пропозицій потребують перегляду та уточнення. При цьому, в умовах набуття Україною статусу держави-кандидата на членство в Європейському Союзі та вжиття подальших кроків на шляху адаптації законодавства до європейських стандартів постає необхідність у комплексному аналізі європейського досвіду щодо регулювання поліцейських заходів, узагальненні такого досвіду та визначенні можливості його використання в Україні. Наведені обставини і зумовлюють постановку **мети цієї наукової статті**, що полягає у висвітленні особливостей законодавчого регулювання підстав зупинення транспортного засобу в Україні та державах Європи.

Виклад основного матеріалу. Зупинення транспортних засобів є одним із основних видів поліцей-

ських заходів, що передбачений ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. За своєю правовою природою цей захід є юридично-значущою дією поліцейського, що реалізується ним з підстав та у способи, передбачені законодавством, та має на меті досягнення фактичного результату у формі фізичної зупинки руху транспортного засобу. Зупинення транспортного засобу відносять до так званих актів-дій або ж простих (одиничних) дій, які уповноважені застосовуватися поліцейськими [10, с. 72]. Водій зобов'язаний виконувати передбачені законом вимоги поліцейського, що даються ним в межах компетенції, передбаченої законодавством. У випадку подання поліцейським сигналу про зупинку водій зобов'язаний зупинити транспортний засіб з дотриманням вимог Правил дорожнього руху [1, ст. 16]. Зупинення транспортного засобу є примусовим заходом та реалізується незалежно від волі водія, а його невиконання останнім забезпечується заходами адміністративної відповідальності (зокрема, за ст. 122² «Невиконання водіями вимог про зупинку» Кодексу України про адміністративні правопорушення). З огляду на сучасний стан законодавчої регламентації підстав зупинки транспортного засобу та їх змістовний аналіз такий захід може бути одночасно віднесений як до адміністративно-запобіжних заходів (превентивних заходів), так і заходів адміністративного припинення (реагування на правопорушення).

Правове регулювання зупинення транспортного засобу здійснюється законами України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 р. (права та обов'язки водія транспортного засобу тощо [1]), «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. (перелік підстав зупинення транспортного засобу поліцейським, обов'язок поінформувати водія про конкретну причину зупинення з детальним описом підстави зупинки та ін. [2]), «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. (можливість встановлення особливого режиму руху транспортних засобів як заходу режиму воєнного стану [3]), постановами Кабінету Міністрів України «Про правила дорожнього руху» від 10.10.2001 р. (єдиний порядок дорожнього руху на всій території України, у тому числі обов'язки водія при зупиненні транспортного засобу [5]), «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» від 29.12.2021 р. (підстави зупинення транспортного засобу під час забезпечення здійснення заходів режиму воєнного стану [4]) та ін.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію» *поліцейський може зупинити транспортні засоби у разі:* 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху; 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу; 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо

є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення; 4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку; 5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути; 6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод; 7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху; 8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху; 9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв; 10) якщо зупинка транспортного засобу, який зареєстрований в іншій країні, здійснюється з метою виявлення його передачі у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту; 11) якщо є наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

Крім того, у ч. 2 ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію» визначені дві додаткові підстави зупинення транспортного засобу. Передбачається, що *поліцейський зобов'язаний зупиняти транспортні засоби у разі*: 1) якщо є інформація, що свідчить про порушення власником транспортного засобу митних правил, виявлені митними органами відповідно до Митного кодексу України, а саме: порушення строків тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту іншого транспортного засобу особистого користування, використання такого транспортного засобу для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні, розкомплектування чи передачу у володіння, користування або розпорядження такого транспортного засобу особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту; 2) якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб, який зареєстрований в іншій країні, не зареєстрований в Україні у встановлені законодавством строки чи перебуває на території України з порушенням строків тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту, чи використовується для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні, чи переданий у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту [2].

Аналіз законодавства, що регулює підстави зупинення транспортного засобу, свідчить про наявність в ньому недоліків як змістовного, так і формального характеру. *По-перше, має місце дублювання та неузгодження між собою окремих підстав зупинення транспортного засобу, що врегульовані у ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію».* Зокрема, така підстава як порушення водієм Правил дорожнього руху (п. 1 ч. 1 ст. 35) є комплексною та змістовно охоплює інші підстави, як-то «якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну

несправність транспортного засобу» (п. 2 ч. 1 ст. 35), «порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв» (п. 8 ч. 1 ст. 35) та деякі інші. Правила дорожнього руху є зводом приписів, що систематизовані у постанові Кабінету Міністрів України «Про правила дорожнього руху» від 10.10.2001 р. Такими Правилами передбачається, що забороняється: а) експлуатація транспортних засобів у разі порушення порядку встановлення і використання спеціальних світлових і звукових сигнальних пристроїв (п. 31.3); б) подальший рух транспортних засобів, у яких у темну пору доби або в умовах недостатньої видимості, не горять лампи фар чи задніх габаритних ліхтарів або під час дощу (снігопаду) не працює склоочисник з боку розміщення керма (п. 31.6) [5] тощо. Вичерпний перелік очевидних ознак, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу, намагалися виробити вчені [12, с. 136–139]. Як бачимо, має місце дублювання, адже підстава зупинення транспортних засобів, передбачена п. 1 ч. 1 ст. 35 («якщо водій порушив Правила дорожнього руху») є родовою щодо низки інших, видових підстав, визначених Законом «Про Національну поліцію» (ч. 1 п. 2, 8 ст. 35 та ін.).

По-друге, окремі підстави зупинення транспортного засобу мають недоліки у формально-юридичному визначенні їх змісту, що потенційно може бути підґрунтям для зловживань та уникнення відповідальності водіями, винними у порушенні Правил дорожнього руху. Як приклад, можна відзначити підставу, передбачену п. 1 ч. 1 ст. 35 – «якщо водій порушив Правила дорожнього руху». Отже, формально-юридично у Законі мова йде про випадки зупинки саме тоді поліцейським, коли він достовірно знає, що водій вже є таким, що порушив Правила дорожнього руху (констатація вже юридично встановленого факту). Однак, аналіз чинного законодавства України дозволяє зробити висновок, що у провадженні у справах про адміністративні правопорушення також діє принцип презумпції невинуватості, згідно якого водій може вважатись таким, що вчинив адміністративне правопорушення виключно тоді, коли його вина буде доведено в законному порядку і це буде встановлено відповідно постановою, уповноваженого органу адміністративної юрисдикції. Як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22.12.2010 р., адміністративна відповідальність в Україні та процедура притягнення до адміністративної відповідальності ґрунтуються на конституційних принципах та правових презумпціях, які зумовлені визнанням і дією принципу верховенства права в Україні [6]. У зв'язку з наведеним з метою уникнення зловживань та неоднозначного тлумачення на практиці доцільною була б редакція п. 1 ч. 1 ст. 35 Закону «Про Національну поліцію» через категорію уповноважуючу на розсуд, як-то «достатні підстави вважати, що водій порушив Правила дорожнього руху».

По-третє, підстави зупинення транспортного засобу поліцейськими не систематизовані в єдиному нормативно-правовому акті, що пов'язується із законодавчими новаціями у цій сфері в умовах воєнного стану. Поряд із Законом «Про Національну поліцію» підстави зупинення транспортних засобів врегульовані також у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забез-

печення заходів правового режиму воєнного стану» від 29.12.2021 р. Зокрема, у цій постанові визначено 10 підстав зупинення транспортного засобу уповноваженою особою, 9 з яких по суті є дублюванням підстав зі ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію». При цьому, має місце і нова підстава зупинки – «проїзд транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду» [4, п. 10]. Доцільність встановлення такої підстави в умовах воєнного стану є обґрунтованою та сумнівів не викликає, адже спрямовується на реалізацію такого заходу режиму воєнного стану як встановлення особливого режиму руху транспортних засобів (п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану»).

Водночас, невичерпність визначення підстав зупинення транспортного засобу у Законі «Про Національну поліцію» та закріплення таких підстав різними за юридичною силою нормативно-правовими актами (законом та підзаконним актом) може негативно відзначити на правозастосуванні. Вичерпний (закритий) перелік підстав зупинки транспортного засобу є важливою гарантією забезпечення прав водіїв транспортних засобів та недопущення можливих зловживань. Як зазначає В.О. Іванцов, будь-яка зупинка транспортного засобу пов'язується із обмеженням свободи водіїв щодо реалізації їхнього права на вільне пересування у визначений проміжок часу, що, у свою чергу, зумовлює закріплення вичерпного переліку підстав зупинки транспортного засобу [9, с. 144]. Розділяємо точку зору В.І. Вариводи, Д.А. Євдокимова та В.Г. Сюравич, що перелік підстав зупинення транспортних засобів в Законі «Про Національну поліцію» має бути вичерпним і не може бути доповненим, крім випадку внесення змін до цієї статті відповідним законом [7, с. 44]. У зв'язку із наведеним вбачаємо за доцільне внесення відповідних доповнень до Закону «Про Національну поліцію».

Корисним у контексті предмету дослідження буде звернення до досвіду законодавчого врегулювання підстав зупинення транспортного засобу у державах Європи. Проведений аналіз показав, що відповідні підстави визначаються у європейських державах у профільному законодавстві або про дорожній рух або про поліцію. При цьому, відповідні підстави зупинення поліцейським транспортних засобів у різних країнах врегульовуються з відмінною мірою узагальнення та деталізації. Наприклад, у Законі Великої Британії «Про дорожній рух» від 1988 р. повноваженням поліції щодо зупинення транспортного засобу присвячена окрема стаття – ст. 163. Однак, ця стаття не передбачає деталізованого переліку підстав для зупинки, а обмежується лише обов'язком водія зупинитись. Закріплюється, що особа, яка керує механічним транспортним засобом або велосипедом на дорозі, повинна зупинити транспортний засіб на вимогу поліцейського. Якщо особа не виконує вимоги поліцейського про зупинку, то вона вважається такою, що вчинила правопорушення [16]. *Правилами дорожнього руху Федеративної Республіки Німеччина* (Straßenverkehrsordnung, StVO) від 2013 р. передбачається, що працівникам поліції дозволяється зупиняти учасників дорожнього руху для контролю дорожнього руху, у тому числі для перевірки їх здатності керувати транспортними засобами та проведення опитування (п. 36) [17]. Відповідно до законодавства про дорожній рух таких країн як *Польща, Словаччина, Естонія, Франція* поліцейський має право зупинити транспортний засіб для проведення перевірки стану водія на предмет дотримання ним Правил дорожнього руху, у тому числі на предмет алкогольного або іншого сп'яніння [8, с. 7].

У ст. 11 «Зупинка та рух транспортних засобів» Закону Фінляндії «Про поліцію» від 2011 р. закріплено, що «поліцейські мають право наказувати зупинити транспортний засіб, доставляти транспортний засіб або наказати його доставити, якщо це виправдано для виконання службових повноважень поліції» [14]. Відповідно до ст. 22 Закону Швеції «Про поліцію» від 1998 р. офіцер поліції може зупинити транспортний засіб: а) якщо є підстави вважати, що в ньому перебуває особа, яка вчинила правопорушення; б) якщо це необхідно для затримання особи, яка пересувається у транспортному засобі, обмеження його свободи, обшуку або огляду; в) якщо це необхідно для проведення огляду транспортного засобу; г) якщо це необхідно для регулювання дорожнього руху або перевірки водія чи транспортного засобу згідно із приписами законодавства [18]. Законом Литви «Про поліцію» від 1990 р. унормовується, що при забезпеченні безпеки дорожнього руху поліцейський має право зупиняти автомобілі та інші види транспорту з метою перевірки документів водія, транспортного засобу та вантажу [15, ст. 39].

Відносно деталізованими є приписи Закону Чехії «Про поліцію» від 2008 р., котрий передбачає окремий § 42 «Зупинка та огляд транспортного засобу». При цьому, привертає увагу, що такі нормативні приписи не розмежовують підстав зупинки транспортних засобів та його огляду. Зокрема, передбачено, що: 1) поліцейський уповноважений зупинити транспортний засіб та провести його огляд, якщо він переслідує особу, яка вчинила умисне карне діяння, або шукає особу, яка вчинила умисне карне діяння, або речі, що походять з такого карного діяння або пов'язані з таким карним діянням, і має обґрунтовану підозру, що у транспортному засобі така особа або речі знаходяться; 2) поліцейський уповноважений зупинити транспортний засіб та провести його огляд, якщо він має обґрунтовану підозру, що із використанням транспортного засобу, на транспортному засобі або у зв'язку з транспортним засобом було вчинено карне діяння; 3) поліцейський уповноважений зупинити транспортний засіб та провести його огляд, якщо він шукає: а) осіб, які перебувають у розшуку, зникли або незаконно затримуються на території Чехії; б) зброю, набої, вибухові речовини, наркотичні та психотропні речовини та отрути, або в) речі, що походять з карної діяльності або пов'язані з карною діяльністю, і має обґрунтовану підозру, що у транспортному засобі така особа або речі знаходяться [11, с. 523–524].

Висновки. Підсумовуючи, слід підкреслити, що зупинення транспортного засобу є одним із найважливіших поліцейських заходів, що спрямовується як на запобігання правопорушень, так і їх припинення. У зв'язку із законодавчими новаціями, що мали місце в умовах воєнного стану, правові норми, що регламентують підстави зупинення транспортних засобів, не є систематизованими. Вичерпний перелік підстав зупинення транспортного засобу поліцейським в Україні можна визначити на підставі ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію» (загальні підстави) та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» від 29.12.2021 р. (спеціально-режимні підстави в умовах воєнного стану). При цьому, аналіз показав, що у європейських державах мають місце різні підходи до унормування підстав зу-

пинення транспортних засобів, які можуть визначатися профільними актами у сфері безпеки дорожнього руху або ж законами, що врегульовують правовий статус поліції, а також вирізняються різними кількісними та якісними параметрами, рівнем деталізації підстав. Порівняльно-правовий аналіз законодавства України та держав Європи свідчить, що вітчизняне законодавство пропонує досить деталізований перелік підстав зупи-

нення транспортних засобів, що є підходом, котрий має низку переваг. У свою чергу, подальший розвиток законодавства України в цій частині потребує чіткого розмежування нормативно-визначених підстав зупинення транспортних засобів, усунення їх дублювань, уточнення редакції окремих підстав, а також систематизації їх переліку та вичерпного врегулювання у ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію».

Список використаних джерел

1. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р., № 3353-ХІІ, зі змін. та доп. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. Ст. 338.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р., № 580-VIII, зі змін. та доп. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р., № 389-VIII, зі змін. та доп. *Офіційний вісник України*. 2015. № 46. Ст. 1449.
4. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р., № 1456. *Офіційний вісник України*. 2022. № 12. Ст. 641.
5. Про Правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р., № 1306, зі змін. та доп. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. Ст. 1852.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22.12.2010 р., № 23-рп. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 1. Стор. 13.
7. Варивода В. І., Євдокимов Д. А., Сюрвачик В. Г., Жук О. М. *Забезпечення Національною поліцією безпеки дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: метод. рекомендації*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 110 с.
8. Європейський досвід правового регулювання забезпечення безпеки дорожнього руху: інформаційна довідка Європейського інформаційно-дослідницького центру. USAID, Фонд «Східна Європа», Інфоцентр. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29391.pdf> (дата звернення: 20.09.2024)
9. Закон України «Про національну поліцію»: наук.-практ. комент. [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. Ю. Юхно та ін.] / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків: ХНУВС, 2016. 408 с.
10. Лакійчук Я. О. *Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції: дис. ... канд. юрид. наук*. Київ, 2019. 219 с.
11. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ: Москаленко О.М., 2013. 588 с.
12. Ташматов В. А. Зупинення транспортного засобу як один із видів превентивних поліцейських засобів. *Підвеноукраїнський правничий часопис*. 2016. Вип. 2. С. 136-139.
13. Ярмак Х. П., Пилипів Р. М., Веселов М. Ю. *Адміністративно-правове регулювання діяльності патрульної поліції щодо забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні: моногр.* Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2019. 240 с.
14. On Police: Act of Finland of 2011, as amended. URL: https://www.finlex.fi/sv/laki/kaannokset/2011/en20110872_20131168.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
15. On Police: Act of Lithuania of 1990, as amended. <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/06/Law-on-Police-Lithuania.pdf?x54919> (дата звернення: 20.09.2024)
16. On Road Traffic: Act of Great Britain of 1988, as amended. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/52/section/163> (дата звернення: 20.09.2024)
17. Straßenverkehrs-Ordnung (StVO) von Deutschland. Ausfertigungsdatum: 06.03.2013. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stvo_2013/BJNR036710013.html (дата звернення: 20.09.2024)
18. The Police Act of Sweden with commentary. The Swedish National Police Board. November 1999. URL: [https://www.policinglaw.info/assets/downloads/Swedish_Police_Act_\(with_commentary\).pdf](https://www.policinglaw.info/assets/downloads/Swedish_Police_Act_(with_commentary).pdf) (дата звернення: 20.09.2024)

References

1. Pro dorozhnyi rukh [About road traffic]: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r., № 3353-KhII, zi zmin. ta dop. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1993. № 31. St. 338 [in Ukrainian].
2. Pro Natsionalnu politsiuu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r., № 580-VIII, zi zmin. ta dop. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2015. № 63. St. 2075 [in Ukrainian].
3. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [About the legal regime of martial law]: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r., № 389-VIII, zi zmin. ta dop. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2015. № 46. St. 1449 [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Poriadku perevirky dokumentiv v osib, ohliadu rechei, transportnykh zasobiv, bahazhu ta vantazhiv, sluzhbovykh prymishchen i zhytla hromadian pid chas zabezpechennia zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu [On the approval of the Procedure for checking documents in persons, inspecting things, vehicles, luggage and cargo, official premises and housing of citizens during the provision of measures of the legal regime of martial law]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12.2021 r., № 1456. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2022. № 12. St. 641 [in Ukrainian].
5. Pro Pravyła dorozhnoho rukhu [About Traffic Rules]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.10.2001 r., № 1306, zi zmin. ta dop. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2001. № 41. St. 1852 [in Ukrainian].

6. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam hromadianyna Bahinskoho Artema Oleksandrovycha shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyny pershoi statti 14-1 Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (sprava pro administratyvnu vidpovidalnist u sferi zabezpechennia bezpeky dorozhnogo rukhu) vid 22.12.2010 r., № 23-rp (2010). [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of the citizen of Baginsky, Artem Oleksandrovych, regarding the official interpretation of the provisions of the first part of Article 14-1 of the Code of Ukraine on administrative offenses (the case of administrative responsibility in the field of ensuring road traffic safety) dated 12.22.2010, no. 23-rp]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. № 1. Stor. 13 [in Ukrainian].
7. Varyvoda, V. I., Yevdokymov, D. A., Siuravchuk, V. H., & Zhuk, O. M. (2019). *Zabezpechennia Natsionalnoiu politsiieiu bezpeky dorozhnogo rukhu: pravovi ta orhanizatsiini aspekty [Provision of road traffic safety by the National Police: legal and organizational aspects]: metod. rekomend.* Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. 110 s. [in Ukrainian].
8. Ievropeiskyi dosvid pravovoho rehuliuвання zabezpechennia bezpeky dorozhnogo rukhu: informatsiina dovidka Yevropeiskoho informatsiino-doslidnytskoho tsentru [European experience of legal regulation of road safety: information guide of the European Information and Research Center]. USAID, Fond «Skhidna Yevropa», Infotsentr. Retrieved from: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29391.pdf> (data zvernennia: 20.09.2024) [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu politsiiu» (2016). [Law of Ukraine "On the National Police"]: nauk.-prakt. koment. [O. I. Bezpalova, K. Yu. Melnyk, O. Yu. Yukhno ta in.] / za zah. red. V. V. Sokurenka. Kharkiv: KhNUVS. 408 s. [in Ukrainian].
10. Lakiichuk, Ya. O. (2019). Administratyvno-pravove zabezpechennia praveventyvnoi diialnosti politsii [Administrative and legal provision of preventive police activities]. *Candidate's thesis*. Kyiv. 219 s. [in Ukrainian].
11. Status politsii: mizhnarodni standarty i zarubizhne zakonodavstvo (2013). [Police status: international standards and foreign legislation] / za zah. red. O. A. Banchuka. Kyiv: Moskalenko O.M. 588 s. [in Ukrainian].
12. Tashmatov, V. A. (2016). Zupynennia transportnoho zasobu yak odyin iz vydiv preventyvnykh politseyskykh zasobiv [Stopping a vehicle as one of the types of preventive police measures]. *Pidvennoukrainskyi pravnychyi chasopys*. Vyp. 2. S. 136–139 [in Ukrainian].
13. Iarmaki, Kh. P., Pylypiv, R. M., & Veselov, M. Yu. (2019). *Administratyvno-pravove rehuliuвання diialnosti patrolnoi politsii shchodo zabezpechennia bezpeky dorozhnogo rukhu v Ukraini [Administrative and legal regulation of the activity of the patrol police in order to ensure road traffic safety in Ukraine]: monohr*. Zhytomyr: Vyd. O.O. Yevenok. 240 s. [in Ukrainian].
14. On Police: Act of Finland of 2011, as amended. Retrieved from: https://www.finlex.fi/sv/laki/kaannokset/2011/en20110872_20131168.pdf (data zvernennia: 22.09.2024) [in English].
15. On Police: Act of Lithuania of 1990, as amended. Retrieved from: <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/06/Law-on-Police-Lithuania.pdf?x54919> (data zvernennia: 20.09.2024) [in English].
16. On Road Traffic: Act of Great Britain of 1988, as amended. Retrieved from: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/52/section/163> (data zvernennia: 20.09.2024) [in English].
17. Straßenverkehrs-Ordnung (StVO) von Deutschland. Ausfertigungsdatum: 06.03.2013. Retrieved from: https://www.gesetze-im-internet.de/stvo_2013/BJNR036710013.html (data zvernennia: 20.09.2024) [in German].
18. The Police Act of Sweden with commentary. The Swedish National Police Board. November 1999. Retrieved from: [https://www.policinglaw.info/assets/downloads/Swedish_Police_Act_\(with_commentary\).pdf](https://www.policinglaw.info/assets/downloads/Swedish_Police_Act_(with_commentary).pdf) (data zvernennia: 20.09.2024) [in English].

Rybalkin Andriy,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2865-3158>

Tyshlek Mykola,

PhD in Law
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9150-8329>

Postny Roman,

Lecturer
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7788-6767>

GROUND FOR STOPPING VEHICLES BY THE POLICE: SOME PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION IN UKRAINE AND EUROPEAN EXPERIENCE

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the legislative regulation of the grounds for stopping vehicles in Ukraine and European countries. The author addresses the characteristics of the place of stopping of vehicles in the system of administrative coercion measures used by the police and the problems of their legislative regulation in Ukraine. Some shortcomings of the legislative regulation of the reasons for stopping vehicles by the police are highlighted (inconsistency among themselves, imperfection of the regulatory content, lack of systematization, etc.).

Particular attention is paid to the analysis of the experience of legislative regulation of the grounds for stopping vehicles in European countries. The conducted analysis showed that in European countries there are different approaches to standardizing the reasons for stopping vehicles, which can be determined by specific acts in the field of road safety or laws regulating the legal status of the police, distinguished by different quantitative and qualitative parameters, as well as the level of detail reasons. A comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and European countries shows that domestic legislation offers a fairly detailed list of reasons for stopping vehicles, which is an approach that has a number of advantages. It was concluded that the further development of the legislation of Ukraine in this part requires a clear demarcation of the normatively defined grounds for stopping vehicles, elimination of their duplication, clarification of the wording of individual grounds, as well as systematization of their list and comprehensive regulation in Art. 35 of the Law of Ukraine «On the National Police».

Key words: *police measures, preventive measures, stopping a vehicle, grounds, police, European experience.*

УДК 351.74:342.9(477) (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-3>

Сахно Артем Петрович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1260-1212>

Кіблик Дар'я Володимирівна,
доктор філософії в галузі права, доцент
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2518-7647>

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЧЕРГОВИХ ЧАСТИН ОРГАНІВ (ПІДРОЗДІЛІВ) НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано поняття та структуру адміністративно-правового статусу чергових частин органів (підрозділів) Національної поліції України. Визначено поняття адміністративно-правового статусу чергових частин Національної поліції України, як врегульованого нормами адміністративного права правового положення зазначених структурних підрозділів в системі Національної поліції України, структура якого включає сукупність організаційного, цільового та компетенційного елементів, механізм реалізації яких спрямований на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, координацію та оперативне управління силами і засобами органів (підрозділів) поліції та закладів освіти. Розкрито структурні елементи адміністративно-правового статусу чергових частин, до числа яких належать принципи, завдання, функції та повноваження цих структурних підрозділів. Виокремлено специфічні ознаки адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування в діяльності чергових частин Національної поліції, а саме: а) правовою основою діяльності чергових частин є норми адміністративного права; б) реалізація адміністративно-правового статусу чергових частин здійснюється у специфічній сфері поліцейської діяльності, пов'язаній із організацією оперативного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події; в) компетенція чергових частин розповсюджується на суспільні відносини, які складаються з приводу управління нарядами поліції, задіяними для реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події; г) особливості організації діяльності чергових частин пов'язані з несенням служби працівниками цих підрозділів у цілодобовому режимі, що забезпечує безперервне прийняття повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події.

Ключові слова: чергові частини, Національна поліція України, адміністративне право, адміністративно-правовий статус, компетенція.

Вступ. Ефективне вирішення органами (підрозділами) Національної поліції завдань щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, дотримання прав і свобод людини тощо, значною мірою залежить від стану правової визначеності їх адміністративного статусу. Іншими словами, вирішення практич-

них завдань поліцейської діяльності органів та підрозділів Національної поліції безпосередньо залежить від теоретико-правової розробленості завдань, функцій та повноважень цих органів у науці адміністративного права. При цьому, визначення теоретико-правових засад адміністративно-правового статусу чергових ча-

стин Національної поліції, належить до числа важливих напрямів науки адміністративного права, з огляду на специфіку їх поліцейської діяльності, яка полягає у такому: а) чергові частини – озброєний підрозділ Національної поліції, працівники якого здійснюють несення служби у цілодобовому режимі; б) однією з центральних функцій діяльності чергових частин є реагування на зміни в оперативній обстановці на відповідній території обслуговування органу поліції; в) компетенція чергових частин включає низку специфічних повноважень, спрямованих на оперативне управління силами поліції, з метою реагування на кримінальні правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, контроль за зберіганням та експлуатацією озброєння, реєстрацію інформації про кримінальні правопорушення та інші події тощо.

Таким чином, в науці адміністративного права набуває актуальності питання щодо визначення поняття та структури адміністративно-правового статусу чергових частин органів та підрозділів Національної поліції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення адміністративно-правового статусу органів публічного адміністрування не належить до числа малодосліджених напрямів наукового пошуку науки адміністративного права. Окремі питання щодо визначення поняття та структури адміністративно-правового статусу розкриті в роботах таких науковців: О. М. Гумін, М. К. Золотарьова, І.В. Іванова, Д.О. Ішук, Т. О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О. М. Кройтор, О. М. Мельник, С.Ю. Обрусна, Ю.В. Панімаш, К.М. Пасинчук, С. В. Петков, Є. В. Пряхін та інших відомих вчених.

Разом з тим, аналіз правового положення чергових частин органів (підрозділів) Національної поліції свідчить, що в окресленому напрямку наукових досліджень має місце низка не врегульованих нормами адміністративного права питань, серед яких першочергового розв'язання вимагають правові проблеми, пов'язані із уточненням завдань, функцій та повноважень чергових частин органів (підрозділів) Національної поліції.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу адміністративно-правового забезпечення діяльності чергових частин органів (підрозділів) Національної поліції, визначити поняття та структуру адміністративно-правового статусу зазначених підрозділів поліції.

Виклад основного матеріалу. Виходячи зі змісту абзацу восьмого пункту першого Інструкції, затвердженої наказом МВС України № 440/2017 року, *чергова частина* – підрозділ, який у цілодобовому режимі забезпечує прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, координацію та оперативне управління силами і засобами органів (підрозділів) поліції та закладів освіти, перебуває в постійній готовності до реагування на правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, а також здійснює інформування про оперативну обстановку на території обслуговування керівництва органу (підрозділу) поліції чи закладу освіти, чергових частин вищого рівня та інших заінтересованих органів державної влади (місцевого самоврядування) [1], можна стверджувати, що компетенція чергових частин включає низку специфічних повноважень, спрямованих на оперативне управління силами поліції, реєстрацію інформації про кримінальні правопорушення та інші події, тощо.

З огляду на зазначене, в діяльності чергових частин, в якості центральної, виділяється функція оперативного управління.

Аналіз сутності поняття «оперативне управління силами і засобами органів (підрозділів) поліції», дозволяє виокремити його складові елементи, такі як: безперервний моніторинг оперативної обстановки; вжиття невідкладних, дієвих заходів, відповідно до ускладнень оперативної обстановки; підтримка мобілізаційної, службової та бойової готовності органів (підрозділів) Національної поліції до дій в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку; оперативне управління органами (підрозділами) Національної поліції у разі виникнення надзвичайних обставин; оперативне управління під час запровадження правового режиму надзвичайного (воєнного) стану.

З наведеного вище, можна зробити висновок, що важливе завдання в діяльності чергових частин полягає у реагуванні на зміни оперативної обстановки на території обслуговування органу (підрозділу) поліції. При цьому, саме поняття оперативної обстановки у наказі № 440/2017 року не розкривається.

У зв'язку з цим, авторами цих методичних рекомендацій пропонується розуміти оперативну обстановку, як динамічний комплекс умов і факторів, які характеризують стан безпеки і правопорядку, а також визначають напрями діяльності органу (підрозділу) Національної поліції на визначеній території обслуговування.

Аналіз нормативно-правових актів, спрямованих на правове регулювання діяльності чергових частин, дозволяє дійти висновку, що зазначені структурні підрозділи поліції виступають системним елементом чергової служби поліції. Остання, відповідно до абзацу 3 пункту 1 розділу I Інструкції, затвердженої наказом № 440/2017 року, включає: чергові частини ДООЗОР; чергові частини структурних підрозділів центрального органу управління поліції; чергові частини МТО; чергові частини територіальних органів ПО; чергові частини територіальних (відокремлених) підрозділів МТО; чергові частини УОАЗОР ГУНП; чергові частини структурних підрозділів ГУНП; чергові частини підрозділів моніторингу (чергові частини) ТВП; чергові частини закладів освіти; управління оперативного інформування та реагування ДООЗОР; управління забезпечення діяльності ситуаційного центру ДООЗОР; ситуаційний центр ГУНП; ситуаційні підрозділи УОАЗОР; підрозділи диспетчерської служби УОАЗОР; підрозділи, на які покладено обов'язок здійснення електронного моніторингу УОАЗОР; підрозділи «102» УОАЗОР; підрозділи моніторингу ТВП; поліцейські первинної комунікації фронт-офісів ТВП; інспектор (старший інспектор, заступник начальника сектору, начальник сектору, заступник начальника відділу, начальник відділу) дотримання прав людини; інші поліцейські, які залучаються до чергування у складі добового наряду чергової служби [1].

Спираючись на вищевказані нормативні положення, варто констатувати, що одним із системних елементів чергової служби виступають чергові частини закладів освіти. При цьому, наказом № 440/2017 року за черговими частинами закладів освіти закріплені ті ж самі функції, що виконуються черговими частинами органів (підрозділів) Національної поліції, що, на нашу думку, не відповідає напрямам діяльності чергових частин закладів освіти. Наприклад, недоречним є закріплення за вказаними підрозділами функцій щодо координації та управління нарядами поліції, реєстрації повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, реагування на зміни в оперативній обстановці тощо.

У зв'язку з вищевикладеним, представляється доцільним внести зміни до пункту 2 розділу I Інструкції,

затвердженої наказом № 440/2017 року, виключивши чергові частини закладів освіти з переліку структурних елементів чергової служби Національної поліції України.

Як випливає з положень Інструкції, затвердженої наказом № 440/2017 року, значний перелік суб'єктів, які організаційно входять до структури чергової служби, вимагає ретельного врегулювання адміністративно-правового статусу чергових частин, з метою визначення їх місця та ролі серед інших суб'єктів, зазначених у частині 3 розділу I Інструкції, затвердженої наказом № 440/2017 року.

При цьому, аналіз положень зазначеної Інструкції дозволяє дійти висновку, що нормотворець розмежує адміністративно-правовий статус чергових частин та їх працівників, лише фрагментарно. Наприклад, поза межами зазначеного вище нормативно-правового акту залишилися такі важливі структурні елементи адміністративно-правового статусу чергових частин, як завдання й функції їх діяльності, а також повноваження, що створює передумови для проведення ґрунтовного наукового аналізу в окресленому напрямку наукового пошуку.

Водночас, розпочати зазначене дослідження, вважаємо за доцільне з аналізу поняття та структури адміністративно-правового статусу, розуміння якого в науці адміністративного права не відрізняється одноманітністю поглядів та наукових підходів.

В науці адміністративного права поняття адміністративно-правового статусу суб'єкта владних повноважень розуміється як обсяг його компетенції, який визначає його місце і роль в адміністративно-правових відносинах.

На думку В.К. Колпакова, призначення адміністративно-правового статусу полягає у визначенні місця певного органу у системі органів державної влади як виключного, спеціального суб'єкта із придатною тільки йому компетенцією, а її чітке визначення й розуміння забезпечує структурованість органів державної влади, чіткий розподіл завдань та відповідних повноважень між ними, оптимізацію їх діяльності» [2, с. 30].

Також, варто погодитися із висновком Т.О. Коломоєць, яка під адміністративно-правовим статусом органів виконавчої влади розуміє сукупність суб'єктивних прав і обов'язків закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Тобто, обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [3, с. 64].

Характеризуючи компетенцію, як центральний елемент адміністративно-правового статусу державних податкових інспекцій, М.К. Золотарьова підкреслює переважне її значення, оскільки компетенція, на думку авторки, включає відповідальність, завдання, функції, структуру та порядок діяльності цих податкових органів [4, с. 17].

При цьому, не піддаючи сумніву центральне місце компетенції в структурі адміністративно-правового статусу суб'єкта владних повноважень, деякі науковці обстоюють наявність і інших елементів у його структурі.

Зокрема, О.М. Гумін визначає адміністративно-правовий статус посадової особи, як комплекс його прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, до елементів якого відносять правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність [5, с. 33].

Спираючись на висловлене твердження, можна зробити висновок про те, що підходи науковців щодо визначення адміністративно-правового статусу різняться, в залежності від носіїв цього статусу, в якості яких представлені: а) органи публічного адміністрування (їх структурні підрозділи) [6, с. 90; 7]; б) посадові особи органів публічного адміністрування (їх структурних підрозділів) [8; 9].

У цьому контексті, важливим є уточнення сукупності структурних елементів, які утворюють адміністративно-правовий статус чергових частин, в якості структурних підрозділів Національної поліції України.

Характеризуючи структуру адміністративно-правового статусу державного органу, Н.В. Лебідь зазначає, що його складовими елементами є чотири елементи: цільовий блок; компетенція; організаційний блок; відповідальність. У цільовий блок включено такі категорії, як «мета», «завдання», «функції» [10, с. 39]. А.М. Подолька визначає, що поняття правового статусу містить у собі правосуб'єктність у єдності з іншими правами та обов'язками, тому можна зробити висновок про складові адміністративно-правового статусу: компетенція, правозастосування, юридична відповідальність [11, с. 44].

Висновки. Отже, спираючись на вищенаведені підходи щодо поняття та структури адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування, варто зробити наступні висновки, в контексті організаційно-правового положення чергових частин Національної поліції України.

Адміністративно-правовий статус чергових частин Національної поліції України – це врегульоване нормами адміністративного права правове положення зазначених структурних підрозділів в системі Національної поліції України, структура якого включає сукупність організаційного, цільового та компетенційного елементів, механізм реалізації яких спрямований на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, координацію та оперативне управління силами і засобами органів (підрозділів) поліції та закладів освіти.

Виходячи зі сформульованого поняття, можна дійти висновку, що структурними елементами адміністративно-правового статусу чергових частин виступають принципи, завдання, функції та повноваження цих структурних підрозділів Національної поліції, які структурно можуть бути об'єднані у декілька груп, зокрема, організаційну, цільову та компетенційну.

Також, аналіз теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування дозволив виокремити його специфічні ознаки в діяльності чергових частин Національної поліції, а саме: а) правовою основою діяльності чергових частин є норми адміністративного права; б) реалізація адміністративно-правового статусу чергових частин здійснюється у специфічній сфері поліцейської діяльності, пов'язаній із організацією оперативного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події; в) компетенція чергових частин розповсюджується на суспільні відносини, які складаються з приводу управління нарядами поліції, задіяними для реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події; г) особливості організації діяльності чергових частин пов'язані з несенням служби працівниками цих підрозділів у цілодобовому режимі, що забезпечує безперервне прийняття повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України : наказ МВС України від 23.05.2017 № 440. *Офіційний вісник України*. 2017. № 56. Ст. 1656.
2. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков. Київ: *Юрінком Інтер*, 1999. 544 с.
3. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : *Юрінком Інтер*, 2011. 575 с.
4. Золотарьова М. К. Адміністративно-правовий статус державних податкових інспекцій : монографія; за заг. ред. С. В. Петкова. Запоріжжя : *КПУ*, 2010. 164 с.
5. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правовий статус особи : поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32–37.
6. Обрусна С.Ю., Іванова І.В., Панімаш Ю.В., Пасинчук К.М. Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації військово-цивільного характеру як суб'єктів публічного управління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 78 (2). С. 90–95.
7. Кройтор О. М. Адміністративно-правовий статус патрульної поліції як суб'єкта профілактики правопорушень: дис. ... доктора філософії 081 – Право. Львів, 2023. 208 с.
8. Мельник О. М. Адміністративно-правовий статус посадової особи працівника митної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпін, 2011. 213 с.
9. Ішук Д.О. Адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції в Україні : монограф. Київ : *Видавничий дім «Гельветика»*, 2020. 356 с.
10. Лебідь Н. В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 225 с.
11. Подольська А. М. Адміністративно-правовий статус Державної автомобільної інспекції МВС України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 204 с.

References

1. Pro zatverdzhennia Instruktсии z orhanizatsii diialnosti chervhovoї sluzhby orhaniv (pidrozdiliv) Natsionalnoi politsii Ukrainy stanu [About the regulation of the organization of on-duty service activities in the central police management body and its structural subdivisions, interregional territorial bodies of the National Police of Ukraine and their territorial (separate) subdivisions]: nakaz MVS Ukrainy vid 23 bereznia 2017 № 440. Ofitsiyniy visnyk Ukrainy. 2017. № 56. St. 1656 [in Ukrainian].
2. Kolpakov, V.K. (1999). *Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]*: pidruchnyk Kyiv: Yurinkom Inter. 544 s. [in Ukrainian].
3. Kolomoiets, T. O. (2011). *Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs [Administrative law of Ukraine]*: pidruchnyk. Kyiv : Yurinkom Inter. 575 s. [in Ukrainian].
4. Zolotarova, M. K. (2010). *Administratyvno-pravovyi status derzhavnykh podatkovykh inspektsii [Administrative and legal status state tax inspections in Ukraine]*: monohrafiia; za zah. red. S. V. Pietkova. Zaporizhzhia : KPU. 164 s [in Ukrainian].
5. Humin, O. M., & Priakhin, Ye. V. (2014) *Administratyvno-pravovyi status osoby : poniattia ta struktura [Administrative and legal status of a person: concept and structure]*. *Nashe parvo*, 5, 32–37 [in Ukrainian].
6. Obrusna, S.Iu., Ivanova I.V., Panimash, Yu.V., & Pasynchuk, K.M. (2023). *Administratyvno-pravovyi status orhaniv publichnoi administratsii viiskovo-tyvilnoho kharakteru yak subiektiv publichnoho upravlinnia. [Administrative and legal status of public administration bodies of a military-civil character as public administration subjects]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 78 (2), 90–95 [in Ukrainian].
7. Kroitor, O. M. (2023). *Administratyvno-pravovyi status patrolnoi politsii yak subiekta profilaktyky pravoporushen [Administrative and legal status of Patrol Police as a Subject of Crime Prevention]*. *Doctor's thesis*. Lviv. 208 s [in Ukrainian].
8. Melnyk, O. M. (2011). *Administratyvno-pravovyi status posadovoi osoby pratsivnyka mytnoi sluzhby Ukrainy [Administrative and legal status of an official of the customs service of Ukraine]*. *Candidate's thesis*. Irpin. 213 s. [in Ukrainian].
9. Ishchuk, D.O. (2020). *Administratyvno-pravovyi status spetsializovanykh subiektiv protydii koruptsii v Ukraini [Administrative and legal status of specialized subjects of anti-corruption in Ukraine]*: monograph. Kyiv : Vydavnychiy dim «Helvetyka». 356 s. [in Ukrainian].
10. Lebid, N. V. (2004). *Administratyvno-pravovyi status derzhavnykh inspektsii v Ukraini [Administrative and legal status of state inspections in Ukraine]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv. 225 s [in Ukrainian].
11. Podoliaka A. M. (2004). *Administratyvno-pravovyi status Derzhavnoi avtomobilnoi inspektsii MVS Ukrainy [Administrative and legal status of the State Automobile Inspection of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv. 204 s [in Ukrainian].

Sakhno Artem,

Candidate of Juridical Sciences, Senior Research Fellow
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1260-1212>

Kiblyk Daria,

PhD in Law, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2518-7647>

**THE CONCEPT AND STRUCTURE OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS
OF NECESSARY PARTS OF AUTHORITIES (SUB-UNITS)
OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE**

The article analyzes the concept and structure of the administrative and legal status of the duty units of the bodies (subdivisions) of the National Police of Ukraine. The concept of the administrative and legal status of the duty units of the National Police of Ukraine is defined as the legal position of the specified structural units in the system of the National Police of Ukraine regulated by the norms of administrative law, the structure of which includes a set of organizational, target and competence elements, the implementation mechanism of which is aimed at accepting and registering applications and reports on criminal offenses and other events, coordination and operational management of forces and means of police bodies (subdivisions) and educational institutions. The structural elements of the administrative and legal status of the duty units are revealed, which include the principles, tasks, functions and powers of these structural units. Specific features of the administrative and legal status of public administration entities in the activities of the duty units of the National Police are identified, namely: a) the legal basis for the activities of the duty units is the norms of administrative law; b) the implementation of the administrative and legal status of the duty units is carried out in a specific area of police activity related to the organization of an operational response to reports of criminal offenses and other events; c) the competence of the duty units extends to public relations that arise regarding the management of police units involved in responding to reports of criminal offenses and other events; d) the peculiarities of the organization of the activities of the duty units are related to the service of employees of these units in a round-the-clock mode, which ensures the continuous reception of reports of criminal offenses and other events.

Key words: duty units, National Police of Ukraine, administrative law, administrative and legal status, competence.

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК 343.985.7:344.13

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-4>

Бурнос Олена Олександрівна,

аспірант

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9640-5511>

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті розкриваються деякі особливості взаємодії учасників кримінального провадження по воєнних злочинах. Визначається коло суб'єктів такої співпраці, а також акцентується на виключному значенні налагодження ефективної взаємодії між представниками різних правоохоронних органів у таких провадженнях. Поряд з визначенням основних напрямів досліджуваної взаємодії, однією з пріоритетних її цілей під час розслідування воєнних злочинів визначається організація забезпечення безпеки учасників розслідування.

Ключові слова: воєнні злочини, кримінальне провадження, розслідування, взаємодія, напрями.

Постановка проблеми. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 216 КПК України (Підслідність) досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 348 КК України (Порушення законів та звичаїв війни), здійснюють слідчі органи безпеки. Втім через значний обсяг слідчої картини воєнних злочинів даним підрозділам подекуди бракує людських і часових ресурсів для своєчасної та повної їх фіксації, у зв'язку з чим вони доручають проведення окремих невідкладних слідчих (розшукових) дій працівникам інших правоохоронних органів, найчастіше Національній поліції. Крім того, з метою забезпечення безпекової складової під час розслідування воєнних злочинів значна увага приділяється співробітництву із представниками ЗСУ, Національної гвардії України, інших воєнізованих підрозділів, Державної служби України з надзвичайних ситуацій тощо [1, с. 41]. Відтак, важливою умовою ефективного документування та розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень є забезпечення злагодженого співробітництва всіх задіяних до цього процесу суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на високий ступінь актуальності обраної тематики, наразі в наукових джерелах представлено чимало присвячених їй публікацій. Так, І. М. Вигівський досліджував взаємодію правоохоронних органів під час розслідування воєнних злочинів в межах двох ключових аспектів: процесуального та організаційного [2]. М. В. Кривонос вивчав напрями співпраці слідчих та оперативних підрозділів різних правоохоронних органів, задіяних до процесу розслідування воєнних

злочинів [3]. О. О. Ніколаєнко, вивчаючи особливості збору доказів під час розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій, одним з основних завдань взаємодії визначив організацію співпраці для забезпечення безпеки співробітників [4]. А. В. Піддубна присвятила не одну публікацію визначенню особливостей організаційно-правових аспектів взаємодії слідчого з органами та підрозділами, зокрема в умовах воєнного стану [5] та під час розслідування воєнних злочинів [6]. Втім, обрана тематика й надалі залишається актуальною для науковців, зокрема для вироблення шляхів підвищення ефективності означеного напрямку взаємодії.

Метою статті є визначити коло суб'єктів взаємодії під час розслідування воєнних злочинів та висвітлити ключові аспекти співробітництва правоохоронних органів у таких провадженнях.

Виклад основного матеріалу. Коло суб'єктів взаємодії під час розслідування воєнних злочинів може бути достатньо широким, зважаючи на те, що такі злочини зазвичай є масштабними, з великою кількістю учасників та значним обсягом слідів. Очевидно, необхідність і можливість залучення до розслідування того чи іншого суб'єкта визначається умовами конкретного провадження, втім, виходячи з результатів вивчення наявної емпіричної бази, до кола суб'єктів взаємодії під час розслідування таких кримінальних правопорушень можна віднести:

підрозділи ДСНС (зокрема в напрямку організації проведення розмінування території);

представники ЗСУ (ТРО), що залишаються на звільненій території та/або воєнізованими формуваннями

територіальної оборони ЗСУ (щодо їх залучення до спільної роботи з поліцією по виявленню диверсійних груп, воєнної техніки та боєприпасів окупантів, трупів загиблих військовослужбовців рф, сапери ЗСУ також можуть залучатися для розмінування);

органи місцевого самоврядування (можуть володіти необхідними для слідства відомостями щодо мешканців їхніх громад);

експерти та спеціалісти (для забезпечення максимально ефективної та якісної фіксації наслідків злочинних дій та вилучення слідової інформації);

слідчі УСБ України;

представники Прокуратури;

працівники аналітичних відділів НП (під час направлення до них відповідних запитів);

представники міжнародних місій та організацій;

представники ЗМІ, волонтери та ін.

Очевидно, в межах однієї публікації важко розкрити особливості взаємодії між всіма визначеними суб'єктами, тож в межах представленого дослідження ми пропонуємо зупинитись лише окремих аспектах взаємодії між представниками різних правоохоронних органів.

Для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації повноважень поліції в умовах воєнного стану Верховною Радою було прийнято низку законів, згідно яких, органи поліції наділяються додатковими повноваженнями. Доповнення стосуються питань взаємодії органів і підрозділів НП з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами, у тому числі щодо утримання військовополонених, забезпечення конвоювання затриманих осіб, розмінування та допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт тощо.

Так, наказом МВС України, МОЗ України та Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» від 09.03.2022 р. № 177/450/46 визначено механізм взаємодії між органами та підрозділами НП України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України, порядок дій працівників закладів охорони здоров'я, бюро судово-медичної експертизи та уповноважених працівників органів та підрозділів Національної поліції України під час перевірки обставин смерті людини під час воєнного стану на території України [7].

Крім того, різні напрямки взаємодії НП передбачено у пам'ятках та рекомендаціях, розроблених Офісом Генерального прокурора України та НП України, що визначають алгоритм дій практичних працівників у різних ситуаціях. До таких, зокрема можна віднести: Алгоритм дій слідчо-оперативних груп НП на звільненні від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області) [8]; Алгоритм реагування працівників НП на події, пов'язані із обстрілами населених пунктів, унаслідок яких сталися масштабні руйнування цивільної інфраструктури, насамперед критичної, та/або значні людські втрати [9]; Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури [10]; Пам'ятка щодо особливостей розслідування фактів умисних вбивств захищених осіб в умовах збройного конфлікту [11]; Рекомендації щодо проведення огляду місця події [12] тощо.

Досліджуючи особливості взаємодії правоохоронних органів під час розслідування воєнних злочинів, І. М. Вигівський розглядає два важливі аспекти такої спільної діяльності:

1) процесуальний. Після звільнення населених пунктів і території від ворожих військ, обласним управлінням СБ України чи обласною прокуратурою розпочинається «базове» кримінальне провадження за ознаками злочинів, передбачених ч. 1 та 44 ч. 2 ст. 438 КК України, за фактами воєнних злочинів, вчинених у межах території об'єднаної територіальної громади (ОТГ), до якої належать відповідні населені пункти. За необхідності у межах однієї ОТГ може бути розпочато декілька «базових» кримінальних проваджень (наприклад, у разі наявності декількох великих населених пунктів зі значною кількістю виявлених воєнних злочинів, значною територіальною віддаленістю тощо). За наявності в регіональному підрозділі СБ України вже розпочатих «базових» кримінальних проваджень за фактами вчинення воєнних злочинів на окремих деокупованих територіях вирішується питання щодо роботи саме у цих провадженнях (без реєстрації нових). У рамках кожного такого провадження (у т.ч. вже розпочатих) створюється міжвідомча слідча група, передусім СБ України та НП України, до якої включаються слідчі центральних апаратів, обласних управлінь (обох вказаних відомств), а також територіальних підрозділів поліції. Органом досудового розслідування у таких провадженнях є слідчі відділи обласних управлінь СБ України, старшим групи слідчих – слідчий цього відділу. Процесуальне керівництво здійснюється обласною прокуратурою, старший групи прокурорів – працівник спеціалізованого підрозділу обласної прокуратури або керівник обласної прокуратури чи куруючий заступник. До групи прокурорів включаються працівники обласної та місцевих прокуратур. За рішенням Генерального прокурора до складу групи прокурорів може бути включено прокурорів Офісу Генерального прокурора України. У рамках вказаних «базових» кримінальних проваджень проводяться усі слідчі дії, пов'язані із фіксацією і розслідуванням воєнних злочинів, вчинених на території ОТГ. У разі необхідності виділення із «базового» кримінального провадження матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень, з метою підвищення ефективності їх розслідування, в окреме провадження, у тому числі доручивши розслідування іншому органу досудового розслідування, керуватися вимогами ст. 217 та 36 КПК України, з урахуванням правової позиції Верховного суду, викладеної у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 у справі № 640/5023/19 [13].

2) організаційний. З метою забезпечення належної взаємодії між органами та відомствами, залученими до фіксації та розслідування воєнних злочинів, виявлених на деокупованих територіях відповідної області, створюється Координаційний штаб, до якого входять відповідні представники цих органів та відомств (центрального та обласного рівня), зокрема старші груп слідчих і прокурорів у «базових» кримінальних провадженнях, керівники відповідних підрозділів органів прокуратури, досудового розслідування та оперативних підрозділів. За необхідності, формування даного штабу можливе шляхом створення керівником обласної прокуратури відповідної міжвідомчої робочої групи, або внесення відповідних змін до вже існуючої міжвідомчої робочої групи щодо розслідування злочинів, вчинених в умовах

збройного конфлікту. Учасники даного штабу забезпечують належну комунікацію та обмін інформацією між відомствами. За потреби, робота штабу можлива у межах одного приміщення, яке визначається з урахуванням безпекових та логістичних особливостей території [2, с. 43–44].

Діяльність Координаційного штабу спрямована на вирішення питань залучення необхідних (зокрема додаткових), сил та засобів для забезпечення ефективного виконання завдань розслідування. Також робота штабу спрямовується на накопичення, оперативний обмін, систематизацію та аналіз інформації щодо результатів відпрацювання території та розслідування кримінальних правопорушень, визначення подальших напрямів роботи (планування) тощо.

Варто акцентувати, що під час прийняття рішення щодо доручення проведення розслідування відповідним органам досудового розслідування окремих епізодів воєнних злочинів у межах «базового» кримінального провадження, необхідно враховувати кількість слідчих відповідного органу, навантаження, досвід та практичні навички при розслідуванні того чи іншого виду кримінальних правопорушень.

На нашу думку, що підтверджується результатами опрацювання емпіричних джерел, найпоширенішою формою взаємодії під час розслідування воєнних злочинів, є спільна діяльність у складі слідчо-оперативних груп (СОГ). Дійсно, фактичними підставами для створення СОГ можуть бути: 1) складність, великий обсяг розслідування; 2) особливий суспільний резонанс кримінальної події; 3) тяжкість наслідків злочинної події; 4) необхідність одночасного проведення значної кількості процесуальних дій; 5) багатоепізодність тощо, які потребують використання значних і різноманітних методів, прийомів та засобів [14, с. 498]. Саме ці ознаки і відзначають досліджувані нами кримінальні правопорушення.

Як відомо, виділяють два основних види СОГ – чергові та спеціалізовані для розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Для розслідування воєнних злочинів створюються саме спеціалізовані СОГ, які також класифікуються за різними критеріями, зокрема залежно від особливостей способу вчинення таких кримінальних правопорушень.

Так, до складу СОГ, створених для проведення оглядів трупів загиблих осіб залучаються:

- слідчі (не менше трьох працівників);
- спеціаліст-криміналіст (вилучення речових доказів, їх упакування та фотофіксація);
- працівник оперативного підрозділу (встановлення очевидців та свідків вбивства особи (осіб), даних про рідних та близьких особи, труп якої виявлено);
- працівник вибухотехнічної служби (проведення заходів з розмінування та перевірки на вибухобезпечність місця виявлення трупу);
- судово-медичний експерт чи лікар, якщо неможливо залучити судово-медичного експерта;
- співробітники моргу або волонтери, які доставлять трупи оглянутих осіб;
- особи (волонтери), які проводитимуть роботи із розкопування могил (масових захоронень) [15, с. 10].

Основними напрямками роботи таких СОГ є виявлення та огляд тіл загиблих, їх направлення до моргів для подальшої ідентифікації; збір інформації про безвісти зниклих осіб та організація їх розшуку, встановлення родичів зниклих безвісти осіб; встановлення потерпілих, очевидців та свідків події. З цією метою СОГ

працюють у медичних закладах, до яких доставляються загиблі (морги) і постраждали від обстрілу (лікарні) та безпосередньо на місці обстрілу та прилеглий території, де здійснюють: огляди тіл на місці події, роботу зі свідками та очевидцями, відбір біологічних зразків, допити, збір фото- та відеоматеріалів та ін.

Важливо пам'ятати, що робота слідчих, прокурорів, оперативних працівників та інших залучених фахівців із фіксації та розслідування воєнних злочинів розпочинається на деокупованих територіях лише після закінчення заходів із їх розмінування, а також фільтраційних заходів (виявлення ДРГ, колаборантів, тощо) [2, с. 45].

Відтак по прибуттю на місце події слідчий, прокурор передусім визначає та узгоджує зі спеціалістами на фахівцями, що відповідають за розмінування звільнених територій, оптимальні маршрути підходу до місця події та відходу від нього.

Вважаємо, варто погодитись з О. О. Ніколаєнком в тому, що одне із ключових завдань взаємодії під час розслідування воєнних злочинів – організація співпраці для забезпечення безпеки співробітників. Правоохоронні органи та неурядові організації повинні обмінюватися інформацією про ризики, пов'язані з документуванням воєнних злочинів, а також розробляти спільні плани дій для забезпечення безпеки учасників розслідування [4, с. 112].

Важливою умовою ефективного документування ознак воєнних злочинів є плановане поєднання зусиль слідчих та оперативних підрозділів різних правоохоронних органів, задіяних до цього процесу, отримання, збирання, накопичення та використання відповідно до вимог законодавства інформації про осіб, причетних до їх учинення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю. М. В. Кривонос визначає основними формами такої взаємодії проведення СРД та НСРД, розшук підозрюваних за дорученням слідчого, прокурора, а також заходи в межах справ оперативного супроводження кримінальних проваджень. Вчений окреслює і пріоритетні напрями співробітництва правоохоронних органів під час встановлення обставин вчинення воєнних злочинів, зокрема:

- спільні наради, планування, організація та проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, спеціальних операцій;
- колегіальне вивчення й аналіз отриманих результатів;

виявлення, документування та припинення діяльності окремих осіб та груп, які співпрацюють зі спецслужбами країни-агресора, готують та вчиняють кримінальні правопорушення, дестабілізують ситуацію в Україні за їх замовленням;

системний обмін криміналістично значущою інформацією (доказовою та орієнтуючою) про виявлені злочини та причетних осіб;

виконання запитів та доручень за оперативно-розшуковими справами та кримінальними провадженнями; проведення ґрунтовної та систематичної аналітичної роботи [3, с. 54].

Висновки. Таким чином, зважаючи на велику кількість учасників кримінальної події, значний обсяг слідів, специфічні способи та знаряддя вчинення, коло суб'єктів взаємодії під час розслідування воєнних злочинів може бути достатньо широким. До таких, зокрема, можуть бути віднесені: представники підрозділів ДСНС, ЗСУ (ТРО), експерти та спеціалісти, слідчі УСБ України, представники Прокуратури, працівники аналітичних відділів НП України, представники органів міс-

цевого самоврядування, міжнародних місій та організацій, ЗМІ, волонтери та ін. Очевидно, що налагодження ефективного співробітництва між представниками різних правоохоронних органів є однією з обов'язкових умов документування та розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень.

Зважаючи на значну актуальність даного напрямку діяльності правоохоронних органів в умовах сьогодення, завдання, порядок, умови та інші аспекти такої взаємодії визначені як у відповідних нормативно-правових актах, так і у методичних матеріалах (алгоритмах), а також численних наукових публікаціях, присвячених даній проблематиці. З-поміж широкого кола цілей вза-

ємодії під час розслідування воєнних злочинів чи не найголовнішою уявляється організація співпраці для забезпечення безпеки співробітників, оскільки обстановка переважної більшості воєнних злочинів пов'язана з ризиками для учасників розслідування.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків в межах визначеної проблематики вбачається вироблення дієвих шляхів взаємодії з іншими можливими учасниками провадження по військових злочинах, зокрема представниками ЗСУ, ТРО, які першими опиняючись на місці вчинення таких злочинів, можуть надати важливу криміналістично значущу інформацію для слідства.

Список використаних джерел

1. Татарин Н. М. Особливості організації розслідування воєнних злочинів. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 40–44.
2. Вигівський І. М. Взаємодія правоохоронних органів під час розслідування воєнних злочинів і відпрацювання деокупованих територій. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 берез. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 43–46.
3. Кривонос М. В. Окремі напрями взаємодії правоохоронних органів під час встановлення обставин вчинення воєнних злочинів. *Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 14 квітня 2023 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 52–56.
4. Ніколаєнко О. О. Збір доказів під час розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 111–112.
5. Піддубна А. В. Організаційно-правові аспекти взаємодії слідчого з органами та підрозділами в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 81–84.
6. Абдуллаєв Т., Піддубна А. Взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування воєнних злочинів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 688–690.
7. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : Наказ МВС України, МОЗ України та Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 р. № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> (дата звернення 03.09.2024)
8. Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ : Гол. слідче управління НП України, 2022. 14 с.
9. Алгоритм реагування працівників Національної поліції на події, пов'язані із обстрілами населених пунктів, унаслідок яких сталися масштабні руйнування цивільної інфраструктури, насамперед критичної, та/або значні людські втрати. Київ : Нац. Поліція України, 2022. 11 с.
10. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ : Офіс Ген. прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. URL: <https://docs.google.com/document/d/1BIllYJn2ultAfmis6xhAFCaohGl7GhL/edit>
11. Пам'ятка щодо особливостей розслідування фактів умисних вбивств захищених осіб в умовах збройного конфлікту. Київ : Офіс Ген. прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 21 с.
12. Рекомендації щодо проведення огляду місця події. Київ : Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 7 с.
13. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 р. у справі № 640/5023/19. *Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97286253&red=100003161acef099a0dbfc0c8b729fac56e1ee&d=5> (дата звернення 13.09.2024).
14. Курман О. В. Деякі організаційно-тактичні особливості залучення спеціалістів до участі в роботі слідчо-оперативних груп. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2022. С. 497–499. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/112>. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/112.pdf (дата звернення 16.09.2024).
15. Піддубна А. В. Взаємодія слідчого з іншими органами та підрозділами національної поліції України при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : лекція. Харків : ХНУВС, 2023. 16 с. URL: <https://nm2.univd.edu.ua/download/145385#:~:text=> (дата звернення 16.09.2024).

References

1. Tataryn, N. M. (2022). Osoblyvosti orhanizatsii rozsliduvannia voiennykh zlochyniv [Peculiarities of the organization of the investigation of war crimes]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu» – International scientific-practical conference «Modern trends in the*

development of criminology and the criminal process under martial law» (m. Kharkiv, 25 lystop. 2022 r.) (pp. 40–66). Kharkiv: KhNUVS. N.p. [in Ukrainian].

2. Vyhivskiy, I. M. (2024). Vzaiemodiiia pravookhoronnykh orhaniv pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv i vidpratsiuvannia deokupovanykh terytorii [Interaction of law enforcement agencies during the investigation of war crimes and the recovery of de-occupied territories]. *Interdepartmental naukovy- praktychnyi kruhlyi stil «Aktualni pytannia ta perspektyvy rozshukovoi roboty v diialnosti pidrozdiliv kryminalnoi politsii» – Interdepartmental scientific and practical round table «Current issues and prospects of investigative work in the activities of criminal police units»* (m. Kyiv, 28 berez. 2024 r.) (pp. 43–46). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. N.p. [in Ukrainian].

3. Kryvonos, M. V. (2023). Okremi napriamy vzaiemodii pravookhoronnykh orhaniv pid chas vstanovlennia obstavyn vchynnennia voiennykh zlochyniv [Separate areas of interaction of law enforcement agencies when establishing the circumstances of the commission of war crimes]. *Vseukrainska naukovy-praktychna konferentsiia «Aktualni pytannia diialnosti pidrozdiliv kryminalnoi politsii» – All-Ukrainian scientific-practical conference «Current issues of criminal police units»* (m. Kropyvnytskyi, 14 kvitnia 2023 r.) (pp. 52–56). Kropyvnytskyi : DonDUVS. N.p. [in Ukrainian].

4. Nikolaienko, O. O. (2023). Zbir dokaziv pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v umovakh aktyvnykh boiovykh dii [Collection of evidence during the investigation of war crimes in the conditions of active hostilities]. *Naukovy-praktychna konferentsiia «Zakhyst ta dotrymanna prav hromadian orhanamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu» – Scientific-practical conference «Protection and observance of citizens' rights by the National Police of Ukraine under martial law»* (m. Vinnytsia, 7 hrud. 2023 r.) (pp. 111–112). Vinnytsia : KhNUVS. N.p. [in Ukrainian].

5. Piddubna, A. V. (2022). Orhanizatsiino-pravovi aspekty vzaiemodii slidchoho z orhanamy ta pidrozdilamy v umovakh voiennoho stanu. *Mizhnarodna naukovy-praktychna konferentsiia «Kryminalne sudochynstvo: prava liudyny pid chas dii nadzvychnoho abo voiennoho stanu» – International scientific-practical conference «Criminal justice: human rights during a state of emergency or martial law»* (m. Kyiv, 18 lystop. 2022 r.) (pp. 81–84). Kyiv. N.p. [in Ukrainian].

6. Abdullaiev, T., Piddubna, A. (2024). Vzaiemodiiia slidchoho z inshymy uchasykamy kryminalnoho provadzhenia pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv [Interaction of the investigator with other participants in criminal proceedings during the investigation of war crimes]. *VIII Mizhnarodna naukovy-praktychna konferentsiia «Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni ta prykladni aspekty» – VIII International scientific-practical conference «International and national security: theoretical and applied aspects»* (m. Dnipro, 15 bereznia 2024 r.) (pp. 688–690). Dnipro : DDUVS. N.p. [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii mizh orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy, zakladamy okhorony zdorovia ta orhanamy prokuratury Ukrainy pry vstanovlenni faktu smerti liudyny pid chas voiennoho stanu na terytorii Ukrainy [On the approval of the Procedure for interaction between the bodies and units of the National Police of Ukraine, health care institutions and the prosecutor's office of Ukraine when establishing the fact of the death of a person during martial law on the territory of Ukraine] : Nakaz MVS Ukrainy, MOZ Ukrainy ta Ofisu Heneralnoho prokurora vid 09 bereznia 2022 r. № 177/450/46. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> (data zvernennia 03.09.2024) [in Ukrainian].

8. Alhorytm dii slidecho-operatyvnykh hrup Natsionalnoi politsii na zvilnenykh vid okupatsii terytoriiakh z dokumentuvannia voiennykh zlochyniv (na prykladi zvilnenykh terytorii Kyivskoi oblasti) (2022) [Algorithm of actions of investigative and operative groups of the National Police in territories liberated from occupation to document war crimes (on the example of liberated territories of Kyiv region)]. Kyiv : Hol. slidecho upravlinnia NP Ukrainy [in Ukrainian].

9. Alhorytm reahuvannia pratsivnykiv Natsionalnoi politsii na podii, poviazani iz obstrilamy naselenykh punktiv, unaslidok yakykh stalysia masshtabni ruinuvannia tsyvilnoi infrastruktury, nasampered krytychnoi, ta/abo znaczni liudski vtraty (2022) [Algorithm for the response of National Police officers to events related to shelling of populated areas, which resulted in large-scale destruction of civil infrastructure, primarily critical, and/or significant human losses]. Kyiv : Nats. Politsiia Ukrainy [in Ukrainian].

10. Pamiatka shchodo osoblyvosti orhanizatsii i provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii pid chas rozsliduvannia napadiv (obstriliv) na tsyvilne naselennia ta obiekty tsyvilnoi infrastruktury (2022) [Note on the peculiarities of the organization and conduct of investigative (search) actions during the investigation of attacks (shelling) on the civilian population and objects of civil infrastructure]. Kyiv : Ofis Hen. prokurora Ukrainy; Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy. Retrieved from: <https://docs.google.com/document/d/1BIilyJn2ulttAfmsi6xhaFCaohG17GhL/edit> [in Ukrainian]

11. Pamiatka shchodo osoblyvosti rozsliduvannia faktiv umysnykh vbyvstv zakhyshchennykh osib v umovakh zbroinoho konfliktu (2022) [Note on the peculiarities of the investigation of the facts of deliberate killings of protected persons in the conditions of an armed conflict]. Kyiv : Ofis Hen. prokurora Ukrainy; Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy [in Ukrainian].

12. Rekomendatsii shchodo provedennia ohliadu mistsia podii (2022) [Recommendations for inspection of the scene of the event]. Kyiv : Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy [in Ukrainian].

13. Ukhvala Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 24.05.2021 r. u spravi № 640/5023/19. *Ob`iednana palata Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu*. Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97286253&red=100003161acef099a0dbfc0c8b729fac56e1ee&d=5> (data zvernennia 13.09.2024) [in Ukrainian].

14. Kurman, O. V. (2022). Deiaki orhanizatsiino-taktychni osoblyvosti zaluchennia spetsialistiv do uchasti v roboti slidecho-operatyvnykh hrup [Some organizational and tactical features of the involvement of specialists in the work of investigative teams]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 8, 497–499. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/112>. Retrieved from: http://lsej.org.ua/8_2022/112.pdf (data zvernennia 16.09.2024) [in Ukrainian].

15. Piddubna, A. V. (2023). Vzaiemodiiia slidechoho z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy natsionalnoi politsii Ukrainy pry rozkrytti ta rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [Interaction of the investigator with other bodies and units of the national police of Ukraine during the disclosure and investigation of criminal offenses] : lektsiia. Kharkiv : KhNUVS. Retrieved from: [https://nm2.univd.edu.ua/download/145385#:~:text=\(data+zvernennia+16.09.2024\)](https://nm2.univd.edu.ua/download/145385#:~:text=(data+zvernennia+16.09.2024)) [in Ukrainian].

Burnos Olena,

Postgraduate Student

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9640-5511>

CERTAIN ASPECTS OF INTERACTION OF LAW ENFORCEMENT BODIES DURING THE INVESTIGATION OF WAR CRIMES

The article reveals some features of the interaction of participants in criminal proceedings on war crimes. The circle of subjects of such cooperation is determined, in particular: representatives of the units of the State Emergency Service, the Armed Forces of Ukraine (TRO), experts and specialists, investigators of the Ukrainian Security Service, representatives of the Prosecutor's Office, employees of the analytical departments of the NP of Ukraine, representatives of local self-government bodies, international missions and organizations, mass media, volunteers and others. Emphasis is placed on the exceptional importance of establishing effective interaction between representatives of various law enforcement agencies in such proceedings. The main directions of such interaction are defined as: joint meetings, planning, organization and conduct of operative-search activities and covert investigative (search) actions, special operations; collegial study and analysis of the obtained results; identifying, documenting, and terminating the activities of individuals and groups that cooperate with the special services of the aggressor country, prepare and commit criminal offenses, and destabilize the situation in Ukraine at their behest; systematic exchange of forensically significant information (evidence and orientation) about detected crimes and involved persons; execution of requests and orders for operative-investigative cases and criminal proceedings; conducting thorough and systematic analytical work, etc. Along with determining the main directions of the investigated interaction, one of its priority goals during the investigation of war crimes is the organization of ensuring the safety of the participants of the investigation, since the situation of the vast majority of war crimes is associated with risks for the participants of the investigation.

Key words: war crimes, criminal proceedings, investigation, interaction, directions.

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК 343.537

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-5>**Кузьменко Анастасія Сергіївна,**

аспірант

*(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1534-0603>

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті здійснено аналіз іноземного досвіду запобігання шахрайству у туристичній сфері. Туризм, як один із ключових напрямків розвитку національної культури та економіки, став об'єктом уваги у створенні сприятливих умов для туристичної діяльності. Крім того, з обранням курсу на демократичний розвиток та європейську інтеграцію, Україна, враховуючи різні внутрішні та зовнішні політичні чинники, активно почала розвивати туристичну діяльність як на ближніх, так і на дальніх зарубіжжях.

Встановлено, що одним із основних заходів запобігання шахрайствам у сфері туристичних послуг за кордоном є посилення кримінальної відповідальності, а також криміналізація таких дій, як «незаконна туристична діяльність» та «умисне невиконання зобов'язань перед туристами». У кримінальних кодексах іноземних країн предметами шахрайств, окрім майна або прав на майно, можуть бути послуги та угоди (Франція); дані електронних обчислювальних машин (Німеччина); незаконний прибуток (Італія); пільги (Естонія). Визначено, що шахрайство є умисним кримінальним правопорушенням та може бути вчинено з використанням переваг, які має потерпілий у ризикованих ситуаціях або важкому стані, а також шляхом обману в межах торгової діяльності осіб, які є продавцями чи менеджерами компанії, або діють від її імені (Англія).

Окреслено, що у контексті запобігання шахрайству в галузі туристичних послуг за кордоном для України особливий науковий та практичний інтерес становлять такі ключові заходи: організація постійних трансляцій у засобах медіа; інформування про зміни в законодавстві та судовій практиці; розробка спеціальних програм для запобігання шахрайству; створення асоціацій для осіб, які постраждали від шахрайства; проведення спеціальних курсів з віктимології в навчальних закладах; діяльність асоціацій туристичних агентств, що забезпечують безпечні умови ведення бізнесу в туристичній сфері; удосконалення системи правосуддя та пенітенціарної системи; обов'язкова державна реєстрація та ліцензування діяльності у сфері туристичних послуг; створення відділів захисту прав споживачів при прокуратурах, тощо.

Ключові слова: туризм, туристична сфера, кримінальне правопорушення, шахрайство, запобігання, іноземний досвід.

Постановка проблеми. У сучасних умовах у більшості іноземних країн шахрайство є комплексним кримінально-правовим інститутом, що охоплює різні його види, такі як майнове, фінансове, податкове, комп'ютерне, телемаркетингове. При цьому шахрайські методи використовуються для вчинення багатьох інших кримінальних правопорушень, які загрожують різним об'єктам кримінально-правової охорони [1]. Наразі з'являються нові форми шахрайства, зокрема у сфері вексельних відносин, підприємницької діяльності, пра-

целаштування, інтернет-шахрайства, а також у туристичній галузі.

У випадках, коли наукові роботи були присвячені кримінологічній характеристиці шахрайства та методам його запобігання, дослідники зазвичай зосереджувалися на аналізі кримінально-правових норм, а питання саме іноземного досвіду запобігання шахрайству в туристичній сфері, на жаль, досліджувалося лише частково. Такий підхід виглядає недостатньо обґрунтованим, оскільки питання запобігання шахрайству повинні

розглядатися як самостійна тема, особливо коли йдеться про віктимологічні заходи в інших країнах. Вивчення міжнародного досвіду у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній індустрії дозволяє: проаналізувати стан та особливості теоретичних і нормативних розробок у цій галузі; виділити їх позитивні аспекти; сформулювати відповідні рекомендації щодо запобігання правопорушенням за допомогою кримінального права та кримінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що окремим проблемам запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній сфері вивчали такі науковці, як: А. В. Андрушко, Л. А. Бондаренко, О. С. Височан, А. П. Закалюк, Т. О. Калюга, О. А. Клименко, І. А. Маркіна, В. М. Маховка, С. А. Мозоль, О. В. Недзвецька, І. А. Нестерова, М. В. Рібун, О. Р. Роїк, А. В. Савченко, Є. Ю. Скулиш, Л. М. Томаневич, С. І. Шепелюк, Ю. Л. Шуляк та інші.

Щодо іноземного досвіду запобігання шахрайству в туристичній сфері, то, на жаль, це питання досліджувалося лише частково.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям Закону України «Про туризм» у 1995 році, наша країна визначила туризм як один із пріоритетних напрямків розвитку національної культури та економіки, розпочавши створення сприятливих умов для туристичної діяльності [2]. Окрім цього, з обранням курсу на демократичний розвиток та європейську інтеграцію, Україна, поряд з іншими внутрішніми та зовнішніми політичними аспектами, активно почала розвивати туристичну діяльність як на ближньому, так і на дальньому зарубіжжі. Особливо великий попит на туристичні послуги зріс з червня 2017 року, коли для українців було запроваджено безвізовий режим з країнами Європейського Союзу.

Незважаючи на декларативне визнання значущості туристичної галузі для економіки та культури України, а також запевнення про створення державою сприятливих умов для туристичної діяльності, розвиток туризму в країні завжди сприймався як другорядний. Дії влади щодо організаційно-економічної підтримки цієї сфери виявилися неефективними та безсистемними. Хоча туристична сфера пов'язана з надходженням значних фінансових інвестицій як від українців, так і від іноземних туристів, які обирають нашу країну для відпочинку, останніми роками, внаслідок епідемії COVID-19 та військових дій на нашій території, в українському туризмі спостерігаються негативні тенденції: суттєво зменшився потік іноземних туристів, знизилася надходження до бюджету від туристичних підприємств, а також збанкрутували більшість туроператорів.

На жаль, туристичний бізнес також зазнав впливу злочинності, що призвело до значних матеріальних втрат для постраждалих, підриву довіри споживачів до вітчизняного туристичного сектору та негативно до впливу на репутацію України на міжнародному туристичному ринку. Шахрайство, можна вважати «основою» злочинності в туристичному бізнесі. Згідно з міжнародним досвідом, воно зазвичай є кримінальним правопорушенням, за яке передбачена відповідальність у рамках цілого ряду юридичних норм, що складають окремий кримінально-правовий інститут. Шахраї, які діють у цій сфері, зазвичай є досвідченими психологами, здатними виявляти вразливі місця людей, щоб спонукати їх добровільно віддати свої гроші, використовуючи їхню недосвідченість, жадібність, віру в «щасливий випадок», залежність від інших тощо. Як зазначають психологи, специфіка ціннісних орієнтацій

шахраїв полягає в тому, що вони сприймають жертву як неживий об'єкт [3, с. 138–139].

Завдяки вивченню міжнародного досвіду у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній індустрії стає можливим: проаналізувати стан та особливості теоретичних і нормативних розробок у цій галузі; виділити їх позитивні аспекти; сформулювати відповідні рекомендації щодо запобігання правопорушенням за допомогою кримінального права та кримінології.

Розробляючи досвід віктимологічної профілактики шахрайства за кордоном, І. А. Нестерова звернула увагу на кілька ключових напрямків, а саме: сприяння самозахисту громадян від різних шахрайських дій, зокрема через регулярні передачі на радіо та телебаченні в рамках циклу «Поліція радить», а також поширення інформації про зміни в законодавстві та судовій практиці; створення спеціальних програм для запобігання шахрайству та асоціацій потерпілих від корисливих посягань; проведення занять з віктимології в навчальних закладах усіх рівнів – від початкової школи до університетів, з метою формування навичок поведінки в криміногенних ситуаціях, пов'язаних із шахрайством (приклад – Англія); надання психологічної, правової та матеріальної допомоги, виплата винагород за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення, а також вжиття заходів для покращення умов життя населення та вдосконалення системи правосуддя і пенітенціарної системи (приклад – США); охоронне попередження серед населення, створення спеціалізованих юридичних і поліцейських науково-дослідних інститутів, що займаються проблемами запобігання шахрайству, а також підвищення обізнаності жертв про можливі форми та методи шахрайства (приклад – Японія). Вважається, що більшість із цих профілактичних заходів можуть бути безпосередньо застосовані до шахрайства в сфері туристичних послуг [4, с. 117–118].

Згідно з аналізом іноземного кримінального законодавства, можна зазначити, що криміналізація різних видів шахрайства стає звичною практикою в законодавстві. Наприклад, Кримінальний кодекс (КК) Франції передбачає «комп'ютерне» шахрайство, КК Німеччини – шахрайство при капіталовкладеннях, яке пов'язане зі створенням фінансових пірамід, а також шахрайство в процесі кредитування та незаконного отримання послуг. КК Італії охоплює страхове шахрайство та шахрайство в еміграційній сфері. Пенітенціарний кодекс Естонії згадує про шахрайство при отриманні пільг та інвестиційне шахрайство. У США Федеральний КК та відповідні правила охоплюють шахрайство з використанням пошти, телемаркетингове, медичне та банківське шахрайство. КК Китаю також включає фінансове шахрайство. Враховуючи ці тенденції, можна стверджувати, що встановлення окремої відповідальності за шахрайство у сфері туристичних послуг є лише питанням часу, яке може бути зумовлене певними правовими обставинами або виникненням інших важливих юридичних фактів [5, с. 172–173].

Одночасно ми вважаємо неприйнятним для України досвід тих іноземних країн, де законодавство про кримінальну відповідальність визнає шахрайство кримінальним правопорушенням, яке може бути вчинене як з умислом, так і з необережності (наприклад, за КК Німеччини – «з легковажності»; за КК Австралії – «з необережності»). Тому ми вважаємо, що найбільш прийнятним підходом до розуміння суб'єктивної сторони шахрайства є визнання цього правопорушення таким,

що вчиняється виключно з прямим умислом; не виділяє у складі шахрайства кваліфікуючих або особливо кваліфікуючих ознак (зокрема, як у КК Польщі та Кримінальному кодексі Японії); встановлює невизначені санкції за вчинення шахрайських дій (зокрема, у КК Франції в певних нормах використовується формулювання «карається більш суворо») [6, с. 102–103].

Також варто зазначити, що в проаналізованих нами іноземних країнах закон визнає суб'єктами шахрайства: загальних суб'єктів – фізичних осіб, які досягли певного віку; спеціальних суб'єктів; а також юридичних осіб (корпорацій). Наприклад, в Нідерландах або Республіці Молдова суб'єктами шахрайства можуть бути одночасно загальні, спеціальні суб'єкти та юридичні особи. Ми вважаємо, що доцільно погодитися з думкою Т. О. Калюги, яка вважає перспективною практику визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності за шахрайство (така практика існує у Франції, Великій Британії, США, Йорданії, КНР тощо). Однак це має відбуватися лише за умови «вироблення чітких підстав та умов такої відповідальності, встановлення специфічних видів покарань для них, а також критеріїв співвідношення з кримінальною відповідальністю фізичних осіб» [7, с. 188–189].

Щодо покарання за шахрайство в сфері туристичних послуг, воно визначається з урахуванням конкретних видів цього кримінального правопорушення та в межах, характерних для покарань за загальні або спеціальні прояви такого посягання. Можуть бути застосовані як основні покарання (від штрафу до позбавлення волі на певний термін), так і додаткові (від позбавлення права займати певні посади до конфіскації майна), а також можуть бути призначені певні кримінально-правові заходи виправлення та безпеки. Призначення покарання здійснюється відповідно до певних принципів [8, с. 147–148]. У кримінальному законодавстві країн романо-германської (континентальної) правової системи шахрайство в сфері туристичних послуг переслідується на основі загальних або спеціальних норм, що регулюють відповідальність за шахрайство. Це кримінальне правопорушення посягає на власність або суміжні суспільні відносини, при цьому предметом злочину є чуже майно, гроші, цінності тощо, а в разі «комп'ютерного шахрайства» – також дані, що підлягають автоматизованій обробці. У деяких випадках шкода від цього виду шахрайства може бути завдана конкретним потерпілим [9, с. 146–147].

Наприклад, відповідно до КК Франції, шахрайство в галузі туристичних послуг підпадає під відповідальність за: звичайне шахрайство, яке є кримінальним правопорушенням, що порушує майнові відносини; а також «комп'ютерний» обман, який класифікується як майновий злочин у сфері обробки даних. Згідно з КК Федеративної Республіки Німеччина, шахрайство в сфері туристичних послуг є одним із видів правопорушень, що включає обман і зловживання довірою. У таких випадках предметом кримінального правопорушення можуть бути майнові вигоди, дані електронних обчислювальних машин, неправдиві відомості про вигоду вкладів, а потерпілими вважаються «велика кількість людей», як зазначено в законодавстві. Шахрайство може мати різні форми: просте, особливо тяжке та комп'ютерне, і може відбуватися під час отримання субсидій, капіталовкладень, кредитування або надання послуг. Кваліфікуючими ознаками шахрайства є: вчинення правопорушення в рамках промислу або в складі банди; завдання значної майнової шкоди; вчинення пра-

вопорушення з наміром поставити в небезпеку велику кількість людей або завдати їм майнової шкоди шляхом систематичного шахрайства; вчинення правопорушення з метою доведення іншої особи до злиднів; зловживання службовими повноваженнями; фальсифікація застрахованого нещасного випадку. За шахрайство передбачено покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі (максимальний термін – десять років), а також додаткові санкції, такі як позбавлення права займати публічні посади та користуватися відповідними правами. Превентивні заходи включають нагляд за поведінкою засудженого, а заохочувальні – можливість звільнення від кримінальної відповідальності за умови сплати певних внесків, тобто відшкодування завданої майнової шкоди [10, с. 237–238].

Шахрайство в галузі туристичних послуг відповідно до КК Італії є різновидом звичайного шахрайства, яке вважається правопорушенням проти власності. У випадку шахрайства злочинець використовує хитрощі або обманює потерпілого. До специфічних форм цього кримінального правопорушення належать: шахрайство з державними коштами, комп'ютерне шахрайство, страхове шахрайство, обман недієздатних осіб, а також шахрайство в сфері еміграції. Кваліфікація цього правопорушення може залежати від таких обставин, як вчинення шахрайства на шкоду державі або державним установам, а також від використання страху потерпілого перед уявною загрозою або хибного переконання, що він зобов'язаний виконати вимоги органів влади.

У КК Австрії розглянутий нами вид шахрайства є майновим кримінальним правопорушенням, що обов'язково передбачає віктимну поведінку потерпілого та завдання матеріальної шкоди. Якщо шахрайство в сфері туристичних послуг має ознаки «фінансової піраміди», то це вже свідчить про вчинення ігор по ланцюгу та створення фінансових пірамід. Суть шахрайства полягає в тому, що потерпіла особа підштовхується до вчинення певних дій, потурання або бездіяльності через фактичний обман [11, с. 155–156]. Шахрайство може бути простим або тяжким, мати форму промислу чи комп'ютерного злочину, а також поєднуватися із зловживаннями при обробці даних, з метою отримання вигоди через обман тощо. З суб'єктивної точки зору цей злочин характеризується конструкціями «з наміром збагатитися» або «зі свідомим зловживанням», що вказує на умисний характер дій. Відповідальність за шахрайство посилюється, якщо воно вчинене у формі промислу, комп'ютерного злочину або обманного зловживання з обробкою даних, а також у разі заподіяння відповідних майнових збитків. Шахрайство карається від штрафу до десяти років позбавлення волі. [5, с. 183–184].

Шахрайство, яке також класифікується як «майнове» посягання за КК Польщі, поділяється на звичайне та «комп'ютерне». Предметом цього злочину є чуже майно, майнова вигода або комп'ютерна інформація. У випадку звичайного шахрайства злочинець отримує майнову вигоду, не повертаючи незаконно вилучені речі, або змушує іншу особу не вигідно розпорядитися своїм чи чужим майном, вводячи її в оману. Також може використовуватися оману або нездатність особи адекватно сприймати свої дії [12, с. 49]. Що стосується комп'ютерного шахрайства, то винний впливає на автоматизовану обробку даних, збирає або передає інформацію, змінює, видаляє чи вводить нові записи на комп'ютерних носіях. Усі ці злочини вчиняються з метою отримання майнової вигоди. За шахрайство перед-

бачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від шести місяців до восьми років [1, с. 102–103].

Американський експерт у сфері туристичної індустрії Джон Френей попереджає про п'ять поширених видів шахрайства, що можуть виникнути при наданні туристичних послуг: знижки, доступні лише для членів туристичних клубів; пропозиції стати туристичним агентом; невірні ціни; наявність власності з певною формою спільного володіння або прав користування; а також жертвування, які не пов'язані з бізнесом [7, с. 191–192].

На жаль, у жодному з проаналізованих нами джерел не було представлено цілісних положень щодо особливостей кримінально-правової характеристики та запобігання шахрайству в галузі туристичних послуг. Це, ймовірно, зумовлено тим, що в кримінальному законодавстві жодної з іноземних держав наразі не існує окремої (спеціальної) норми, яка б прямо визначала відповідальність за шахрайство в цій сфері.

У загальному контексті запобігання кримінальним правопорушенням у країнах Європейського Союзу реалізується ряд стратегій, спрямованих на боротьбу з шахрайством, пов'язаним із використанням європейських фондів. У цьому зв'язку, поряд із вдосконаленням законодавства та управління контрактами для зменшення ризиків, Європейська Комісія, у тісній співпраці з органами влади держав-членів, проводить низку контрольних заходів та перевірок у приміщеннях підприємств. Це робиться з метою протидії економічній злочинності, що стосується бюджету Співтовариства. Правова основа для цих дій закріплена в Регламенті Ради (Євратом, ЄС) № 2185/96 від 11 листопада 1996 року, який регулює проведення перевірок на місці та інспекцій, що здійснюються Комісією для захисту фінансових інтересів Європейських Співтовариств від шахрайства та інших подібних правопорушень.

Також, в останні роки в європейських країнах стало поширеним створення та використання фіктивних підприємств для приховування прибутків від оподаткування та конвертації коштів. Посадові особи фінансових і банківських установ сприяють зловживанням з фінансовими ресурсами, перенаправляючи грошові потоки на обслуговування угод через фіктивні структури. Вони також беруть активну участь у «відмиванні» «брудних» грошей та пересиланні цінностей за кордон, що, в свою чергу, призводить до створення умов нестабільності в економіці держави.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що історичний досвід запобігання шахрайству у сфері туристичних послуг спрямований перш за все на посилення кримінальної відповідальності таких протиправних діянь. Розпочинаючи з кінця минулого століття, були закладені

основи для розвитку туризму та надання туристичних послуг, а також сформульовані, закріплені і вдосконалені норми кримінальної відповідальності за шахрайство як «майновий» злочин. Кримінальна відповідальність за шахрайство в сфері туристичних послуг у ряді іноземних країн виникає відповідно до загальних або спеціальних норм, що регулюють шахрайство. При цьому спостерігаються тенденції до криміналізації таких дій, як «незаконна туристична діяльність» та «умисне невиконання зобов'язань перед туристами». У кримінальному законодавстві ряду іноземних країн предметами такого кримінального правопорушення, окрім майна або прав на майно, можуть бути послуги та угоди (Франція); дані електронних обчислювальних машин (Німеччина); незаконний прибуток (Італія); пільги (Естонія), тощо. Важливо зазначити, що шахрайство є умисним кримінальним правопорушенням та може бути вчинено з використанням переваг, які має потерпілий у ризикованих ситуаціях або важкому стані, а також шляхом обману в межах торгової діяльності осіб, які є продавцями чи менеджерами компанії, або діють від її імені.

У контексті запобігання шахрайству в галузі туристичних послуг за кордоном для України особливий науковий та практичний інтерес становлять такі ключові заходи: організація постійних трансляцій у засобах медіа в рамках програми «Поліція радить»; інформування про зміни в законодавстві та судовій практиці; розробка спеціальних програм для запобігання шахрайству (як у Німеччині); створення асоціацій для осіб, які постраждали від шахрайства; проведення спеціальних курсів з віктимології в навчальних закладах; діяльність асоціацій туристичних агентств, що забезпечують безпечні умови ведення бізнесу в туристичній сфері; психологічна, правова та матеріальна підтримка жертв шахрайства; виплата грошових винагород інформаторам; вирішення соціальних проблем населення; удосконалення системи правосуддя та пенітенціарної системи; обов'язкова державна реєстрація та ліцензування діяльності у сфері туристичних послуг; створення відділів захисту прав споживачів при прокуратурах; моніторинг нових видів шахрайства з глобальним характером (США); усунення вразливості жертв через підвищення їх обізнаності про можливі форми та методи шахрайства (Японія); нормативне визначення критеріїв оцінки ризику в туристичній діяльності (Республіка Казахстан); регулювання питань запобігання шахрайству у спеціальних нормативно-правових актах; класифікація всіх туристичних агентств; встановлення термінів їх державної реєстрації та ліцензування; вимога до значних сум статутного капіталу туристичних агентств; заборона на участь у туристичній індустрії для осіб із судимістю за шахрайство (Китай).

Список використаних джерел

1. Андрушко А. В. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.
2. Про туризм : Закон від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Маркіна І. А., Маховка В. М. Загрози і безпеки в діяльності підприємств туристичної сфери. *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 135–142.
4. Нестерова І. А. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінально-правова характеристика та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ужгород, 2016. 240 с.
5. Клименко О. А. Шахрайство у сфері надання туристичних послуг: кримінально-правова характеристика та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 273 с.
6. Клименко О. А. Кримінально-правова протидія та запобігання шахрайству у сфері надання туристичних послуг у зарубіжних країнах. *Право. ua*. 2016 (№ 2). С. 101–107.

7. Калюга Т. О. Розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 258 с.
8. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 275 с.
9. Шепелюк С. І. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 1 (5). С. 145–158.
10. Бондаренко Л. А. Конкурентний розвиток туристичних територій в умовах євроінтеграції: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Дніпро, 2024. 407 с.
11. Томаневич Л. М., Рібун М. В. Протидія шахрайству у сфері туризму. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 154–161.
12. Скулиш Є. Ю. Кримінологічна безпека в системі національної безпеки України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 47–51.

References

1. Andrushko, A. V. (2016). *Zlochynnist u sferi turystychnoho biznesu: kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia [Crime in the field of tourism business: criminological characteristics and prevention]*: monohrafiia. Uzhhorod: TOV «IVA» [in Ukrainian].
2. Pro turyzm [About tourism] : Zakon vid 15 veres. 1995 r. № 324/95-VR. (1995). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Markina, I. A., & Makhovka, V. M. (2015). Zahrozy i bezpeky v diialnosti pidpriemstv turystychnoi sfery [Threats and security in the activities of tourism enterprises]. *Problemy ekonomiky*, 3, 135–142 [in Ukrainian].
4. Nesterova, I. A. (2016). *Zlochynnist u sferi turystychnoho biznesu: kryminalno-pravova kharakterystyka ta zapobihannia [Crime in the field of tourism business: criminal-legal characteristics and prevention]*. *Candidate's thesis*. Uhorod. 240 s. [in Ukrainian].
5. Klymenko, O. A. (2017). *Shakhraistvo u sferi nadannia turystychnykh posluh: kryminalno-pravova kharakterystyka ta zapobihannia [Fraud in the field of providing tourist services: criminal and legal characteristics and prevention]*. *Candidate's thesis*. Kyiv. 273 s. [in Ukrainian].
6. Klymenko, O. A. (2016). Kryminalno-pravova protydiia ta zapobihannia shakhraistvu u sferi nadannia turystychnykh posluh u zarubizhnykh krainakh [Criminal law counteraction and prevention of fraud in the field of providing tourist services in foreign countries]. *Pravo. Ua*, 2, 101–107 [in Ukrainian].
7. Kaliuha, T. O. (2019). *Rozsliduvannia shakhraistva u sferi nadannia turystychnykh posluh [Investigation of fraud in the field of providing tourist services]*. *Candidate's thesis*. Kyiv. 258 s. [in Ukrainian].
8. Shuliak, Yu. L. (2011). *Kryminalna vidpovidalnist za shakhraistvo: porivnialno-pravove doslidzhennia [Criminal liability for fraud: a comparative legal study]*. *Candidate's thesis*. Kyiv. 275 s. [in Ukrainian].
9. Shepeliuk, S. I. (2011). *Turystychnyi produkt ta turystychna posluha: kryterii rozmezhuвання poniat [Tourist product and tourist service: criteria for distinguishing concepts]*. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, 1 (5), 145–158 [in Ukrainian].
10. Bondarenko, L. A. (2024). *Konkurentnyi rozvytok turystychnykh terytorii v umovakh yevrointehratsii [Competitive development of tourist areas in the conditions of European integration]*. *Doctor's thesis*. Dnipro. 407 s. [in Ukrainian].
11. Tomanevych, L. M., & Ribun, M. V. (2013). *Protydiia shakhraistvu u sferi turyzmu [Combating fraud in the field of tourism]*. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 154–161 [in Ukrainian].
12. Skulysh, Ye. Yu. (2010). *Kryminolohichna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Criminological security in the national security system of Ukraine]*. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 2, 47–51 [in Ukrainian].

Kuzmenko Anastasiia,

Postgraduate Student

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1534-0603>

FOREIGN EXPERIENCE IN FRAUD PREVENTION IN THE TOURISM SECTOR

The article analyzes foreign experience in fraud prevention in the tourism sector. Tourism as one of the key areas of development of national culture and economy has become the focus of attention in creating favorable conditions for tourism activities. In addition, with the choice of the course for democratic development and European integration, Ukraine, taking into account various internal and external political factors, has actively begun to develop tourism activities both in the near and far abroad.

Unfortunately, the tourism industry has also suffered from crime, which has entailed significant financial losses for victims, decreased consumer confidence in the domestic tourism sector and negatively affected Ukraine's reputation in the international tourism market. Studying international experience in preventing criminal offenses in the tourism industry allows: to analyze the state and specifics of theoretical and regulatory developments in this area; highlight their positive aspects; develop recommendations for preventing offenses through criminal law and criminology.

It has been established that one of the main measures to prevent fraud in the field of tourist services abroad is to tighten criminal liability, as well as criminalize such actions as "illegal tourist activities" and "intentional failure to fulfill obligations to tourists." In the criminal codes of foreign countries, in addition to property or rights to property, the objects of fraud may be services and agreements (France); data from electronic computers (Germany); illegal profits (Italy);

benefits (Estonia). It is noted that fraud is an intentional criminal offense and can be committed using advantages that have suffered in risky situations or a serious condition, as well as by deception in the context of commercial activities of persons who are sellers or managers of the company, or acting on its behalf (England)). It is noted that in the context of preventing fraud in the field of tourist services abroad, the following key activities are of particular scientific and practical interest for Ukraine: organizing constant broadcasts in the media; informing about changes in legislation and judicial practice; development of special programs to prevent fraud; creation of associations for persons who have suffered from fraud; holding special courses on victimology in educational institutions; activities of associations of travel agencies that ensure safe conditions for doing business in the tourism sector; improvement of the justice system and the penitentiary system; mandatory state registration and licensing of activities in the field of tourism services; creation of consumer protection departments in prosecutor's offices, etc.

Key words: *tourism, tourism sector, criminal offense, fraud, prevention, foreign experience.*

УДК 343.322:340.134(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-6>**Давидович Ірина Ігорівна,**

кандидат юридичних наук, доцент

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4135-9848>**Куліджанова Софія Елгуджівна,**

студентка 4 курсу

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6480-9082>

ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМАТИКА

У статті проаналізовано сучасний стан кримінально-правової політики у сфері протидії колабораціонізму в Україні, зокрема в аспекті доповнення Кримінального кодексу України ст. 111-1 «Колабораціонізм». Проведено системний аналіз нормативної бази, що встановлює кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, та релевантної судової практики. На підставі цього виявлено основні недоліки законодавчого регулювання та проблеми правозастосовної практики. У висновках запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: колабораціонізм, кримінальна відповідальність, кримінально-правова політика, криміналізація.

Постановка проблеми. У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації проблема колабораціонізму набула серйознішого масштабу як за рівнем суспільної небезпеки, так і за кількісними показниками. Станом на 15 червня 2024 р. за даними СБУ зареєстровано 9179 кримінальних проваджень за статтею 111-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) (“Колабораційна діяльність”), а у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься вже 1442 вироки за цією статтею [1]. На сучасному етапі протидія колабораціонізму супроводжується численними проблемами як у практичній (відсутність єдності судової практики, справедливе покарання винних осіб), так і теоретичній (проблема, недосконалість юридичної техніки самої статті, відсутність єдиного підходу до визначення поняття колабораціонізму тощо) сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття колабораціонізму досліджувалось багатьма представниками юридичної науки. Серед останніх наукових досліджень, у першу чергу, варто відзначити Є. Письменського. Він не просто дослідив зміст та ознаки колабораційної діяльності, але і запропонував проект відповідної статті до КК (у 2020 році, тобто до криміналізації подібної поведінки), розглянувши проблеми

притягнення до відповідальності осіб, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), зокрема вчителів, викладачів, що є актуальним у реаліях сьогодення [2, с. 116–128]. Проблематику кримінально-правової відповідальності за колабораціонізм розглядає Хавронюк М. І. у серії науково-практичних коментарів [3]. У праці Сьоміна С. В., Комашка В. В., Піхи Н. С. наведено аналіз відповідності українського законодавства у сфері колабораціонізму положенням міжнародного гуманітарного права [4]. Історичний екскурс у розвиток поняття колабораціонізму був проведений Левадним Р. С. [5]. Детальний аналіз окремих положень ст. 111-1 КК та проблем кваліфікації окремих форм колабораціонізму здійснив Мовчан. Р. О. [6]. Так варто відмітити внесок Антонюк Н. О., яка серед іншого розглянула питання співвідношення державної зради та колабораціонізму [7].

Мета статті – виявити недоліки правового регулювання та практики правозастосування у сфері протидії колабораціонізму та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У даній статті політика протидії колабораціонізму розглядається як напрям кримінально-правової політики протидії злочинам про-

ти національної безпеки. Цей напрям доречно виділяти з огляду на такі чинники: а) проблема колабораціонізму існує ще від 2014 року і на даний час значно посилилась; б) визнання колабораціонізму кримінальним правопорушенням окремого виду; в) неоднозначність практики застосування ст. 111-1 КК. Дослідження цього напрямку вимагає застосування структурно-системного методу, тобто аналізу як самої ст. 111-1 КК, так і її співвідношення з іншими положеннями КК на предмет узгодженості.

Переходячи безпосередньо до аналізу кримінально-правової політики щодо протидії колабораціонізму, зауважимо, що будемо розглянути її на двох основних рівнях: правотворчому та правозастосовному.

Правотворчий (нормативний) рівень. Правотворчий або нормативний рівень кримінально-правової політики з-поміж іншого виявляється в криміналізації (декриміналізації) діянь [9, с. 32–33]. Колабораціонізм було криміналізовано як кримінальне правопорушення окремого виду лише після початку повномасштабного вторгнення. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX КК було доповнено ст. 111-1 «Колабораціонізм». [10] Стаття передбачає сім різних юридичних складів кримінальних правопорушень, а ч. 8 виступає кваліфікованим складом до складів, передбачених ч.ч. 5 – 7 ст. 111-1 КК. Безумовно, внесення цих змін до КК мало під собою об'єктивні підстави. Починаючи від введення воєнного стану і загрози поширення подібних діянь, до суспільного запиту на належну реакцію держави. Проте ст. 111-1 КК має суттєві недоліки, що цілком логічно, зважаючи на умови і темпи її розробки.

Першим очевидним недоліком є нечіткість ознак «колабораціонізму». Як зазначено у п. 115 Доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні Ради з прав людини при ООН, «Комісія рекомендує Україні: ... (с) Гармонізувати своє законодавство щодо воєнних злочинів у частинах, де воно не відповідає міжнародним стандартам, та внести зміни до національного Кримінального кодексу з метою уточнення визначення «колабораціонізму» задля уникнення правової невизначеності та завдання шкоди суспільній згуртованості...» [11].

Втім, більшість зареєстрованих на цей час у Верховній Раді України (далі – ВРУ) законопроектів, які передбачають внесення змін до чинної редакції статті 111-1 КК, мають на меті розширення переліку окремих проявів колабораційної діяльності, проте не містять пропозицій щодо закріплення дефініції колабораціонізму, яка мала б встановити загальні ознаки цієї поведінки. Наприклад, можна зустріти пропозиції доповнити статтю 111-1 КК частиною, яка криміналізує здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території за законодавством держави-агресора професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг адвоката, арбітражного керуючого, приватного виконавця тощо або наданням інших публічних послуг (Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність № 8077 від 26.09.2022) [12]; або ж перебування громадянина України у громадянстві (підданстві) іншої держави, яка здійснює збройну агресію проти України та ін. (Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо розширення переліку кримі-

нальних правопорушень за здійснення колабораційної діяльності № 7223 від 28.03.2022) [13]. Така тенденція призведе до того, що норма стане занадто казуальною і це ускладнить її застосування на практиці.

За відсутності нормативного визначення, у науці сформувались різні підходи до розуміння колабораціонізму. Письменський Є. О. розглядає його у двох аспектах: а) широкому, як комплекс взаємовідносин в усіх сферах життя між окупантом та окупованим населенням, та б) вузькому, тобто лише таку поведінку, яка становить добровільний перехід громадянина певної держави на бік ворога (окупанта) у формі надання йому безпосередньої допомоги, що передбачає створення загрози для настання істотної шкоди національним інтересам своєї держави або її спричинення (тягне суто юридичну відповідальність, містить ознаки правопорушення) [2, с. 116–128].

Частина авторів робить акцент на добровільності колабораціонізму. Наприклад, Ілларіонов О. Ю. зазначає, що під колабораціонізмом мається на увазі усвідомлене, добровільне й умисне співробітництво громадянина України з ворогом (окупантом, країною-агресором тощо), в його інтересах і на шкоду своїй державі (в політичній, інформаційній, економічній та інших сферах) [15, с. 4]. Дерейко І. І. розглядає його як добровільну співпрацю (на противагу вимушеній праці) окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами [16, с. 328].

Інші ж, як правило, подають дане поняття у вказаному вище широкому сенсі. Наприклад, Заєць О. М. зазначає, що колабораціонізм – це складне, неоднозначне суспільно-психологічне та етичне явище, що виникає у результаті взаємодії суб'єктів комунікативного процесу (окремих індивідів, певних політичних організацій з окупантами). Це добровільна або вимушена співпраця з ворогом у будь-яких сферах життя – політичній, військовій, економічній, побутовій, соціокультурній [22]. Подібний підхід не відповідає суті поняття «колабораціонізм», закладеному законодавцем у ст. 111-1 КК: як мінімум тому, що воно не вичерпується лише «комунікативним процесом» з окупантами; не може бути вимушеним, враховуючи умисну форму вини за юридичним складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК тощо.

Стосовно іноземного досвіду до криміналізації цього діяння, як вказують Сьомін С. В., Комашко В. В. та Піха Н. С., у кримінальному законодавстві переважної більшості європейських країн факт колабораціонізму кваліфікується як злочин проти власної держави (зазвичай як державна зрада) [4, с. 501–520]. Тобто, у державах Європи сама практика визнання колабораціонізму кримінальним правопорушенням окремого виду переважно відсутня.

Дефініцію «колабораціонізму» (саме в юридичному значенні – для цілей КК) доречно сформулювати за допомогою логічної операції визначення поняття – шляхом переліку ознак, які є для нього визначальними. Враховуючи наукові підходи, позицію законодавця при формулюванні ст. 111-1 КК та судову практику можна виділити такі сутнісні ознаки колабораціонізму:

1. Добровільність, тобто особа має за власною волею вчиняти діяння. Як зазначає Хавронюк М. І., у її діях повинні бути відсутні ознаки фізичного чи психічного примусу, крайньої необхідності, які виключають кримінальну відповідальність [3];

2. Умисність, відображена в умисній (прямий умисел) формі вини – особа має усвідомлювати суспільно

небезпечний характер свого діяння, передбачати його суспільно небезпечні наслідки і бажати їх настання. Ознака «умисно» текстуально не відображена у диспозиції ст. 111-1 КК, на відміну від, наприклад, ст. 111-2 КК;

3. Специфічне коло суб'єктів, залучених у таку діяльність: колаборант та держава-агресор, зокрема в особі її окупаційної адміністрації, збройних формувань. Уточнення потребує зміст поняття «колаборант», адже колабораціонізм можна розуміти як співпрацю з окупантом або тільки громадян окупованої держави, або як населення окупованої території загалом. Доречним видається відносити до колаборантів саме громадян України: по-перше, більшість частин статті прямо вказують на спеціального суб'єкта – громадянина України; по-друге, як зазначалося вище, у багатьох європейських країнах колабораціонізм розглядається як форма державної зради, яка в розумінні КК може вчинятися виключно громадянином України; по-третє, це виступить додатковим орієнтиром для розмежування ч. 4 ст. 111-1 із ст. 111-2 КК, в якій ідеться про загального суб'єкта;

4. Колабораціонізм полягає у співпраці між колаборантом та державою-агресором, прояви якої різняться залежно від сфери вчинення. Зазначена співпраця є не вимушеною комунікацією з окупаційною державою з метою забезпечення гуманітарних потреб, а передбачає наявність у колаборанта специфічної мети – підірвати основи суверенітету держави. Тобто, для нього сама колабораційна діяльність виступає певним способом досягнення цієї мети;

5. Необхідно наголосити і на місці вчинення кримінального правопорушення, яким виступає тимчасово окупована територія (далі – ТОТ). Власне співпраця з ворогом саме в умовах фактичної окупації і стала передумовою виникнення самого поняття колабораціонізму. Закріплення такої ознаки може стати вагомим критерієм розмежування юридичного складу, передбаченого ст. 111-1 КК, із суміжними складами, оскільки встановить рамки дії норми як у часі (на період окупації), так і у просторі (на ТОТ);

6. Відбувається в умовах міжнародного збройного конфлікту, зокрема війни. Проте, враховуючи сам факт наявності окупації, яка в принципі передбачає такі умови, ця ознака можна не закріплювати у тексті визначення;

7. Сфера вчинення – культурна (освітній колабораціонізм), економічна (передача матеріальних ресурсів), політична (зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, організація заходів політичного характеру), інформаційна (заклики до підтримки рішень чи дій держави-агресора) тощо;

8. Його суспільна небезпека полягає у спричиненні реальної шкоди національним інтересам чи створенні загрози її настання.

Таким чином, колабораціонізм можна визначити як добровільну умисну співпрацю громадянина України з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією, збройними формуваннями у культурній, економічній, політичній, інформаційній та інших сферах, що здійснюється на тимчасово окупованій території, з метою підтримки суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості держави, що завдає шкоди національній безпеці України або спричиняє реальну загрозу її настання.

Постає питання і щодо ступеня тяжкості кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст.

111-1 КК. З огляду на зміст санкцій цих положень, вказані кримінальні правопорушення є проступками, хоча назва розділу I Особливої Частини КК згадує лише про злочини. Проте, дане питання може бути незабаром розв'язане, оскільки Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запобігання випадкам уникнення кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» 11517 від 22.08.2024 [18], який передбачає внесення відповідних змін до назви розділу I Особливої Частини КК вже опрацьовується в профільному комітеті ВРУ.

Ціла низка понять у тексті ст. 111-1 КК може тлумачитися судами по-різному, що створює надмірну дискрецію при правозастосуванні. Як вказано у Висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 5144 від 24.02.2021 року (далі – Висновок) [19], «занепокоєння викликають вжиті для позначення об'єктивної сторони кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК, словосполучення «публічні заклики громадянином України до: 1) підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; 2) співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; 3) невизнання поширення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями України». Використання вказаних конструкцій з огляду на їх універсальність може призвести до їх доволі широкого тлумачення та застосування».

Так, відповіді будуть потребувати щонайменше такі питання: 1) що слід розуміти під поняттям «співробітництво»; 2) чи підпадатиме під публічні заклики підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора публічний заклик громадянина України до обміну полоненими; 3) чи підлягатиме кримінальній відповідальності, скажімо, громадянин України, який публічно закликає до закупівлі електроенергії з Російської Федерації, або який виступає на радіостанції держави-агресора; 4) у чому полягає необхідність відокремлення публічних закликів до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5 ст. 111-1 КК) від публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; невизнання поширення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями України, кримінальну відповідальність за які пропонується передбачити у ч. 1 ст. 111-1 КК?

У Висновку також зазначено про некоректність конструкції ч. 6 ст. 111-1 КК: наведене формулювання означатиме, що до кримінальної відповідальності можна буде притягнути громадянина України, який, наприклад, був уповноважений керівництвом держави на проведення переговорів з державою-окупантом. Тому при формулюванні норм про відповідальність слід враховувати, що відповідні контакти громадянина України з державою-агресором або її представниками іноді здійснюються за дорученням керівництва держави і є необхідною передумовою для належної реалізації прав

і свобод громадян на тимчасово окупованій території України, захисту національних інтересів України тощо.

Формування ч. 8 ст. 111-1 КК «вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків...» є очевидно некоректним. Зазвичай законодавець при формуванні диспозиції кваліфікованого складу посилається на об'єктивну сторону основного юридичного складу, додаючи кваліфікуючі ознаки (в даному випадку йдеться про шкоду як матеріальний наслідок). Натомість у ч. 8 ст. 111-1 КК здійснено посилення на суб'єктів злочину, що не дозволяє належним чином зрозуміти зміст суспільно небезпечного діяння. При цьому частина восьма передбачає найсуворіше покарання на рівні статті 111-1 КК.

Правозастосовний (практичний рівень). На даному етапі реалізації кримінально-правової політики достатньо чітко проявились наявні у нормативній базі недоліки.

Негативно проявляється недостатня правова визначеність окремих частин ст. 111-1 КК. Надмірна дискреція у тлумаченні положень статті проявляються при правозастосуванні ч. 3 ст. 111-1 КК, що передбачає відповідальність за освітній або культурний колабораціонізм. Суди можуть однаково виносити обвинувальні вироки як особам, які дійсно впроваджували стандарти освіти країни-агресора, проводили пропаганду у навчальних закладах, так і тим, хто вимушено комунікував з окупантами для захисту навчального колективу, працював у навчальних закладах на адміністративних посадах, проводячи при цьому навчальний процес за українською освітньою програмою.

Перший приклад можна побачити у вирокі Тернівського міського районного суду Дніпропетровської області у справі № 194/935/23 від 13.09.2024 [20]. В даному випадку, особа, перебуваючи на посаді директора закладу освіти вчиняє дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладі освіти, зокрема забезпечила реєстрацію навчального закладу відповідно до російського законодавства та «законодавства» так званої «луганської народної республіки», здійснювала загальне керівництво роботою вказаного закладу та управління ним, представляла заклад у відносинах з іншими установами, організувала навчальний процес, який, зокрема, здійснювався російською мовою за російськими стандартами і законодавством та «стандартами» і «законодавством» так званої «луганської народної республіки», тобто у супереч державним стандартам освіти України та типовим навчальним програмам, рекомендованим Міністерством освіти науки України, з оцінюванням знань учнів за російськими «стандартами» та «стандартами» так званої «луганської народної республіки». Особу було засуджено на 2 роки 6 місяців позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах державної влади та у закладах освіти, а також обіймати посади в органах державної влади, органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, строком на 12 років.

Натомість у вирокі Харківського апеляційного суду у справі № 636/2017/23 від 22.04.2024 [21] особу було засуджено за ч. 3 ст. 111-1 КК, хоча вона, перебуваю-

чи на посаді директора закладу освіти, за показаннями свідків не сприяла впровадженню освітніх стандартів країни-агресора, викладання у закладі освіти здійснювалось українською мовою, а навчальний рік було завершено за українською програмою. Особу було засуджено на 1 рік 6 місяців позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у закладах освіти, а також обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування у сфері освіти та займатися освітньою та виховною діяльністю на строк 10 років. Покарання хоча й різняться, але не суттєво і різниці між рівнем суспільної небезпеки діянь цих осіб явно не відображають. Це свідчить про те, що суди не застосовують належним чином принцип індивідуалізації покарання, не досліджують всебічно обставини справи, неоднозначно тлумачать положення ч. 3 ст. 111-1 КК.

Найбільш суттєвими проблемами правозастосовної практики є співвідношення ст. 111-1 КК з іншими статтями КК, які встановлюють відповідальність за подібні діяння. По-перше, існує складність відмежування ст. 111, яка сформульована більш загально, та ст. 111-1 КК. Критеріями розмежування тут можуть слугувати наступні: пряма вказівка «за відсутності ознак державної зради» у ч. 4 ст. 111-1 КК; ширший суб'єктний склад ст. 111-1 КК (в окремих частинах – не лише громадяни України); для колабораціонізму обов'язковим елементом є мета – підірвати суверенітет, національну цілісність і недоторканість. По-друге, існують складності у розмежуванні ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК. З практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) можна зробити висновок, що основним критерієм виступає приналежність матеріальних ресурсів, що передаються ворогу: у ч. 4 ст. 111-1 КК йдеться про матеріальні ресурси, належні тому, хто передає їх ворогові, а в ст. 111-2 – про ресурси, які їй не належать.

Крім того, ч. 1 ст. 111-1 КК криміналізує, по суті, ті ж самі діяння, що й ч. 1 ст. 436-2 КК. У даному випадку виникає колізія норм. Їх розмежування здійснюється лише за об'єктом посягання (для 111-1 КК національна безпека; для 436-2 КК – мир безпека людства та міжнародний правопорядок).

Висновки. Попри очевидну необхідність криміналізації колабораціонізму в умовах війни, нормативна база (насамперед, стаття 111-1 КК України) має суттєві недоліки, які заважають адекватному застосуванню її на практиці. Проте, політика протидії колабораціонізму однозначно залишається актуальною і не втратить свого значення і після закінчення війни, враховуючи принцип невідворотності покарання та суспільний запит на притягнення колаборантів до відповідальності.

Тому, пропонуються наступні кроки для вдосконалення теперішнього нормативного регулювання та правозастосовної практики:

– По-перше, закріпити визначення поняття «колабораціонізм» у ст. 111-1 КК. З одного боку, це дозволить встановити загальні ознаки, яким має відповідати діяння, щоб кваліфікуватись як колабораціонізм, з іншого боку, сприятиме подоланню конкуренції між юридичним складом ст. 111-1 та суміжними складами;

– По-друге, необхідно коректно сформулювати ч. 8 ст. 111-1 КК, до прикладу, зробивши посилення не лише на суб'єктів, згаданих у ч. 5-7 ст. 111-1 КК, а на саме діяння, стосовно якого ч. 8 ст. 111-1 КК передбачає кваліфікуючі ознаки.

– Стосовно неточності формувань статті та широкої дискреції суду. Звісно, одним з варіантів є зміна формувань або їх визначення у примітці, проте об'єктивно

швидшим та ефективнішим видається формування єдиного підходу до їх тлумачення правових позиціях ККС ВС з врахуванням принципу індивідуалізації покарання.

Список використаних джерел

1. Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. *ZMINA – Центр прав людини*. URL: <https://zmina.ua/publication/vyzyvannya-chy-zlochyn-yak-ukrayina-karaye-za-kolaboraczionizm/> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Письменський Є. О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.
3. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> (дата звернення: 20.09.2024).
4. Сьомін С.В., Комашко В.В., Піх Н.С. Організаційно-правові засади протидії колабораціонізму в умовах євроінтеграційного курсу України. *Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 2024. Р. 501–520.
5. Левадний Р. С. Ретроспективний аналіз колабораціонізму та відповідальності за нього. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 66. С. 121–124.
6. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за “посадовий” колабораціонізм. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2(106) Ч. 2 С. 126–142.
7. Антонюк Н. О. Державна зрада і колабораційна діяльність. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4. С. 56–68.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III (станом на 7 вересня 2024 року). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
9. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : Монографія. Київ : Атіка, 2005. 124 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
11. Комісія ООН з розслідування порушень в Україні виявила подальші численні воєнні злочини та порушення прав людини, що тяжко позначаються на цивільному населенні. *Офіс Верховного комісара ООН з прав людини*. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_UA.pdf?fbclid=IwAR0AEPliwkzS3tTLSP1kJ3Eso-GgMEdzp7NY8nAF99Gy3p7eXdWvV7882Ug (дата звернення: 20.09.2024).
12. Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність № 8077 від 26.09.2022. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40531> (дата звернення: 20.09.2024).
13. Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо розширення переліку кримінальних правопорушень за здійснення колабораційної діяльності № 7223 від 28.03.2022. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39302> (дата звернення: 20.09.2024).
14. Письменський Є.О., Мовчан Р.О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв’язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79>.
15. Іларіонов О. Ю. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України*. 2017. № 13 (1133). С. 4.
16. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наукова думка, 2007. 528 с.
17. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запобігання випадкам уникнення кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України № 11517 від 22.08.2024. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44760> (дата звернення: 20.09.2024).
18. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 5144 від 24.02.2021 року *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25699> (дата звернення: 20.09.2024).
19. Постанова Тернівського міського районного суду Дніпропетровської області від 13.09.2024 р. у справі № 194/935/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121579625> (дата звернення: 20.09.2024).
20. Постанова Харківського Апеляційного суду від 22.04.2024 р. у справі № 636/2017/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118636163> (дата звернення: 20.09.2024).
21. Заєць О. М. Юридична характеристика дефініції колаборація. Матеріали *Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему: «Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму»*. 2022. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2715/1/Заєць22.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).

References

1. Tsentr prav liudyny ZMINA. (b. d.). *Vyzyvannia chy zlochyn: Yak Ukraina karaie za kolaboratsionizm. [Survival or crime: how Ukraine punishes collaborationism]* ZMINA. Retrieved from: <https://zmina.ua/publication/vyzyvannya-chy-zlochyn-yak-ukrayina-karaye-za-kolaboraczionizm> [in Ukrainian].
2. Pysmenskyi, Ye. O. (2020). Kolaboratsionizm u suchasni Ukraini yak kryminalno-pravova problema [Collaborationism in modern Ukraine as a criminal legal problem]. *Pravo Ukrainy*, (12), 116–128 [in Ukrainian].

3. Khavroniuk, I. M. (2022, 28 kvitnia). Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsionizm [Criminal liability for collaborationism]. *Pravo*. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> [in Ukrainian]
4. Somin, S. V., Komashko, V. V., & Pikh, N. S. (2024). *Orhanizatsiino-pravovi zasady protydii kolaboratsionizmu v umovakh yevrointehratsiinoho kursu Ukrainy*. [Organizational and legal principles of countering collaborationism in the conditions of the European integration course of Ukraine]. «Baltija Publishing», 501–520 [in Ukrainian].
5. Levadnyi, R. S. (2023). Retrospektyvnyi analiz kolaboratsionizmu ta vidpovidalnosti za noho. [Retrospective analysis of collaborationism and responsibility for it]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, (66), 121–124 [in Ukrainian].
6. Movchan, R. O. (2024). Kryminalna vidpovidalnist za “posadovyi” kolaboratsionizm. [Criminal liability for "official" collaborationism]. *Visnyk LNNI im. E.O. Didorenka.*, 2(2) (106), 126–142. <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.126-142> [in Ukrainian].
7. Antoniuk, N. O. (2022). Derzhavna zrada i kolaboratsiina diialnist. [Treason and collaborative activity]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*, (4(37)), 56–68. [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4\(37\)-5](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4(37)-5) [in Ukrainian].
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine], Kodeks Ukrainy № 2341-III (2024) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
9. Fris, P. L. (2005). *Narys istorii kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy*. [Essay on the history of the criminal law policy of Ukraine]. Atika., 32–33 [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchych aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist [Draft Law on Amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of criminal liability for collaborative activities], Zakon Ukrainy № 2108-IX (2022) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> [in Ukrainian].
11. Nezalezna mizhnarodna komisiia OON z rozsliduvannia porushen v Ukraini. (2023, 15 bereznia). *Dopovid Nezaleznoi mizhnarodnoi komisii z rozsliduvannia porushen v Ukraini* [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine]. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON z prav liudyny. Retrieved from: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_UA.pdf?fbclid=IwAR0AEPlwKzS3tTLP1kJ3Eso-GgMEdZp7NY8nAF99Gy3p7eXdwV7882Ug [in Ukrainian].
12. Pro vnesennia zmin do statii 111-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist [Draft Law on Amendments to Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine on Improving Criminal Liability for Collaborative Activities], Zakon Ukrainy № 8077 (2022). Elektronnyi kabinet hromadianyna. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4053> [in Ukrainian].
13. Pro vnesennia zmin do statii 111-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo rozshyrennia pereliku kryminalnykh pravoporushen za zdiisnennia kolaboratsiinoi diialnosti [Draft Law on Amendments to Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine on Expanding the List of Criminal Offenses for Collaborative Activities], Zakon Ukrainy № 7223 (2022). Elektronnyi kabinet hromadianyna. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39302> [in Ukrainian].
14. Pysmenskyi, Ye.O., & Movchan, R.O. (2022). Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy pro kolaboratsiinu diialnist: dyskusiini pytannia ta sprobha yikh rozv'iazannia [Novels of the criminal legislation of Ukraine on collaborative activities: discussion issues and an attempt to resolve them]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. No 6. S. 356–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79> [in Ukrainian].
15. Illarionov, O. Yu. (2017). Suspilnyi zapyt na zaboronu kolaboratsionizmu. [Public request to ban collaborationism]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*, (13 (1133)), 4 [in Ukrainian].
16. Smolii, V. V. ta in, (Red.). (2007). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine] (T. 4). Naukova dumka. [in Ukrainian].
17. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo zapobihannia vypadkam unykennia kryminalnoi vidpovidalnosti osib, shcho vchynyly kryminalni pravoporushennia proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine on Prevention of Cases of Avoidance of Criminal Liability of Persons Who Committed Criminal Offenses Against the Basics of National Security of Ukraine], Zakon Ukrainy № 11517 (2024). Elektronnyi kabinet hromadianyna. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44760> [in Ukrainian].
18. Holovne Naukovo-Ekspertne Upravlinnia. (2022, 2 bereznia). Vysnovok na proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchych aktiv (shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist)» [Conclusion of the Main Scientific and Expert Department on the draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts (Regarding Establishing Criminal Liability for Collaborative Activities)"] № 5144 vid 24.02.2021 roku. Verkhovna rada Ukrainy. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25699> [in Ukrainian].
19. Ternivskiy miskiy raionnyi sud Dnipropetrovskoi oblasti, 13 veresnia 2024, № 194/935/23 (Ukraine) [Resolution of the Ternivskiy City District Court of Dnipropetrovsk Region dated 09/13/2024 in case No. 194/935/23. Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121579625> [in Ukrainian].
20. Kharkivskiy Apeliatsiyniy sud, 22 kvitnia 2024, № 636/2017/23. (Ukraine) [Resolution of the Kharkiv Court of Appeal dated 04/22/2024 in case No. 636/2017/23. Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118636163> [in Ukrainian].
21. Zaiets, O. M. (2022). Yurydychna kharakterystyka definytsii kolaboratsiia. [Legal characteristics of the definition of collaboration]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii na temu: «Aktualni pytannia kryminalno-pravovoi kvalifikatsii, dokumentuvannia ta rozsliduvannia kolaboratsionizmu»*. Retrieved from: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2715/1/Zaiets22.pdf> [in Ukrainian].

Davidovich Irina,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor

*(Taras Shevchenko National University of Kyiv)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4135-9848>**Kulidzhanova Sofiia,**

4th year student

*(Taras Shevchenko National University of Kyiv)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6480-9082>**THE POLICY OF COMBATING COLLABORATIONISM:
CURRENT STATE AND PROBLEMS**

The article examined the current state of criminal law policy in the field of combating collaborationism in Ukraine, in particular, in the aspect of the amendment of the Criminal Code of Ukraine, Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – Criminal Code) "Collaboration". First of all, the relevance of this topic is substantiated due to a full-scale invasion in 2022. The article provides an analysis of the latest scientific research and publications regarding the definition of the concept of "collaborationism". It is clarified that in domestic legal science, a plurality of opinions of scientists exists due to the absence of a legislative definition of the term "collaborationism".

It was conducted a systematic analysis of the regulatory framework establishing criminal liability for collaborative activity. Based on it, two main shortcomings were identified. The first one is the shortcomings of the legal construction of the norm itself, in particular, the lack of a normatively fixed definition of the term "collaborationism", and unclear wording of concepts. Secondly, there are problems of a systemic nature, consisting of the competition of the analyzed article with other articles establishing similar compositions of criminal offenses. In addition to legal regulation, the subject of research was also relevant to judicial practice. Its analysis demonstrated the presence of problems in the enforcement of Art. 111-1 of the Criminal Code. According to the article, it consists of the difficulty of distinguishing the Art. 111-1 of the Criminal Code from other related criminal offenses and the excessive discretion of the court in interpreting certain concepts. Based on the shortcomings of the legislative regulation and the problems of judicial practice, the conclusions proposed possible ways to solve them, in particular: supplement the article with a definition of collaborationism and develop a unified approach in judicial practice regarding the law enforcement of the provisions of Art. 111-1 of the Criminal Code.

Key words: *collaborationism, criminal responsibility, criminal law policy, criminalization.*

УДК 343.341

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-7>**Нікіфорова Анастасія Юрївна,**

аспірант

*(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3537-0072>

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІДЕРІВ ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

Розпочата Російською Федерацією збройна агресія призвела до збільшення міграції, посилення проявів сепаратизму та колабораціонізму, а також до створення терористичних організацій. Це, в свою чергу, сприяло зростанню рівня тяжких і особливо тяжких злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями, зокрема з використанням вогнепальної зброї.

Авторкою наголошено, що на початку агресії й з метою маскування відкритого збройного вторгнення, країна-агресор залучила на свою сторону місцеве населення, особливо східних регіонів України. У зв'язку з цим стає актуальним виявлення та припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, участь у яких відповідно до законодавства України є кримінальним правопорушенням передбаченим ст. 260 Кримінального кодексу України. Наголошено, що злочинна діяльність вказаних формувань є динамічною, вони мають свою субкультуру та ідеологію, характеризуються ознаками військової організації, незаконно володіють вогнепальною або іншою зброєю. Вказана ситуація вимагає термінового системного втручання з урахуванням вимог наукової обґрунтованості, що підкреслює необхідність проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у всіх аспектах і напрямках діяльності органів сектору безпеки.

У статті надано характеристику лідерів та інших учасників, які беруть участь у створенні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Окреслено, що сьогодні для належного розуміння девіантної поведінки осіб, які залучені до створення незаконних воєнізованих або збройних формувань, а також для організації ефективної системи запобігання організованим злочинності, важливо звернути увагу на питання типології та класифікації. Ключовим елементом такої характеристики є аналіз лідерів та інших учасників формування незаконних воєнізованих або збройних формувань.

Ключові слова: лідер, учасники, воєнізовані формування, збройні формування, війна, організована злочинність, злочин.

Постановка проблеми. Організована злочинність є однією з основних загроз національній безпеці нашої країни та міжнародному правопорядку в цілому. Вона впливає на різні суспільні відносини, в тому числі у сфері економіки та політики. Війна в Україні, проблеми з міграційною політикою, реформи правоохоронних органів і судової системи активізували діяльність злочинних угруповань, що призвело до подальшої тінізації економіки та зростання корисливо-насильницьких злочинів, зокрема з використанням зброї. Справжня загроза полягає в тому, що трансформація суспільних і державних відносин, яка відбувається в період переходу, супроводжується серйозними конфліктами та колізіями. Кризові явища в усіх сферах суспільних відносин сприяють зростанню злочинності, посилюють агресивність і підривають законність та правопорядок. На регіональному рівні організовані злочинні угруповання створюють свої паралельні структури влади та формують незаконні, часто численні озброєні групи, зокрема екстремістського характеру. Крім того, воєнізовані або

збройні формування з транснаціональними зв'язками використовують переваги сучасного глобалізованого світу, отримуючи можливість для підриву суспільних відносин і контролю над цілими секторами економіки, а також для корупції в органах влади та управління. В подальшому це призводить до підриву державного суверенітету та демократичного врядування. Не дивно, що злочини, скоєні організованими злочинними угрупованнями, є найнебезпечнішими серед усіх видів групових правопорушень.

Воєнізованими формуваннями слід вважати організації, що мають військову структуру, зокрема: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, а також проводять військову, стройову чи фізичну підготовку. Збройні формування, в свою чергу, означають воєнізовані групи, які незаконно володіють вогнепальною, вибуховою або іншою зброєю, придатною для використання. Запобігання створенню незаконних воєнізованих або збройних формувань, відбувається в умовах невизначеності, конспірації та злочинної ієрархії

таких груп. Це ускладнюється обставинами вчинення кримінальних правопорушень, а також складом учасників (вчинення злочинів особами з великим досвідом злочинної діяльності, їхніми заходами для маскування зовнішності, використанням специфічних знарядь для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти запобігання створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань стали предметом дослідження таких науковців: А. А. Вознюк, О. М. Джу́жа, Л. М. Демидова, Р. М. Дударець, І. І. Іванчишин, П. С. Єспринцев, А. О. Конончук, Р. В. Осуховський, В. А. Робак, Ю. П. Сви́наренко, В. Г. Севрук, В. О. Тюнін, І. С. Шапкін та інші.

Розробки вказаних та інших науковців становлять теоретичну основу для вирішення численних практичних завдань, що постають у сфері правоохоронної діяльності. Однак у сучасних умовах повномасштабної збройної агресії спостерігається нестача комплексних наукових досліджень, які б стосувалися запобігання створенню незаконних воєнізованих або збройних формувань. Це має враховувати положення Кримінального процесуального кодексу України та специфіку роботи Національної поліції України і Служби безпеки України, зокрема, через застосування як гласних, так і негласних запобіжних заходів. Також необхідно вивчити особливості характеристик лідерів та інших учасників, які беруть участь у створенні незаконних воєнізованих або збройних формувань.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, поряд із вже визнаними «традиційними» загрозами, такими як екологічна, енергетична, демографічна та продовольча кризи, все більше значення набуває воєнізоване насильство щодо населення. У контексті війни Росії проти України, зростання міграції, проявів сепаратизму, спроб створення терористичних організацій та значного збільшення кількості засобів ураження в незаконному обігу, спостерігається підвищення рівня тяжких злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями, зокрема за допомогою вогнепальної зброї [1, с. 125–126]. У зв'язку з цим стає дедалі актуальнішим виявлення та припинення незаконних воєнізованих або збройних формувань, які відповідно до законодавства України кваліфікуються як злочин згідно зі ст. 260 Кримінального кодексу (КК) України [2].

Воєнізовані або збройні формування мають власну ідеологію та свою унікальну субкультуру, що включає систему звичаїв, традицій і ритуалів. Вони виявляють ознаки військової організації, такі як ієрархія, вертикальність, єдиноначальність, підпорядкованість, дисципліна та бойова підготовка. Також вказані формування незаконно володіють вогнепальною та іншою зброєю, а також вибухівкою, і їхня злочинна діяльність відзначається динамічністю.

Специфіка досліджуваного виду злочинної поведінки, а також брак достатнього емпіричного матеріалу, який дозволяє вивчати соціально-демографічні, окремі морально-психологічні та інші характеристики злочинців цього типу на статистичному рівні, роблять питання розробки відповідної типології надзвичайно актуальним. Це необхідно для надання загальної характеристики основних типів злочинців, що стане підґрунтям для їх подальшого глибокого дослідження. На думку В. О. Тюніна, вивчення особи здійснюється для того, щоб знайти типові риси деформації особи, враховуючи особливості з тієї чи іншої категорії кримінальних проваджень, що необхідно враховувати при здійсненні

заходів запобігання та протидії аналогічним кримінальним правопорушенням [3, с. 154].

Сьогодні для адекватного розуміння девіантної поведінки осіб, які беруть участь у створенні незаконних воєнізованих або збройних формувань, а також для організації ефективної системи запобігання організованій злочинності, важливо розглянути питання їхньої класифікації. Це дозволяє суб'єктам, які займаються боротьбою з організованою злочинністю в Україні, правильно оцінити рівень кримінальної та соціальної небезпеки в окремих областях, регіонах та в державі загалом, а також визначити наявність необхідних ресурсів для боротьби з цим явищем.

Оцінку діяльності воєнізованих формувань слід розпочати з всебічної характеристики особистісних рис суб'єктів, які входять до їх складу, тобто провести детальний аналіз особи злочинця. На нашу думку, ключовим елементом такої характеристики є аналіз лідерів та інших учасників незаконних воєнізованих або збройних груп. Характеристика лідера суттєво відрізняється від характеристик інших злочинців. Його беззаперечний авторитет у групі визначає колективний зв'язок злочинної діяльності всіх членів угруповання [4, с. 107–108].

Характеристика лідерів та інших учасників створення несанкціонованих воєнізованих або збройних формувань завжди займала важливе місце не тільки в кримінології. Це пов'язано з необхідністю виявлення закономірностей формування злочинної поведінки, її детермінації та розробки відповідних превентивних заходів. Наприклад, як зазначає Р. В. Осуховський, особа злочинця, яка підтримує учасників злочинних організацій і приховує їхню злочинну діяльність, викликає особливий інтерес через специфіку сутності та механізму вчинення кримінальних правопорушень [14, с. 294].

У процесі цієї характеристики, варто виокремити такі відомості: соціально-демографічні (стать, вік, освіта, соціальний стан, спеціальність, професія, національність тощо); кримінально-правові (судимість, рецидив тощо); морально-психологічні (інтелектуальні, вольові, моральні якості, емоції, світогляд, переконання, звички, риси характеру) [5, с. 278–279].

Соціально-демографічна структура розкриває співвідношення між кількістю злочинців за: 1) статтю (жінки та чоловіки); 2) віком (неповнолітні, молодь, середній, зрілий, старший або похилий вік); 3) освітою на час вчинення злочину (повна вища і базова вища, професійно-технічна, повна загальна середня та базава загальна середня, початкова загальна та без освіти); зайнятістю на час вчинення злочину (працюючі за наймом, робітники сільського господарства, підприємці без утворення юридичної особи, військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, працівники органів державної влади та управління, безробітні, учні та студенти вищих навчальних закладів та ін.); громадянством і місцем проживання на час вчинення злочину (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, мігранти, біженці) [6, с. 150–151].

Результати дослідження осіб, які вчиняють злочини у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях, показують, що більшість з них – це чоловіки, які складають 95 %. Ця особливість пояснюється гендерними відмінностями в психології та поведінці, згідно з якими чоловіки значно частіше, ніж жінки, вдаються до насильства як способу самовираження через девіантну поведінку, субкультури та конформізм, пов'язаний із порушенням кримінального законодавства [7, с. 12–13]. Крім того, слід враховувати, що чо-

ловіки мають значно вищі фізичні можливості для подолання опору жертв під час скоєння злочину. Найвища кримінальна активність спостерігається у віковій групі 25–35 років. Кримінологічний аспект віку відображає як психофізіологічний розвиток особи, так і період негативної соціалізації та його наслідки. Більшість осіб, які скоїли насильницькі злочини в складі групи, мали повну загальну середню або базову загальну середню освіту. Аналізуючи дані кримінальних проваджень, можна зазначити, що 64 % злочинів вчинено особами зі середньою освітою. Злочинці з неповною середньою освітою складають менший відсоток – 32,3 % [8, с. 133–134].

Для отримання повних кримінально-правових характеристик особистості злочинців в організованій злочинності були вивчені дослідження всіх кримінальних проваджень, що стосуються досліджуваної групи осіб, за допомогою спеціальної методики. Зокрема, аналізуючи всі дослідження, можна встановити, що у 72 % випадків рішення про вчинення кримінального правопорушення було заздалегідь обдуманим; 12 % осіб постійно готові до скоєння злочинів; 9 % прийняли рішення спонтанно, без врахування ситуації; 7 % – внаслідок обставин, що склалися. Намір вчинити суспільно небезпечні дії виник під впливом оточення у 42 % осіб; самостійно – у 18 %; під впливом важких обставин – у 10 %; під впливом інших факторів – у 11 %; 19 % не змогли (відмовилися) відповісти. Водночас, 80 % учасників систематично вчиняли тривалі однорідні злочини, залишаючись поза увагою правоохоронних органів. Більшість з них мали злочинну спеціалізацію, тобто володіли специфічними технічними навичками або знаннями [9, с. 107–108].

Залежно від кількості в групі осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, кількість учасників можна розподілити таким чином: група, яка складається з 2–3 осіб – 38,8 %; 4–5 осіб – 22,2 %; 6–7 осіб – 33,6 %; 8–10 осіб – 5,4 %. Такі групи переважно мали ознаки організованої злочинної діяльності: навмисне створення з метою нападів, ієрархічна побудова, тривалі злочинні зв'язки, розробка злочинного плану та його реалізація. Для учасників цих злочинних груп основним джерелом існування було заняття злочинною діяльністю.

Результати дослідження слідчої практики свідчать, що особу злочинця, який бере участь у створенні незаконних воєнізованих або збройних формувань, можна розглядати з двох аспектів: як колективного суб'єкта злочинної діяльності (злочинну групу в цілому) та як окремих лідерів і членів злочинного угруповання. Однією з ключових характеристик цих злочинів є те, що їх вчиняють особи, які є частиною організованої злочинної групи, що має певну ієрархічну структуру та розподіл функцій між різними підрозділами і членами. У разі успішної злочинної діяльності спостерігається тенденція до консолідації та згуртованості злочинного колективу, що сприяє розвитку його внутрішніх психологічних і функціональних структур [10, с. 95–96].

Група морально-психологічних ознак включає рівень суспільної правосвідомості та психології, а також історичні традиції, які відіграють важливу роль у механізмі кримінального законодавства. Це пов'язано з тим, що вони безпосередньо вказують законодавцю на обмеження, які слід враховувати при застосуванні криміналізації в рамках кримінально-правової політики. Визнання певного діяння кримінально караним має бути підтримано суспільством. У кожному конкретному випадку, перед введенням або скасуванням криміналь-

но-правової заборони, необхідно ретельно дослідити правові уявлення суспільства щодо діяння, яке підлягає криміналізації. Розуміння соціально-психологічних характеристик злочинних груп створює основу для прогнозування індивідуальної протиправної поведінки, зокрема організаторської [11, с. 193–194].

На чолі організованих злочинних груп зазвичай перебувають лідери. Як зазначає А.А. Вознюк, лідер – це учасник групи, якому інші довіряють право приймати важливі рішення в складних або значущих ситуаціях. Це особа з найбільшим авторитетом, яка відіграє ключову роль в організації спільної діяльності та регулюванні відносин у групі [12, с. 236–237]. Таку ж думку підтримує й А. О. Конончук [15].

У кримінальному праві лідером злочинної групи вважається, переважно, її організатор – особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала їх підготовкою чи виконанням, а також особа, яка створила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації (ст. 27 КК України) [2]. Лідер – це той, хто здатен здійснювати соціально-психологічний вплив на членів організованого злочинного угруповання з метою досягнення максимального ефекту. Лідер, як правило, не має судимостей і є досить розумним.

Лідер злочинного угруповання відрізняється гіпертрофованим почуттям гордості, авторитарністю, жорстокістю та готовністю досягати своїх цілей будь-якими засобами. Він відкрито зневажає людську особистість, вміє підпорядковувати людей, має мотивацію влади та вигоди, а також не здатний до співпереживання. Саме лідер виконує організаторські функції та розподіляє ролі серед учасників групи. Також лідерам притаманні високі рівень інтелекту, розвинені вольові якості, організаторські здібності, товариськість, стійкість до стресів, винахідливість та вміння контролювати інших. Вони часто є жорстокими, агресивними, холоднокровними та фізично добре розвиненими. Описуючи особу лідера воєнізованих або збройних формувань, слід зазначити, що він зазвичай не має судимостей, є розумним і володіє організаторськими здібностями [13, с. 251–252]. В якості консультантів він залучає досвідчених професійних злочинців, зокрема так званих авторитетів, серед яких «зłodії в законі». Лідером угруповання може бути не лише особа, яка займає найвищу посаду в офіційній ієрархії, а й той, хто залишається в тіні, займаючи незначну офіційну позицію.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що організована злочинність становить одну з головних загроз національній безпеці нашої країни та міжнародному правопорядку в цілому. Вона має вплив на різні соціальні відносини, а також на економічну і політичну ситуацію в державі. Війна в Україні, проблеми з міграційною політикою, реформи в правоохоронних органах і судовій системі сприяли активізації діяльності злочинних угруповань, що призвело до подальшої тінізації економіки та зростання корисливо-насильницьких злочинів, зокрема з використанням зброї.

Більше того, декларовані зміни в законодавстві та правоохоронних інституціях, що містяться у Стратегіях національної безпеки України та боротьби з організованою злочинністю (2020), залишаються невиконаними. Застарілість окремих норм правових актів, наявність прогалин в організації боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, ліквідація відповідних

спеціалізованих підрозділів у системі кримінальної юстиції, відсутність ефективної взаємодії та координації між правоохоронними органами, недосконалість механізму моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, а також, як наслідок, низька ефективність результатів боротьби з організованою злочинністю свідчать про те, що визначені цілі не були досягнуті.

Починаючи з 2014 року, щоб замаскувати своє відкрите вторгнення, Російська Федерація залучає на свій бік місцеве населення східних регіонів України. У зв'язку з цим почали створюватись не передбачені законом воєнізовані та збройні формування, що є кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 260 КК України. Вказані формування мають свою субкультуру та ідеологію, характеризуються ознаками військової організації, незаконно володіють вогнепальною або іншою зброєю, їхня злочинна діяльність є динамічною.

Відповідно до КК України, воєнізованими формуваннями слід вважати організації, що мають військову структуру, зокрема: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, а також проводять військову, строеву чи фізичну підготовку. Збройні формування, в свою чергу, означають воєнізовані групи, які незаконно володіють вогнепальною, вибуховою або іншою зброєю, придатною для використання [2].

Для належного розуміння девіантної поведінки осіб, які залучені до створення незаконних воєнізованих або збройних формувань, а також для організації ефективної системи запобігання організованій злочинності, важливо звернути увагу на питання типології та класифікації.

Головною ознакою воєнізованих або збройних формувань, й тісної взаємодії лідерів та інших учасників таких груп є їх ідентичність й консолідація, спільність культури, звичаїв і традицій, мови, й ментальності, що

спричинює високий рівень психологічної прихильності, нерозривність злочинних інтересів, з чітко зумовленою поведінкою кожного члена. Основну кількість учасників злочинних організацій становлять особи чоловічої статі (95 %), жіночої лише (5 %). Вивчення соціальної належності показало, що здебільшого члени груп не працюють і не навчаються. За віковою ознакою учасники злочинних організацій – молоді люди, які мають середню спеціальну або середню загальну освіту. Щодо лідерів воєнних або збройних формувань, то слід зазначити, що значна частина з них не мають судимості. Кожний четвертий мав вищу освіту. Вони характеризувалися як поважні, підприємливі люди, які мали організаторські здібності й відповідні матеріальні можливості.

У більшості випадків воєнізовані або збройні формування, які не мають законодавчого статусу, характеризуються складною структурою (68 %). В них існує чіткий розподіл функцій між учасниками (78 %), а також відсутні контакти між особами, які діють на різних рівнях системи, що ускладнює виявлення їхніх кримінальних правопорушень (58 %). Зазвичай діяльність таких груп має тривалий характер і спрямована на дестабілізацію ситуації в Україні з метою зміни євроатлантичного курсу та знищення незалежності України (94 %). Вони систематично вчиняють кримінальні правопорушення (93 %), кожне з яких ретельно планується (89 %), визначають альтернативні способи досягнення злочинного результату (94 %), а також прогнозують дії правоохоронних органів і засоби їх нейтралізації (52 %). Такі формування мають значні можливості для збору інформації, іноді навіть створюють системи розвідки та контррозвідки (41 %), оперують великими фінансовими ресурсами (58 %), озброєні сучасними технічними засобами (70 %) і вчиняють акти насильства.

Список використаних джерел

1. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Одеса : «Юридика», 2023. 560 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Тюнін В. О. Типологія злочинців, які сприяють учасникам злочинних організацій та укривають їх злочинну діяльність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 153–157.
4. Лизогуб Б. В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 187 с.
5. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2022. 1092 с.
6. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Вид. Паливода А.В., 2006. 264 с.
7. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 259 с.
8. Дударець Р. М. Спосіб вчинення злочину та його особливості під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Knowledge. Education. Law. Management*. 2018. № 4 (24). С. 131–142.
9. Шапкін І. С. Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 247 с.
10. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 163 с.
11. Іванчишин І. І. Виявлення та розслідування злочинів, учинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2017. 321 с.
12. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
13. Кримінологія: підручник / за заг. ред. В. В. Чернея та О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
14. Осуховський Р. В. Характеристика не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, створених в умовах збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. Вип. № 2. С. 293–301.
15. Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 288–302.

References

1. Iepryntsev, P. S. (2023). *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia* [Organized Crime in Ukraine: phenomenon, determination, prevention] : monohrafiia. Odesa : «Lurydyka» [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon vid 05.04.2001 r. (2001). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
3. Tiunin, V. O. (2013). Typolohiia zlochynstiv, yaki spryiaiu uchasnykam zlochynnykh orhanizatsii ta ukryvaiut yikh zlochynnu diialnist [Typology of criminals assisting members of criminal organizations and concealing their criminal activities]. *Pivdenmoukrainskyi pravnychi chasopys*, 2, 153–157 [in Ukrainian].
4. Lyzohub, B. V. (2004). Orhanizovani zlochynni uhrupovannia: klasyfikatsiia ta zakhody protydii [Organized malignant groups: classification and approaches to prevention]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. 187 s. [in Ukrainian].
5. Sevruk, V. H. (2022). *Protydiia zlochynam, shcho vchyniaiuusia orhanizovanyimi hrupamy i zlochynnymy orhanizatsiiami, yaki sformovani na etnichnii osnovi: teoriia ta praktyka* [Antidote to evil committed by organized groups and evil organizations formed on an ethnic basis: theory and practice] : monohrafiia. Kyiv : Vydavnytstvo Liudmyla [in Ukrainian].
6. Ivanov, Yu. F. (2006). *Kryminolohiia* [Criminology] : navch. posib. Kyiv: Vyd. Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
7. Robak, V. A. (2008). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia ne peredbachenykh zakonom voienizovanykh abo zbroinykh formuvan [Criminal liability for the creation of military or industrial forms not regulated by law]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Dudarets, R. M. (2018). Sposib vchynennia zlochynu ta yoho osoblyvosti pid chas rozsliduvannia stvorennia ne peredbachenykh zakonom voienizovanykh abo zbroinykh formuvan [The method of committing the crime and its particularity during the hour of investigation of the creation of military and industrial formations not regulated by law]. *Knowledge. Education. Law. Management*, 4 (24), 131–142 [in Ukrainian].
9. Shapkin, I. S. (2013). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia stiikykh zlochynnykh obiednan [Criminal record for the creation of persistent malicious crimes]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Demydova, L. M. (2003). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnoi orhanizatsii [Criminal record for creating a malicious organization]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
11. Ivanchyshyn, I. I. (2017). Vyiavlennia ta rozsliduvannia zlochyniv, uchynenykh zlochynnymy uhrupovanniamy [Identification and investigation of evil crimes committed by evil groups]. *Candidate's thesis*. Dnipro [in Ukrainian].
12. Vozniuk, A. A. (2018). *Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnykh obiednan ta uchast u nykh* [The criminal record for committing evil crimes is shared with them and their fate] : monohrafiia. Kyiv : FOP Maslakov [in Ukrainian].
13. *Kryminolohiia* [Criminology] : pidruchnyk / za zah. red. V. V. Chernieia ta O. M. Dzhuzhi (2020). Kyiv: Nats. akad. vnutr. Sprav [in Ukrainian].
14. Osukhovskiy, R. V. (2022). Kharakterystyka ne peredbachenykh zakonom voienizovanykh abo zbroinykh formuvan, stvorenykh v umovakh zbroinoi ahresii [Characteristics of military and armored molds not subject to law, created in the minds of armored aggression]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 2, 293–301 [in Ukrainian].
15. Kononchuk, A. O. (2018). Meta stvorennia ne peredbachenykh zakonom voienizovanykh abo zbroinykh formuvan ta uchasti v nykh [Meta-creation of military and industrial formations not subject to law and participation in them]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 3 (108), 288–302 in Ukrainian].

Nikiforova Anastasiia,

Postgraduate Student,

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3537-0072>

CHARACTERISTICS OF LEADERS AND OTHER PARTICIPANTS IN THE CREATION OF MILITARY OR ARMED FORMS NOT PROVIDED BY THE LAW

The armed aggression launched by the Russian Federation has led to increased migration, increased manifestations of separatism and collaborationism, and the creation of terrorist organizations. This, in turn, has contributed to the growth of the level of serious and especially serious crimes committed by organized criminal groups, including with the use of firearms. The author noted that at the beginning of the aggression and in order to disguise an open armed invasion, the aggressor country attracted the local population, especially in the eastern regions of Ukraine. In this regard, it becomes relevant to identify and stop the activities of illegal paramilitary or armed formations, participation in which, in accordance with the legislation of Ukraine, is a criminal offense under Article 260 of the Criminal Code of Ukraine. It is noted that the criminal activity of these formations is dynamic, they have their own subculture and ideology, are characterized by signs of a military organization, and illegally own firearms or other weapons. The specified situation requires urgent systemic intervention taking into account the requirements of scientific validity, which emphasizes the need for fundamental and applied scientific research on all aspects and areas of activity of security sector agencies.

The article provides a description of leaders and other participants involved in the creation of paramilitary or armed formations not provided for by law. It is outlined that today, in order to properly understand the deviant behavior of persons involved in the creation of illegal paramilitary or armed formations, as well as to organize an effective system for preventing organized crime, it is important to pay attention to the issues of typology and classification. The key element of such a description is the analysis of leaders and other participants in the formation of illegal paramilitary or armed formations.

Key words: leader, participants, paramilitary formations, armed formations, war, organized crime, crime.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.9/378.14(2)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-8>

Нарожна Олена Володимирівна,

старший викладач

(Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9623-6423>

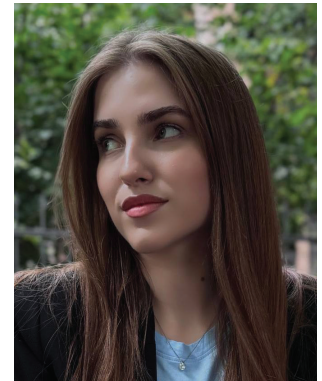

Козинська Діана Олександрівна,

студентка 4 курсу

(Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2030-7274>

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ: ТРЕНІНГОВА МОДЕЛЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання формування толерантності як аксіологічної основи професійної культури поліцейського через впровадження спеціалізованих тренінгових програм. Досліджено ключові аспекти розвитку толерантного ставлення до громадян у курсантів закладів вищої освіти системи МВС та діючих працівників поліції. Окреслено найефективніші методики та підходи до формування ціннісних орієнтацій толерантності у професійній діяльності поліцейських. Визначено основні компоненти тренінгової програми, спрямованої на розвиток толерантності як професійної компетенції. Наголошено на необхідності створення комплексної системи тренінгів для забезпечення сталого розвитку толерантності в професійній культурі поліцейських. Запропоновано рекомендації щодо інтеграції тренінгових методик у систему професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України. Підкреслено важливість толерантності як ключового фактора у побудові довіри між поліцією та громадою, а також її роль у підвищенні ефективності правоохоронної діяльності в сучасному демократичному суспільстві.

Ключові слова: толерантність, професійна культура, поліцейський, тренінг, ціннісні орієнтації, культура комунікації.

Постановка проблеми. Фундаментальна роль співробітників Національної поліції України у забезпеченні справедливості та рівності в суспільстві є основою довіри громадян до правоохоронної системи та верховенства права в цілому. У більшості демократичних країн, зокрема, в Україні, рівність усіх перед законом закріплена в Конституції [1, ст. 129]. І саме поліція, у першу чергу, втілює цей принцип у щоденній роботі. Працівники поліції не повинні діяти на основі особи-

стих упереджень чи стереотипів. Раса, релігія, стать, вік, національність, сексуальна орієнтація чи статус не повинні впливати на дії поліцейських. Толерантність полягає також у тому, що поліція не діє на підставі припущень чи упереджень, а рішення приймаються на базі об'єктивних фактів та доказів, застосовуючи стандартні процедури до всіх громадян в аналогічних ситуаціях. Неупередженість має стати частиною внутрішнього етичного кодексу кожного поліцейського.

Розуміючи різноманіття та культурні особливості різних груп населення, поліцейський зможе ефективно взаємодіяти з людьми різного походження та діяти неупереджено при виконанні обов'язків. Толерантний підхід допоможе не лише знизити напругу в конфліктних ситуаціях, а також сприятиме зміцненню довіри між поліцією та громадою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що запропонована тема є недостатньо розробленою, хоча й теоретичні засади не є новими для вивчення питань толерантності. Сучасна дійсність вимагає нового осмислення толерантного підходу при виконанні обов'язків поліцейського, зокрема, при прямих зносинах з громадянами. Окремі аспекти толерантності в роботі поліцейського, у тому числі, на міжнародному рівні, були предметом дослідження Д.М. Войцеховської, А.М. Гельбак, М.Л. Захаренка, Д.В. Мороз, О.В. Пилипенка та інших.

Метою статті є дослідження ролі та значення толерантності в професійній діяльності поліцейських та визначення ключових аспектів її впровадження у сучасних умовах; розширення розуміння важливості толерантності для побудови довіри між поліцією та громадою, покращення якості правоохоронної діяльності та зміцнення демократичних цінностей у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі дуже гостро постає проблема толерантності людей по відношенню до інших. Глобалізація, міграційні процеси, розвиток інформаційних технологій, війни – ці зміни створюють нові виклики для суспільства, зокрема, пов'язані з нетерпимістю, дискримінацією та конфліктами на етнічному, релігійному, соціальному та інших рівнях. Саме тому проблема толерантності є однією з найактуальніших проблем сучасності, адже в ній задіяні всі члени суспільства, державні органи, освітні установи, засоби масової інформації тощо.

Згідно поняттю у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» толерантність визначається як здатність переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів, а толерантну людину варто вважати поблажливою, терпимою до чийхось думок, поглядів, вірувань тощо [2, с. 1459].

Відповідно до ст. 1.1 Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО, «толерантність означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культури нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливає досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [3, с. 9].

Сьогодні про толерантність говорять скрізь, але найчастіше, на нашу думку, з цим стикаються саме працівники органів Національної поліції України, зокрема, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – ЗУ «Про Національну поліцію») саме їх служба покликана служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [4].

Не дивлячись на обставини та людей, з якими вони стикаються під час своєї служби, згідно із п. 6-8, ч. 1, розділу II «Правил етичної поведінки поліцейських», під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен поважати і не порушувати права та свободи людини, виявляти повагу до гідності кожної людини,

справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку, не допускати дискримінації в будь-якій формі; поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати; контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку [5].

Тобто, згідно із обов'язків, покладених законом, працівникам поліції у будь-якому випадку необхідно контактувати під час здійснення своєї професійної діяльності з представниками різних соціальних груп, наприклад, з іноземцями, дітьми, особами різних релігійних напрямків та віросповіданням, особами з інвалідністю, національними меншинами, особами з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, людьми з різними залежностями, зокрема, наркоманією, алкоголізмом, ігроманією тощо. Кожен з них має власний характер, світогляд, виховання, стереотипи та упередження, які передаються їм з покоління в покоління, а працівнику поліції необхідно це враховувати та поважати їхню точку зору та спосіб життя, навіть якщо його власні принципи та життєві цінності кардинально протилежні тим, з якими проживає своє життя інша людина.

Ми погоджуємося з думкою Пилипенко О.С., яка зазначає, що толерантність є основою спілкування цивілізованих людей і тісно пов'язана з культурою та традиціями народу, а її ознаками є: повага до інших людей та проявів різних культур, систем поглядів та переконань; терпимість до слабкостей інших; розширення власного досвіду та критичний діалог [6, с. 11]. З цього можна зробити логічний висновок, що така наука, як аксіологія, яка вивчає в цілому людські цінності та займається дослідженням природи духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини, тісно пов'язана з толерантністю і є її важливою складовою, тому що дає змогу сформувати певні позитивні установки у людини, які і забезпечать їй можливість бути поблажливою, терпимою по відношенню до інших.

Варто зазначити на початку дослідження важливий факт: Україна має ознаку мультикультуралізму, адже за Всеукраїнським переписом 2001 року в Україні, окрім 37,6 мільйона (77,8%) українців, є представники ще 15 етнічних спільнот. Це росіяни – 8,3 мільйона (17,3%), білоруси – 275, 8 тис. (0,6%), молдавани – 258, 6 тис. (0,5%), болгары – 204,6 тис. (0,4%), угорці – 156,6 тис. (0,3%), румуни – 151 тис. (0,3%), поляки – 144,1 тис. (0,3%). Решта становлять 0,2–0,1%, тобто є нечисленними етнічними спільнотами. Це євреї – 103,6 тис., вірмени – 99 тис., греки – 91,51 тис., татари – 73,3 тис., роми – 27,6 тис., азербайджанці – 45,2 тис., німці – 33,3 тис., гагаузи – 31,9 тис. осіб. Названі вище спільноти проживають переважно компактно: угорці й румуни – у Закарпатській області, румуни – у Чернівецькій, греки – у Донецькій, гагаузи – в Одеській, євреї – найбільше у містах Києві, Одесі, Харкові, Дніпрі [7].

Звісно, пройшов певний час і статистика змінилася. Також на показники значною мірою негативно вплинуло вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави. Але факт залишається фактом і, не дивлячись

на це, особливістю національного складу населення України була і є його поліетнічність.

Кожен поліцейський – це, перш за все, людина, яка має свої власні стереотипи та упередження щодо інших людей, може не поділяти їх погляди, думки, переконання та зовнішній вигляд. Однак, у своїй професійній діяльності кожен працівник Національної поліції України зобов'язаний ставитися до кожного толерантно та неупереджено, пам'ятаючи, що вони мають такі самі права, як і інші члени суспільства, і ці права так само мають бути захищені. Про це нам наголошує ч. 5, ст. 7 ЗУ «Про Національну поліцію України», де вказано, що у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [4].

Варто розуміти, що навіть у довоєнний, мирний час діяльність поліцейського завжди була і залишалася досить екстремальною, ризикованою, стресовою та непередбаченою. Працівникам Національної поліції України доводиться виконувати свої обов'язки та вирішувати нагальні завдання не лише в напружених та екстремальних ситуаціях, але й у ситуаціях внутрішнього дисбалансу, коли власні погляди, цінності та переконання вступають у протиріччя з існуючими реаліями та вказівками керівництва [8, с. 48].

Кожен українець з 24 лютого 2022 року систематично почав відчувати невпевненість, тривогу та страх за своє та життя своєї родини. Якщо раніше поліцейським було важко працювати і вони стикалися з надскладними, екстремальними умовами праці, які вимагали від них зібраності, стресостійкості, вміння критично, з усіх можливих боків, оцінювати ситуацію будь-якої складності та швидко реагувати на будь-яку несподівану зміну у ній, то тепер це стало ще складніше у декілька разів, тому що психологічний стан поліцейського дуже впливає на його ефективність та працездатність.

Важливим та наочним виявилось опитування «Що таке толерантність?» серед курсантів-першокурсників Національної академії внутрішніх справ (НАВС). Воно показало, що 100% студентів знайомі з цим поняттям і більшість з них почули вперше про нього у навчальних закладах (тобто ліцеях, коледжах, університетах тощо) або вдома від батьків [9, с. 171]. Ми погоджуємося з думкою Мороза Д.В., який вказує, що, не дивлячись на неправомірні дії особи, будь-який працівник поліції не може бути толерантним до порушення закону, але він має залишатися толерантним до особи правопорушника, пам'ятаючи, що і така особа має певні визначені законом права, які не можна порушувати. Незважаючи на те, що правопорушник, безумовно, заслуговує на осуд суспільства, поліцейський у відносинах з ним має дотримуватися деонтологічних норм, не допускати катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання [10].

Дивлячись на це, ми дійшли думки, що дійсно, особлива увага під час навчального процесу та підготовки фахівців за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність» та дотичними до них спеціальностей (зокрема, 081 «Право», 261 «Пожежна безпека», 263 «Цивільна безпека» та інші) у сучасному світі має зосереджуватися не тільки на фізичній підготовці курсантів, опануванні юридичної бази знань у різних галузях права, а також й на розвитку їх особистості, внутрішній стійкості, виховання в них моральних якостей, поваги до інших, толерантності та гуманізму. Саме це допомо-

же підвищити стресостійкість, обмежувати вплив негативних обставин і залишатися розсудливими за будь-якої ситуації.

Ми розробили орієнтовний план тренінгу з розвитку толерантного ставлення до громадян для здобувачів/курсантів відповідних спеціальностей. Також подібний тренінг підійде для занять з підвищення кваліфікації співробітників Національної поліції України.

I. Вступ (до 30 хвилин): представлення тренера, окреслення цілей та очікуваних результатів тренінгу; презентація учасників в залежності від їхньої кількості та за потреби вправи-криголами.

II. Теоретична частина (до 40 хвилин) має містити інформацію, що розкриває поняття толерантності, її значення в роботі Національної поліції України та законодавчі й етичні основи толерантності.

III. Самоаналіз та усвідомлення власних упереджень (до 20 хвилин) необхідний для розуміння свого власного ставлення на виклики толерантності. Для цього ми пропонуємо використовувати короткі тести, які розкривають неявні упередження. Відповідати на питання потрібно якомога швидше, за правилами бліц-опитування.

Приклад тесту.

Частина I. Асоціації (швидко оберіть перше слово, яке спадає на думку):

1. Молодий чоловік у спортивному костюмі:

а) спортсмен; б) злочинець; в) студент; г) перехожий.

2. Жінка за кермом дорогого автомобіля:

а) бізнес-леді; б) дружина багатія; в) водій; г) викрадачка.

3. Людина з татуваннями:

а) художник; б) злочинець; в) моряк; г) звичайний громадянин.

4. Темношкірий чоловік у діловому костюмі:

а) бізнесмен; б) актор; в) політик; г) підозрюваний.

5. Літня жінка з великою сумкою:

а) бабуса; б) покупець; в) шахрайка; г) пенсіонерка.

Частина II. Сценарії (оберіть найбільш вірогідну реакцію):

1. Ви патрулюєте район і бачите групу підлітків різних національностей. Ваші дії:

а) підійдете перевірити документи;
б) продовжите патрулювання, не звертаючи уваги;
в) привітаєтесь і поцікавитесь, чи все гаразд;
г) викличете підкріплення для перевірки.

2. На виклик про порушення громадського порядку ви приїжджаєте до квартири, де проживає сім'я ромів. Ваші перші думки:

а) це буде складна ситуація;
б) треба бути особливо пильним;
в) розберемося як зі звичайним викликом;
г) можливо, це помилковий виклик.

3. Ви зупиняєте автомобіль за перевищення швидкості. За кермом жінка у хіджабі. Ваші дії:

а) попросите зняти хіджаб для ідентифікації;
б) поводитиметесь як зі звичайним порушником;
в) будете особливо ввічливі, щоб уникнути звинувачень у дискримінації;
г) викличете напарника протилежної статі.

Частина III. Самоаналіз:

Після завершення тесту студенти/курсанти мають проаналізувати свої відповіді за такою схемою:

Чи помітили ви якісь закономірності у своїх відповідях?

Чи здивували вас деякі з ваших реакцій?

Як ви думаєте, звідки могли взятися ці асоціації чи реакції?

Як ці неявні упередження можуть вплинути на вашу роботу поліцейського?

Які кроки ви можете зробити, щоб подолати виявлені упередження?

Звичайно, запропонований приклад тесту розроблений як навчальний інструмент і не є науково валидованим психологічним тестом. Його мета – стимулювати самоаналіз та обговорення теми неявних упереджень. Після проходження тесту важливо провести групове обговорення (в малих групах) результатів та їх можливого впливу на професійну діяльність.

Перерва (15 хвилин).

IV. Після перерви ми повертаємось до лекційного матеріалу, присвяченого культурній компетентності та розвитку комунікативних навичок (90 хвилин). Лектор готує інформативний огляд різних культурних, етнічних та релігійних груп в Україні, пропонує взяти участь в рольових іграх на конкретних прикладах, запрошуються представники різних культур. Особлива увага приділяється розвитку комунікативних навичок, зокрема, активному слуханню, емпатії тощо.

V. Тренер з управління конфліктами проводить відповідну частину тренінгу (75 хвилин), під час якої учасникам пропонується засвоїти техніки деескалації конфліктів через симуляцію конфліктних ситуацій та їх вирішення. Ми пропонуємо розставити акценти також на розпізнанні стереотипів та упереджень, усвідомленні стратегії протидії дискримінації та завершити практичне заняття груповою дискусією з розробкою рекомендацій та сценаріїв толерантної поведінки.

VI. Підсумки та план дій (30 хвилин). Наприкінці тренінгу пропонується традиційно звернутися до рефлексії, виділивши ключові уроки тренінгу, розробки індивідуальних планів розвитку толерантності, заповнення анкет зворотного зв'язку.

Запропонований нами план можна адаптувати залежно від конкретних потреб та часових обмежень. Важливо включити інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, дискусії та практичні вправи, щоб забезпечити активне залучення учасників та ефективне засвоєння матеріалу.

Висновки і пропозиції. Кожна людина у цьому світі відрізняється одна від одної характером, зовнішністю,

расовою приналежністю, національністю, статтю, поведінкою і переконаннями, але кожна з них, у першу чергу, має право жити в світі безпечно та при цьому зберігати свою індивідуальність.

Зараз, під час піку жорстокості людей щодо інших, дуже важко не втрачати самоконтроль і залишатися поблажливим та терпимим до інших, навіть коли людина свідомо намагається вивести тебе на емоції або принизити. Важко за таких обставин втриматися пересічній людині, яка не так часто піддається стресу, не кажучи вже про поліцейських, які майже щоденно стикаються з ризиком під час роботи і мусять тримати себе в руках постійно. Для кваліфікованого та професійного працівника Національної поліції України, на якого має рівнятися суспільство, ставити за приклад вихованості, порядності та толерантності, це є необхідністю.

Для закріплення та підвищення рівня толерантності серед суспільства і, зокрема, серед працівників правоохоронних органів, ми пропонуємо проводити відповідні тренінги, які покликані:

- встановлювати справедливе та толерантне суспільство;
- формувати чітке уявлення про толерантність серед курсантів та поліцейських;
- розвивати навички спілкування з іншими людьми, взаємодії з ними на основі співчуття, терпимості, співрозуміння, доброзичливості, уважності до інших людей;
- сприяння формуванню ціннісних установок, які покликані на толерантне спілкування.

Впровадження принципів толерантності має стати пріоритетним напрямком державної політики, охоплюючи як систему підготовки майбутніх правоохоронців у профільних навчальних закладах, так і програми постійного професійного розвитку для діючих співробітників усіх підрозділів Національної поліції України. Лише такий комплексний підхід забезпечить формування культури толерантності як невід'ємної складової професійної компетентності українських поліцейських, сприяючи підвищенню ефективності їхньої роботи та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996 № 30. Ст. 141.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
3. Declaration of Principles of tolerance (Декларація принципів толерантності) від 16 листопада 1995 р. / Цифрова бібліотека ЮНЕСКО. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000151830?posInSet=3&queryId=2efb268d-f5fb-472d-ae7-940689fa2da6> (дата звернення: 08.09.2024 р.).
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 08.09.2024 р.).
5. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 листопада 2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text> (дата звернення: 08.09.2024 р.).
6. Пилипенко О.Є. Толерантність як один із дієвих чинників подолання політичної та соціальної кризи в Україні. *Толерантність як цивілізаційна ознака сучасного демократичного суспільства* : матеріали VII науково-практичної конференції. Київ. 2019. 134 с. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Zbirka-materialiv-naukovo-praktychnoyi-konferentsiyi-2019-r..pdf> (дата звернення: 08.09.2024 р.).
7. Скільки народів живе в Україні : Газета Кабінету Міністрів України. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-narodiv-zhive-v-ukrayini/> (дата звернення: 08.09.2024 р.).
8. Гельбак А.М. Толерантність до невизначеності як визначальна умова прийняття рішення поліцейськими при виконанні професійних завдань. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 1(9). С. 48–52. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-1-9-9>.
9. Захаренко М.Л., Войцеховська Д.М. Толерантність очима курсантів – майбутніх правоохоронців. *Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії* : матеріали Всеукраїнської науково-дискусійної платформи, яка при-

урочена до Міжнародного дня толерантності. Кропивницький. 2023. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/91b306cc-06f3-4880-9559-9281661e4640/content> (дата звернення: 08.09.2024 р.).

10. Мороз Д.В. Толерантність в діяльності поліцейських. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. 340 с. (С. 279–281).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). № 30. St. 141. [in Ukrainian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2005). [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin: Perun. [in Ukrainian].
3. Declaration of Principles of tolerance (1995, November 16). [Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti]. Tsyfrova biblioteka YuNESKO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000151830?posInSet=3&queryId=2efb268d-f5fb-472d-ae7-940689fa2da6>. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiuu» [The Law of Ukraine About the National Police]. (n.d.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Pravyl etychnoi povedinky politseiskykh : Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy [On the approval of the Rules of Ethical Behavior of Police Officers: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] (n.d.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>. [in Ukrainian].
6. Pylypenko, O.E. (2019). Tolerantnist yak odyn iz diievkykh chynnykiv podolannia politychnoi ta sotsialnoi kryzy v Ukraini. [Tolerance as one of the effective factors in overcoming the political and social crisis in Ukraine]. *Tolerantnist yak tsyvilizatsiina oznaka suchasnoho demokratychnoho suspilstva : meteryaly VII naukovy-praktychnoi konferentsii*. [Tolerance as a civilizational sign of a modern democratic society: materials of the VII scientific and practical conference]. Kyiv. (n.d.). Retrieved from <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Zbirka-materialiv-naukovy-praktychnoyi-konferentsiyi-2019-r.pdf> [in Ukrainian].
7. Skilky narodiv zhyve v Ukraini : Hazeta Kabinetu Ministriv Ukrainy. *Uriadovyi kurier*. [How many nations live in Ukraine: Newspaper of the Cabinet of Ministers of Ukraine. *Government Courier*]. (n.d.). Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-narodiv-zhyve-v-ukrayini/> [in Ukrainian].
8. Helbak, A.M. (2024). Tolerantnist do nevyznachenosti yak vyznachalna umova pryiniattia rishennia politseiskymy pry vykonanni profesiynykh zavdan. [Tolerance for uncertainty as a determining condition for decision-making by police officers when performing professional tasks]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka – Ukrainian policing: theory, legislation, practice*. № 1(9). S. 48–52. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-1-9-9> [in Ukrainian].
9. Zakharenko, M.L., & Voitsekhovska, D.M. (2023). Tolerantnist ochyma kursantiv – maibutnikh pravookhorontsiv. [Tolerance through the eyes of cadets - future law enforcement officers.]. *Vyklyky tolerantnosti v umovakh rosiiskoi voiennoi ahresii* : materialy Vseukrainskoi naukovy-dyskusiinoi platformy, yaka pryurochena do Mizhnarodnoho dnia tolerantnosti. [Challenges of tolerance in the conditions of Russian military aggression: materials of the All-Ukrainian Scientific Discussion Platform, which is timed to the International Day of Tolerance]. Kropyvnytskyi. (n.d.). Retrieved from <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/91b306cc-06f3-4880-9559-9281661e4640/content> (data zvernennia: 08.09.2024 r.) [in Ukrainian].
10. Moroz, D.V. (2021). Tolerantnist v diialnosti politseiskykh. [Tolerance in police activities.]. *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy* : tezy dop. Kh Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 27-y richnytsi stvorennia Kharkiv. nats. un-tu vnutr. sprav [Modern problems of legal, economic and social development of the state: theses of the 10th International scientific and practical conference dedicated to the 27th anniversary of the Kharkiv National University of Internal Affairs]. Kharkiv : KhNUVS, 340 s. (S. 279–281). [in Ukrainian].

Narozhna Olena,

Assistant Professor

(Odesa I.I. Mechnikov National University, Odesa)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9623-6423>

Kozynska Diana,

Student of the 4th year

(Odesa I.I. Mechnikov National University, Odesa)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2030-7274>

FROM THEORY TO PRACTICE: A TRAINING MODEL FOR THE INTRODUCTION OF TOLERANCE AS A VALUE BASIS OF POLICE ACTIVITY

The article examines the fundamental role of tolerance as a key axiological component of the professional culture of a modern police officer. The author considers tolerance not only as an ethical norm, but also as an integral professional competence, which significantly affects the effectiveness of law enforcement activities and the level of public trust in the police.

The main attention is paid to innovative methods of building tolerance among cadets of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs and active police officers through the implementation of specialized training programs.

The structure and content of the training on the development of a tolerant attitude towards citizens, which includes theoretical and practical components, are analyzed in detail. In particular, such elements of training as self-analysis of one's own prejudices, development of cultural competence, improvement of communication skills and conflict de-escalation techniques are considered.

The paper presents the results of an empirical study of the effectiveness of the proposed training program, conducted on the basis of several institutions of higher education of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Quantitative and qualitative indicators of changes in the level of tolerance of the participants before and after the training are given, and the long-term effects of the program on the professional activity of police officers are analyzed.

Particular attention is paid to the international experience of implementing similar training programs. The author conducts a comparative analysis of approaches to the formation of tolerance among police officers in different countries, highlighting the most effective practices and considering the possibilities of their adaptation to Ukrainian realities.

The article also touches on the issue of integrating the values of tolerance into the general system of professional training of police officers. Ways to include components on the development of tolerance in the curricula of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs and training courses for active police officers are being considered.

The author argues for the need for a systematic approach to the formation of tolerance, emphasizing the importance of creating appropriate organizational and legal support. Specific recommendations are offered for the improvement of departmental regulations and internal instructions in order to consolidate the principles of tolerance in the professional activities of police officers.

The conclusions emphasize that tolerance is not only an ethical norm, but also a powerful tool for increasing the effectiveness of police work. The author emphasizes the need for further research in this area, in particular, the study of the impact of the increased level of tolerance of police officers on the quality of their interaction with the community and the general level of law and order in society.

The article is of interest to scientists in the field of legal psychology, pedagogy of higher education, as well as to practical employees of the Ministry of Internal Affairs, involved in the professional training and education of police personnel.

Key words: *tolerance, professional culture, police officer, training, value orientations, culture of communication.*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

УДК 004.89:351.74:342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-9>

Гудзь Тетяна Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>

Синжерян Андрій Андрійович,

курсант

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6063-4254>

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Статтю присвячено інтеграції штучного інтелекту у діяльність Національної поліції України. Розглянуто можливості використання штучного інтелекту поліцією для підвищення ефективності її діяльності, автоматизації процесів та моніторингу Інтернету з метою запобігання та розкриття правопорушень. Акцентовано на ризиках порушення приватності громадян України. Відзначено необхідність ухвалення нормативних актів для регулювання використання штучного інтелекту. Наведено приклади сучасних технологій, таких як розпізнавання обличчя і прогнозування злочинності.

Ключові слова: штучний інтелект, Національна поліція, автоматизація, кібербезпека, персональні дані.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, зокрема в галузі інформаційних технологій, призвів до створення та вдосконалення штучного інтелекту (ШІ), який наразі активно впроваджується у різні сфери суспільного життя. Використання технологій ШІ здатне радикально змінити способи обробки інформації, автоматизувати процеси та значно підвищити ефективність діяльності державних органів.

Однак впровадження таких технологій у правоохоронну діяльність, зокрема в діяльність Національної поліції України, ставить перед суспільством нові виклики. Основними проблемами є питання правового регулювання використання ШІ, необхідність захисту персо-

нальних даних та забезпечення приватності громадян. Окрім цього, виникає потреба в адаптації ШІ для специфічних потреб поліції, таких як моніторинг великих обсягів даних, розпізнавання обличчя і боротьба з кіберзлочинністю. Поряд із технічними аспектами залишається невирішеним питання етичності використання ШІ, щоб уникнути можливих зловживань та дискримінаційних практик у правоохоронній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри невеликий строк існування штучного інтелекту, в Україні вже проведено низку досліджень, спрямованих на його впровадження в державні органи. Зокрема, актуальні проблеми застосування ШІ в правоохорон-

ній діяльності та його роль у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю були предметом дослідження О. Зачека, Ю. Дмитрика та В. Сеника. Використання ШІ у протидії злочинності також досліджували Т. Шевчук та Я. Свистун. Колективом авторів монографії «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні» під загальною редакцією А. Шевченка було розглянуто передумови та наукові засади створення стратегії розвитку ШІ в Україні, а також засоби й шляхи її ефективної імплементації. Ці дослідження заклали важливу науково-теоретичну базу для розуміння можливостей і викликів, пов'язаних із впровадженням ШІ в українських реаліях. Однак, незважаючи на ці напрацювання, реальне практичне використання ШІ в правоохоронних органах, зокрема в Національній поліції України, перебуває на початковому етапі. Досвід інших країн доводить, що ШІ може значно підвищити ефективність правоохоронної діяльності через аналіз великих обсягів даних, прогнозування злочинності та автоматизацію операційних процесів. Важливим є використання технологій ШІ для аналізу відеоспостереження, моніторингу інтернет-активності та створення аналітичних звітів, що вже активно застосовується в міжнародній практиці.

Отже, перспективи впровадження штучного інтелекту в діяльність Національної поліції України мають величезний потенціал, але потребують подальших досліджень, законодавчого регулювання та практичного тестування. Тому **метою статті** є дослідження можливостей інтеграції штучного інтелекту у діяльність Національної поліції України з урахуванням потенційних ризиків, викликів та правових аспектів, а також розробка рекомендацій щодо впровадження технологій ШІ з урахуванням специфічних потреб цієї сфери.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект (ШІ) останніми роками стає невіддільною частиною технологічного прогресу, глибоко впливаючи на всі аспекти суспільного життя, включаючи правоохоронну діяльність. Завдяки здатності ШІ обробляти великі обсяги даних та аналізувати інформацію в реальному часі, він визнаний ефективним інструментом у боротьбі зі злочинністю [1, с. 149]. Особливого значення надається використанню ШІ для прогнозування кримінальних дій, профілювання злочинців та поліпшення процесів розслідування правопорушень, що дозволяє правоохоронним органам діяти більш оперативно та ефективно.

Згідно з дослідженнями Європейського парламенту, впровадження ШІ в правоохоронні органи Європейського Союзу вже показало позитивні результати. У 2022 році технології ШІ сприяли зниженню рівня злочинності на 15% завдяки точнішому моніторингу правопорушень, прогнозуванню потенційних інцидентів і вдосконаленню процедур розслідування [2]. Ці результати підтверджують ефективність ШІ як одного з ключових елементів цифрової трансформації правоохоронної системи.

В Україні також починається поступове впровадження технологій ШІ. Одним із найбільш перспективних напрямків є автоматизація відеоспостереження. Наприклад, технології розпізнавання обличчя на основі машинного навчання дозволяють у реальному часі відстежувати підозрюваних, аналізувати поведінку людей на масових заходах та виявляти потенційні загрози безпеці. Такі технології вже використовуються у великих містах, таких як Київ, для підвищення рівня громадської безпеки та моніторингу публічних місць [3, с. 130].

Проте впровадження ШІ в Україні стикається з інфраструктурними та технічними обмеженнями, зокрема

через пошкодження комунікаційних мереж, нестабільне енергопостачання та обмежені інформаційно-технічні ресурси. Ці виклики ускладнюють ефективне використання ШІ для аналізу великих масивів даних, моніторингу кіберзлочинів та оперативної роботи поліції в реальному часі. В умовах війни та повсюдної відбудови необхідно враховувати ці обмеження під час планування впровадження ШІ, розвиваючи технічну базу та адаптуючи новітні технології до реалій української інфраструктури.

Незважаючи на технологічні досягнення, існують важливі правові та етичні виклики, пов'язані з використанням ШІ в правоохоронній діяльності. Зокрема, це питання захисту прав людини, особливо права на приватність і захист персональних даних. Європейські дослідження наголошують на необхідності балансування між ефективністю правоохоронних заходів та дотриманням прав людини, особливо при обробці великих масивів конфіденційної інформації громадян [4].

Науковий підхід до розвитку ШІ зосереджується на кількох ключових технологіях, зокрема на машинному навчанні (ML) та глибокому навчанні (DL), що становлять основні підсистеми штучного інтелекту [5]. Машинне навчання – це один із напрямів розвитку ШІ, який дозволяє алгоритмам самостійно навчатися, обробляючи великі обсяги даних без явного програмування на кожен конкретний сценарій. Основним підходом у ML є нейронні мережі – математичні моделі, що імітують структуру і функції людського мозку [6, с. 80]. Вони складаються з кількох шарів нейронів: вхідного, прихованого та вихідного шару. Цей підхід дозволяє ШІ вчитися шляхом зворотного поширення помилки та оптимізації параметрів для досягнення бажаного результату [7, с. 34]. Наприклад, для задачі розпізнавання зображень може бути використана конволюційна нейронна мережа (CNN), яка здатна аналізувати візуальні дані, класифікуючи об'єкти на основі шаблонів, виявлених у навчальному датасеті. Такі системи особливо корисні для поліції при автоматизації аналізу відео та розпізнавання підозрюваних за допомогою камер відеоспостереження.

Глибоке навчання (DL) є підвидом машинного навчання, що використовує багатошарові нейронні мережі для обробки даних, дозволяючи системам ШІ виконувати складні завдання, які раніше вимагали участі людини [8]. Це включає розпізнавання обличчя, аналіз великих масивів текстової інформації, розробку прогнозних моделей для передбачення злочинної активності та інші завдання, які є важливими для правоохоронних органів. Наприклад, у США використання технологій ШІ дозволило значно покращити ефективність пошуку злочинців через аналіз відео з камер спостереження на основі CNN [9].

Проте питання етичної та правової відповідності таких технологій продовжують бути предметом активних наукових дискусій [10; 11; 12]. Наприклад, мовні моделі, такі як ChatGPT, які спеціалізуються на обробці природної мови, використовують алгоритми ML, але не є повноцінними системами ШІ [13]. Попри їхню потужність, вони мають обмеження, що пов'язані з недостатньою прозорістю процесів прийняття рішень та можливими упередженнями в результатах роботи.

З огляду на це, науковці активно досліджують можливість вдосконалення алгоритмів ШІ для забезпечення етичності та законності їхнього використання у правоохоронних органах [14]. Зокрема, дослідження в галузі права й технологій наголошують на необхід-

ності розробки правових механізмів, що забезпечують прозорість процесів прийняття рішень ШІ та відповідальність за їх наслідки. Питання про контроль за використанням ШІ стає ще більш актуальним в умовах глобальної політичної напруженості та підвищеного рівня кіберзлочинності.

Отже, наукове дослідження штучного інтелекту як інструмента у правоохоронній діяльності включає не лише технологічні аспекти, але й глибоке вивчення етичних та правових викликів, пов'язаних із його застосуванням. Створення регуляторних рамок, які забезпечують дотримання прав людини при використанні ШІ, є одним із найважливіших завдань сучасної наукової спільноти.

Використання ШІ у діяльності поліції охоплює різні напрями, які дозволяють значно підвищити ефективність правоохоронних органів. Серед ключових прикладів застосування ШІ можна виділити наступні:

1. *Формування стенограм.* ШІ активно використовується для автоматизації створення стенограм, що дозволяє значно зекономити час на підготовку документів у правоохоронних органах. Такі сервіси, як Google Speech-to-Text та Otter.ai, забезпечують швидке перетворення аудіозаписів допитів, судових слухань або брифінгів у текстові документи [15]. Ці системи використовують алгоритми машинного навчання для підвищення точності розпізнавання мовлення, що допомагає зменшити кількість помилок у стенограмах. ШІ також може інтегруватися з іншими інструментами, такими як системи управління документами, для автоматичного збереження та класифікації стенограм.

2. *Моніторинг активностей в мережі.* ШІ здатен проводити моніторинг активностей у мережі Інтернет, включаючи соціальні мережі, форуми, новинні сайти та блоги. Використовуючи інструменти, такі як DataMiner або спеціалізовані системи аналізу контенту, правоохоронні органи можуть відстежувати ключові теми обговорення, прогнозувати злочинні дії та виявляти потенційні загрози [16]. Алгоритми ШІ здатні автоматично виділяти важливу інформацію, фільтрувати фейкові новини та виявляти зловмисників, що діють в Інтернеті. Цей процес допомагає кіберполіції швидко ідентифікувати загрози та зменшити час на обробку інформації.

3. *Оптимізація роботи з ІКС ІПНП («Армор»).* Інформаційно-пошукові системи, такі як ІКС ІПНП «Армор», використовуються для управління розслідуваннями, зберігання та обробки даних [17, с. 182–183]. Впровадження ШІ в такі системи дозволяє автоматизувати рутинні процеси, такі як обробка та класифікація доказів. ШІ здатен швидко аналізувати великі обсяги даних, виявляти закономірності або аномалії, що допомагає правоохоронцям ухвалювати оперативні рішення на основі реальних даних. Крім того, ШІ може використовуватися для прогнозування розвитку подій або для створення сценаріїв, що дозволяють запобігти злочинам.

4. *Розпізнавання облич і відеоаналітика.* Одним із найпоширеніших застосувань ШІ в поліції є використання систем розпізнавання облич. За допомогою нейронних мереж, таких як YOLO (You Only Look Once) [18], поліцейські можуть автоматично розпізнавати підозрюваних або виявляти правопорушників на відеозаписах. Системи відеоаналітики дозволяють в режимі реального часу аналізувати потоки відео з камер спостереження, що підвищує ефективність розшуку злочинців. Такі технології вже застосовуються у багатьох країнах для забезпечення громадської безпеки на масових заходах або в місцях з великим скупченням людей.

5. *Прогнозування злочинів.* ШІ може бути використаний для прогнозування злочинів на основі аналізу історичних даних. Такі системи, як PredPol, використовують алгоритми машинного навчання для визначення зон з підвищеним ризиком злочинності на основі патернів поведінки [19]. Правоохоронні органи можуть використовувати ці дані для планування патрулювання та превентивних заходів у потенційно небезпечних районах. Прогнозування дозволяє поліції не тільки реагувати на злочини, але й запобігти їм.

6. *Аналіз великих даних і кіберзлочинність.* В умовах чимраз більшої кіберзлочинності ШІ допомагає поліції аналізувати великі обсяги даних, зокрема зламані бази даних, лог-файли та цифрові докази. Такі інструменти, як Splunk та IBM Watson, можуть обробляти величезні масиви даних, виявляючи кіберзагрози або аномальні дії в комп'ютерних мережах. ШІ-системи також можуть автоматично визначати атаки за підозрілими патернами та негайно попереджати правоохоронні органи про потенційні зломи [20].

7. *Робота з безпілотниками та сенсорними системами.* Безпілотні літальні апарати (БПЛА), оснащені системами ШІ, стають важливим інструментом для правоохоронних органів. Вони можуть використовуватися для моніторингу ситуації на місцях злочину, пошуку підозрюваних або спостереження за великими територіями [21]. Крім того, БПЛА можуть оснащуватися датчиками та камерами, які передають інформацію в режимі реального часу для подальшого аналізу за допомогою ШІ-систем [22].

Актуальність використання таких технологій ще більше зросла у зв'язку з російською агресією, що триває. В умовах війни, яка супроводжується зростанням рівня злочинності, військовими та гібридними загрозами, БПЛА з ШІ здатні виконувати критично важливі завдання щодо моніторингу порушень на окупованих або небезпечних територіях, виявлення та фіксації доказів воєнних злочинів, а також забезпечення безпеки мирних громадян. Використання таких інструментів дозволяє українським правоохоронним органам оперативно реагувати на загрози, підвищуючи ефективність дій у надзвичайних ситуаціях, що виникають у результаті збройного конфлікту [23].

8. *Аналіз поведінки підозрюваних.* ШІ може допомогти поліції у вивченні поведінкових патернів підозрюваних або осіб, що знаходяться під слідством. За допомогою алгоритмів, що аналізують фізіологічні показники, вирази обличчя та жести, можна оцінити ймовірність причетності особи до злочину. Такі системи вже використовуються в деяких країнах для проведення співбесід з підозрюваними. Наприклад, такі платформи, як CrowdStrike, застосовують аналіз поведінкових патернів для виявлення відхилень від норм і прогнозування можливих загроз безпеці [24].

Впровадження технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності несе певні ризики, особливо в контексті захисту персональних даних та інформаційної безпеки. Одним із найбільших ризиків є потенційний витік даних, що може статися через вразливості у ШІ-системах. Наприклад, випадки кібератак на державні системи показують, що навіть передові технології не завжди гарантують повний захист інформації [25].

Ще одним викликом є зловживання інформацією. Оскільки системи ШІ часто використовуються для обробки великих обсягів даних, зокрема біометричних та персональних, існує ризик, що ці дані можуть бути використані неправомірно або без згоди громадян

[26, с. 20]. Юридичні наслідки таких порушень можуть бути значними, включаючи штрафи за недотримання норм захисту даних відповідно до українського законодавства та міжнародних стандартів.

Крім того, необхідно встановити відповідальність за прийняття рішень на основі ШІ-систем. На міжнародному рівні триває дискусія щодо того, хто несе відповідальність за помилки або порушення, які можуть виникнути внаслідок використання алгоритмів ШІ – розробники, правоохоронні органи чи безпосередньо держава [27].

Це питання набуває особливої актуальності в умовах дедалі більшого використання ШІ для обробки персональних даних. Наприклад, Закон України «Про захист персональних даних», регламентує збирання, зберігання та обробку біометричних та інших персональних даних громадян [28]. Важливо відзначити, що ШІ-технології, такі як системи розпізнавання обличчя або аналіз поведінкових патернів, часто використовують саме ці дані, що створює ризики для конфіденційності громадян. Зокрема одне з найбільших порушень пов'язане з використанням ШІ для негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) без належного дозволу судових органів або без належного інформування осіб, чії дані обробляються. Таке застосування технологій є порушенням статті 31 Конституції України, яка гарантує право на приватність і захист від втручання в приватне життя без законних підстав [29].

Щобільше, використання систем для моніторингу Інтернет-активностей, соціальних мереж або комунікацій, хоча і може бути корисним для кіберполіції, інколи викликає сумніви з погляду законності таких дій. Це може розглядатися як порушення права людини на свободу та особисту недоторканність, закріпленого у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [30]. Для уникнення таких правопорушень ми вважаємо необхідним здійснити низку конкретних кроків. По-перше, слід розробити та впровадити нормативно-правові акти, які регулюватимуть використання технологій моніторингу відповідно до міжнародних стандартів, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Загальний регламент захисту даних (GDPR). Важливо, щоб ці акти чітко визначали умови, за яких допускається використання подібних систем, включно з обов'язковим отриманням судових рішень або інших легітимних підстав для проведення моніторингу. По-друге, необхідно створити незалежний механізм нагляду, який здійснюватиме постійний аудит дій правоохоронних органів щодо використання систем моніторингу. Це може бути спеціальний орган або громадська комісія, що забезпечуватимуть прозорість процесів і захист прав громадян. По-третє, державі слід активно сприяти впровадженню новітніх технологій захисту даних, таких як шифрування, а також інших технічних рішень, які мінімізують ризики незаконного використання особистої інформації.

Отже, комплексний підхід, що включає удосконалення законодавства, впровадження незалежних механізмів нагляду та використання сучасних технологій за-

хисту даних, дозволить забезпечити ефективний захист прав людини в умовах чимраз більшого використання систем моніторингу та інших інструментів ШІ.

З розвитком ШІ та нових технологій Україна стикається з новими викликами у сфері захисту персональних даних. Адаптація до стандартів GDPR (Загальний регламент захисту даних) стає необхідною для забезпечення відповідності міжнародним вимогам. Це включає організаційні зміни, підготовку спеціалістів, проведення інформаційних кампаній та зміцнення технічних засобів захисту. Тому Україні потрібно не лише вдосконалювати свої нормативні акти, але й впроваджувати ефективні механізми захисту даних у відповідь на нові виклики, що з'являються з розвитком технологій [31, с. 689]. Україна також повинна адаптувати своє законодавство до нових технологій, щоб забезпечити належний контроль за використанням ШІ у правоохоронній діяльності та уникнути зловживань, які можуть призвести до порушення прав людини.

Щодо міжнародного досвіду, то варто зазначити, що у країнах Європейського Союзу вже впроваджуються законодавчі обмеження щодо використання ШІ у діяльності правоохоронних органів. Так, законопроект «Акт про штучний інтелект», запропонований Європейською комісією, встановлює суворі правила щодо захисту прав громадян і обмежень на використання технологій, що можуть втручатися у приватне життя [32].

Висновки. Впровадження штучного інтелекту в діяльності Національної поліції України відкриває значні можливості для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, зокрема у профілактиці та розслідуванні правопорушень. Здатність ШІ обробляти великі обсяги даних у реальному часі, автоматизувати рутинні процеси та покращувати моніторинг дозволяє правоохоронним органам діяти більш швидко й ефективно.

Проте, разом із новими можливостями, впровадження ШІ супроводжується серйозними викликами. Один із ключових аспектів – це необхідність законодавчого регулювання, яке б забезпечувало баланс між ефективністю використання ШІ та захистом прав громадян, зокрема права на приватність. Особливого значення також набуває питання безпеки даних через ризики витоків конфіденційної інформації та можливі зловживання. Крім того, впровадження ШІ пов'язане з низкою етичних питань, зокрема щодо прозорості ухвалення рішень і відповідальності за їх наслідки.

Для успішного впровадження штучного інтелекту в правоохоронну діяльність України необхідно розробити чіткі правові механізми, які регулюватимуть його використання, та забезпечити ефективний нагляд за застосуванням цих технологій. Одним із ключових завдань є визначення відповідальності за рішення, ухвалені з використанням ШІ, а також дотримання етичних стандартів.

Подальші дослідження в цій сфері мають бути спрямовані не лише на вдосконалення технологічних аспектів ШІ, але й на розробку чітких нормативно-правових актів, які регулюватимуть його використання в українських реаліях і забезпечуватимуть захист прав людини.

Список використаних джерел

1. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І., Сенік В. В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 3. С. 148–156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-19>
2. Police use of AI: A Force for good or a public threat? Eviden. 18.09.2023. URL: <https://eviden.com/insights/blogs/police-use-of-ai-a-force-for-good-or-a-public-threat/> (дата звернення: 20.09.2024).

3. Шевчук Т. А., Свистун Я. В. Використання штучного інтелекту у протидії злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2 (25). С. 128–134.
4. Artificial Intelligence. *Wikipedia* : сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence (дата звернення: 20.09.2024).
5. Що таке штучний інтелект: історія, види та складові. *GIGACLOUD* : сайт. 16.05.2023. URL: <https://gigacloud.ua/blog/navchannja/scho-take-shtuchnij-intelekt-istorija-vidi-ta-skladovi> (дата звернення: 20.09.2024).
6. Іванотчак О., Кеденко І., Куліш С., Глібчук А., Дмитренко С. Концептуалізація нейромоделей задач підтримки прийняття рішень. *Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки*. 2024. № 3, т. 1 (335). С. 78–87. DOI: 10.31891/2307-5732-2024-335-3-11
7. Інтелектуальні системи автоматизації : монографія / Аврунін О. Г., Владов С. І., Петченко М. В., Семенець В. В., Татаїнов В. В., Тельнова Г. В., Філатов В. О., Шмельов Ю. М., Шушляпіна Н. О. Кременчук : Вид-во «НОВАБУК», 2021. 322 с.
8. Neural Network. *Wikipedia* : сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_neural_network (дата звернення: 20.09.2024).
9. Deep Learning. *Wikipedia* : сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Deep_learning (дата звернення: 20.09.2024).
10. Каткова Т. Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 46–55. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.1.8>
11. Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71. С. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7>
12. Яровой Т. С. Можливості та ризики використання штучного інтелекту в публічному управлінні. *Economic Synergy*. 2023. № 2. С. 36–47. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-3>
13. OpenAI. ChatGPT Model. URL: <https://openai.com/chatgpt> (дата звернення: 20.09.2024).
14. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності : матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків : Право, 2020. 112 с.
15. Google Speech-to-Text. *GoogleCloud* : сайт. URL: <https://cloud.google.com/speech-to-text> (дата звернення: 20.09.2024).
16. Real-time information – reimagined. *DataMiner* : сайт. URL: <https://www.datamir.com> (дата звернення: 20.09.2024).
17. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посібник / А. В. Мовчан. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.
18. Real-Time Object Detection. *YOLO* : сайт. URL: <https://pjreddie.com/darknet/yolo/> (дата звернення: 20.09.2024).
19. Predictive Policing Technology. *PredPol* : сайт. URL: <https://www.predpol.com> (дата звернення: 20.09.2024).
20. Data-to-Everything Platform. *Splunk* : сайт. URL: <https://www.splunk.com> (дата звернення: 20.09.2024).
21. Мовчан А. В., Мовчан М. А. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С. 104–110.
22. Demonstrating Autonomous Operations in the Public Safety & Security Sector. *The Drone Centre* : сайт. URL: <https://thedronecentre.ae/autonomous-drones-in-the-police-force/> (дата звернення: 20.09.2024).
23. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: метод. рек. / А. А. Саковський, С. М. Науменко, С. І. Кравченко, І. М. Єфіменко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. 72 с.
24. CrowdStrike: We Stop Breaches with AI-native Cybersecurity. *CrowdStrike* : сайт. URL: <https://www.crowdstrike.com/en-us/> (дата звернення: 20.09.2024).
25. Україна з 14 січня 2022 року залишається на першому місці у світі за кількістю кібератак проти неї – заступник голови Держспецзв'язку. *Interfax – Україна* : сайт. 23.05.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/911979.html> (дата звернення: 20.09.2024).
26. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. 2024. 44 с. URL: https://eu4digitalua.eu/wp-content/uploads/2024/02/guia_ukr_5.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
27. Artificial intelligence liability directive. BRIEFING EU Legislation in Progress. *European Parliament* : сайт. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739342/EPRS_BRI\(2023\)739342_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739342/EPRS_BRI(2023)739342_EN.pdf) (дата звернення: 20.09.2024).
28. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI (із змін.) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 20.09.2024).
29. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.09.2024).
30. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. // БД «Законодавство України» / ВР України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.09.2024).
31. Синжерян А. А. Історія становлення законодавства України про захист персональних даних. *European scientific congress : The 12th International scientific and practical conference (Madrid, Spain, December 25–27, 2023)*. Madrid, 2023. P. 687–690.
32. Proposal for a Regulation laying down harmonized rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act). *European Commission* : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206> (дата звернення: 20.09.2024).

References

1. Zachek, O., Dmytryk, Y., & Senyk, V. (2023). Rol shtuchnoho intelektu v pidvyshchenni efektyvnosti pravookhoronnoi diialnosti [The Role of Artificial Intelligence in Increasing Efficiency in Law Enforcement Activities]. *Naukovyi visnyk Lvivsko-*

- ho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna*, 3, 148–156. DOI: doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-19 [in Ukrainian].
2. Police use of AI: A Force for good or a public threat? *Eviden* (September 18, 2023). Retrieved from: <https://eviden.com/insights/blogs/police-use-of-ai-a-force-for-good-or-a-public-threat/> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  3. Shevchuk, T.A., & Svystun, Y.V. (2021). Vykorystannia shtuchnoho intelektu u protydyi zlochynnosti [Use of Artificial Intelligence in Crime Combating]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 2(25), 128–134 [in Ukrainian].
  4. Artificial Intelligence. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence (date of application: 20.09.2024) [in English].
  5. Scho take shtuchnyi intelekt: istoriia, vydy ta skladovi [What is artificial intelligence: history, types and components]. *GIGACLOUD* (May 16, 2023). Retrieved from: <https://gigacloud.ua/blog/navchannja/scho-take-shtuchnij-intelekt-istorija-vidi-ta-skladovi> (date of application: 20.09.2024) [in Ukrainian].
  6. Ivanotchak, O., Kedenko, I., Kulish, S., Hlibchuk, A., & Dmytrenok, S. (2024). Kontseptualizatsiia neiromodelei zadach pidtrymky pryiniattia rishen [Conceptualization of Neural Models for Decision Support Tasks]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Tekhnichni nauky*, 3(335), 78–87. DOI: doi.org/10.31891/2307-5732-2024-335-3-11 [in Ukrainian].
  7. Avrunin, O.G., Vladov, S.I., Petchenko, M.V., Semenets, V.V., Tatarinov, V.V., Telnova, H.V., Filatov, V.O., Shmelyov, Y.M., & Shushlyapina, N.O. (2021). *Intelektualni systemy avtomatyzatsii [Intellectual automation systems]: monohrafiia / Kremenchuk : Vyd-vo «NOVABUK», 2021. 322 s.* [in Ukrainian].
  8. Neural Network. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_neural_network (date of application: 20.09.2024) [in English].
  9. Deep Learning. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Deep_learning (date of application: 20.09.2024) [in English].
  10. Katkova, T.H. (2020). Shtuchnyi intelekt v Ukraini: pravovi aspekty [Artificial intelligence in Ukraine: Legal aspects]. *Pravo i suspiilstvo*, 6, 46–55. DOI: doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.1.8 [in Ukrainian].
  11. Turuta, O.V., & Turuta, O.P. (2022). Shtuchnyi intelekt kriz pryzmu fundamentalnykh prav liudyny [Artificial intelligence through the lens of fundamental human rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Pravo*, (71), 49–54. DOI: doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7 [in Ukrainian].
  12. Yarovoi, T.S. (2023). Mozhlyvosti ta ryzyky vykorystannia shtuchnoho intelektu v publicnomu upravlinni [Opportunities and risks of using artificial intelligence in public administration]. *Economic Synergy*, (2), 36–47. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-3> [in Ukrainian].
  13. OpenAI. ChatGPT Model. Retrieved from: <https://openai.com/chatgpt> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  14. Vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu u protydyi zlochynnosti (2020). [Use of artificial intelligence technologies in combating crime]: materialy nauk.-prakt. onlain-seminaru, m. Kharkiv, 5 lystop. 2020 r. Kharkiv : Pravo. 112 s. [in Ukrainian].
  15. Google Speech-to-Text. Retrieved from: <https://cloud.google.com/speech-to-text> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  16. Real-time information – reimagined. Retrieved from: <https://www.dataminr.com> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  17. Movchan, A.V. (2017). Informatsiino-analitychna robota v operatyvno-rozshukovii diialnosti Natsionalnoi politsii [Information and analytical work in the operational-search activity of the National Police]: navch. posibnyk. Lviv: LvDUVS. 244 s. [in Ukrainian].
  18. Real-Time Object Detection. Retrieved from: <https://pjreddie.com/darknet/yolo/> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  19. Predictive Policing Technology. Retrieved from: <https://www.predpol.com> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  20. Data-to-Everything Platform. Retrieved from: <https://www.splunk.com> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  21. Movchan, A., Movchan, M. (2020). Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ u diialnosti pravookhoronnykh orhaniv [Use of Unmanned Aerial Vehicles in the Activities of Law Enforcement Agencies]. *Sotsialno-pravovi studii*, 3 (9), 104–110 [in Ukrainian].
  22. Demonstrating Autonomous Operations in the Public Safety & Security Sector. Retrieved from: <https://thedronecentre.ae/autonomous-drones-in-the-police-force/> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  23. Sakovskiy, A.A., Naumenko, S.M., Kravchenko, S.I., & Yefimenko, I.M., et al. (2022). *Osoblyvosti zastosuvannia bezpilotnykh litalnykh aparativ orhanamy ta pidrozdilamy politsii [Features of the use of unmanned aerial vehicles by police bodies and units]: metod. rek. Kyiv : Nats. akad. vnutr. Sprav. 72 s.* [in Ukrainian].
  24. CrowdStrike: We Stop Breaches with AI-native Cybersecurity. Retrieved from: <https://www.crowdstrike.com/en-us/> (date of application: 20.09.2024) [in English].
  25. Ukraina z 14 sichnia 2022 roku zalysnaietsia na pershomu misti u sviti za kilkistiu kiberatak proty nei – zastupnyk holovy Derzhspetsviazku. *Interfax – Ukraina* (May 23, 2023). Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/interview/911979.html> (date of application: 20.09.2024) [in Ukrainian].
  26. Prava liudyny v epokhu shtuchnoho intelektu: vyklyky ta pravove rehuliuвання. 2024. 44 s. Retrieved from: https://eu4digitalua.eu/wp-content/uploads/2024/02/guia_ukr_5.pdf (date of application: 20.09.2024) [in Ukrainian].
  27. Artificial intelligence liability directive. BRIEFING EU Legislation in Progress. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739342/EPRS_BRI\(2023\)739342_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739342/EPRS_BRI(2023)739342_EN.pdf) (date of application: 20.09.2024) [in English].
  28. Zakon Ukrainy “Pro zakhyst personalnykh danykh” [Law of Ukraine “On the protection of personal data] vid 1 chervnia 2010 roku № 2297-VI (iz zmin.). Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (date of application: 20.09.2024) [in Ukrainian].

29. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. (iz zmin.). Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (date of application: 20.09.2024) [in Ukrainian].
30. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] pryiniata Radoiu Yevropy 4 lystopada 1950 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (date of application: 20.09.2024) [in Ukrainian].
31. Synzherian, A.A. (2023). Istoriia stanovlennia zakonodavstva Ukraini pro zakhyst personalnykh danykh [The history of the formation of legislation in Ukraine on the protection of personal data]. European scientific congress : The 12th International scientific and practical conference, Madrid, Spain, December 25–27, 2023. Madrid, 2023. S. 687–690 [in Ukrainian].
32. Proposal for a Regulation laying down harmonized rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206> (date of application: 20.09.2024) [in English].

Gudz Tetyana,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)
ORCID: 0000-0002-6950-6136

Synzherian Andrii,

Cadet
(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)
ORCID: 0009-0001-6063-4254

INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGY INTO THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE: PROSPECTS AND CHALLENGES

The article is dedicated to the integration of artificial intelligence (AI) into the activities of the National Police of Ukraine. It emphasizes that the use of AI can significantly transform information processing, automate processes, and enhance police efficiency, particularly in monitoring the Internet and social networks to prevent and solve crimes. However, one of the key challenges in implementing AI in law enforcement is the lack of proper legal regulation. The use of AI-based systems, such as facial recognition technologies or crime prediction tools, may lead to violations of citizens' privacy and even discrimination if these systems are employed without appropriate oversight and transparency. The need to protect personal data in the context of increasing AI usage is especially pressing, as Ukraine must comply with international standards such as the General Data Protection Regulation (GDPR) to ensure adequate information protection.

In addition, overcoming technical limitations related to infrastructure, unstable power supply, and insufficient resources is essential for the effective use of AI.

The article proposes the introduction of legal acts to regulate AI use and ensure its controlled application. The creation of an independent oversight mechanism, as well as the implementation of modern data protection technologies such as encryption, will help minimize the risks of unauthorized access to personal information. Thus, the combination of legislative regulation, technical modernization, and process transparency will contribute to enhancing police efficiency and protecting human rights in the context of digital transformation.

Key words: artificial intelligence, National Police, automation, cybersecurity, personal data.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМ І ЮРИДИЧНИМ ОСОБАМ

УДК 342.95:351.811.1:627.7/.8

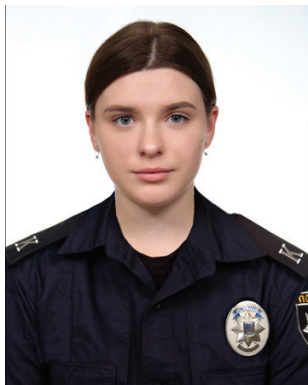
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-10>

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна,

кандидат юридичних наук

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-2486>

Буц Кіра Денисівна,

курсант

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2382-0418>

БЕЗПЕЧНА БЕЗБАР'ЄРНОСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ДОРІГ

У статті проаналізовано нормативно-праве регулювання механізму отримання права керування транспортним засобом особами з інвалідністю. З'ясовано, що запровадження інклюзивного навчання потребує розробки спеціальної програми, шкали оцінювання функціональних можливостей придатності до безпечного керування та спрощення процедури отримання дозволу на переобладнання транспортного засобу. Встановлено, що побудова ефективної системи отримання особою з інвалідністю посвідчення водія потребує комплексного вирішення із перерозподілом повноважень МВС, МОЗ, Мінінфраструктури, Мінекономіки.

Ключові слова: навчання водіння, дорожній рух, інтеграція, національна стратегія, методологічна основа.

Постановка проблеми. З того часу, як у Брюсселі 17 листопада 2014 р., відбулося підписання Угоди між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМ ЄС в Україні) [1] і наступна ратифікація її Законом України від 04 лютого 2015 р. №142-VIII [2], кожен крок українців у євроінтеграційному марші супроводжується появою в суспільному обігу нових слів щодо раніше невирішених суспільних проблем. Безбар'єрність, гендерна рівність, доступність, об'єкти фізичного оточення, стала мобільність, універсальний дизайн є новими викликами сьогодення та термінологічним базисом Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, мета якої створення безперешкодного середовища для всіх груп населення,

забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики [3].

Забезпечення транспортної безпеки Міністерством внутрішніх справ, органами (підрозділами) Національної поліції України як один з основних напрямів реалізації державної політики не втрачає пріоритетності не лише через те, що Українське суспільство здригається від несправедливої збройної агресії з боку РФ. Надзусиль захищаючи життя, здоров'я, права і свободу власних громадян, Україна має непоправні наслідки інвалідизації населення. За офіційною інформацією пенсійного фонду України станом на 1 липня 2024 р., пенсії

по інвалідності отримують приблизно 1,5480 млн осіб (15,03% поміж усіх пенсіонерів) [4]. Ті, хто внаслідок різних причин, став інвалідом залишаються непоміченими тими, хто не має особливих потреб. В одному із повідомлень на офіційній сторінці соціальної мережі «Facebook» дружина Президента України Олена Зеленська зазначає, основна причина соціальної невидимості – брак можливостей [5]. Кожен новий проєкт, зокрема такий, як розширення доступу людей з обмеженими можливостями до керування транспортними засобами [6], має відкривати нові шляхи до безбар'єрності, робити видимими людей через їхні потреби [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри інтерес науковців до проблеми інтеграції людей з інвалідністю як активних учасників дорожнього руху, вона досі залишається недостатньо розробленою. Одностайно погоджуючись із невід'ємністю економічного чинника, теоретичного обґрунтування та практичного вирішення потребують питання трансформації соціального середовища, адаптації його умов до потреб особливої категорії населення та досягнення рівня безбар'єрності, за якого людина на інвалідному візку безпечно та без сторонньої допомоги керуватиме транспортним засобом.

Колодяжний М.Г. причинами численних порушень прав та свобод людини й громадянина називає невисокий рівень правової культури та правосвідомості українців, недосконалість усіх елементів складної соціальної системи «учасники дорожнього руху – транспортні засоби – дороги», репресивний характер державної політики у сфері безпеки дорожнього руху, світоглядний атавізм і утопію, що знайшли відображення у положеннях чинного законодавства [7, с. 116–117]. Побудову безбар'єрності у сфері забезпечення дорожнього руху для осіб з інвалідністю дослідник вбачає в ефективному впровадженні у діяльність підрозділів патрульної поліції України додаткових заходів кримінологічного характеру, результатом від застосування яких є підвищенням рівня транспортної безпеки [7].

Кузнецов Д.С. звертає увагу, що створення інклюзивного безпечного середовища на українських дорогах потребує стійких теоретичних та практичних напрацювань за напрямом адаптації осіб з інвалідністю до повсякденного життя, особливо для керування власним транспортним засобом [8, с. 29]. Він обґрунтовує, що доцільність комплексного підходу експертів у створенні комфортного та такого, що відповідає європейським стандартам, транспортного засобу з автоматизованою системою перемикачів, швидким запуском двигуна без ключа, зосередженням контрольних перемикачів перед водієм, комп'ютеризованим поворотним кріслом для інвалідів із порушеннями опорно-рухового апарату є вагомим кроком у забезпеченні безпеки та розумної безбар'єрності на національних дорогах [8, с. 31–32].

Маслянюк С. В. наголошує на перманентності адміністративно-деліктного законодавства, форм і методів діяльності органів і підрозділів, які забезпечують безпеку дорожнього руху [9, с. 112]. Наявність значної кількості нормативно-правових колізій є причиною абсолютизацію переліку медичних заборон і розладів у здоров'ї для осіб, які мають бажання стати або стали кандидатами у водії або є водіями. Винятковість транспортного руху як найдавнішого виду діяльності людини та атрибуту розвиненої економіки країни, вважає Маслянюк С.В., потребує перегляду засадничих положень керування транспортним засобом особою з інвалідністю [9, с. 111]. Медичні огляди з метою визначення

придатності до керування транспортним засобом є не лише дієвим механізмом забезпечення безпеки дорожнього руху на автошляхах України, потенційно вони сприяють формуванню ситуації, за якої фізичні особи можуть ігнорувати наявні правила отримання посвідчення водія і поза наявні протипоказання здійснювати керування транспортним засобом, вчиняючи у такий спосіб адміністративні правопорушення [9, с. 115].

Стрижак А.О. вказує на високий рівень та інтенсивне продукування законотворчих ініціатив і реалізованих новацій у сфері забезпечення транспортної безпеки в період усвідомлення Україною власного європейського вектора розвитку та в умовах повномасштабної російської воєнної агресії. У пошуках балансу між динамічною множиною реальних безпекових ризиків, новітніми технічними й технологічними здобутками та істотними перевагами у розширенні простору офіційно дозволених можливостей (для учасників дорожнього руху та інших осіб, зміст діяльності яких залежить від унормування напряму) створення безбар'єрного безпечного середовища на національних шляхах потребує залучення чималого кола суб'єктів, що є фахівцями різних галузей знань [10, с. 297–298]. Вдале (якісне) врегулювання питань «дорожнього руху» та його «безпеки», на думку Стрижак А.О., сприятиме не лише глибоким позитивним інтеграційним зрушенням повсякденного життя кожного українця, не оминаючи осіб з інвалідністю, а й розширить об'єктивні зв'язки різних соціальних та промислових галузей, покращуючи економічний стан держави [10, с. 289].

Гвінес Л. Р. В., Алварардо З. Е. Т., Сістернас С. Ф. Д. зазначають, що успішність впровадження концепції інклюзивності у сфері транспортної безпеки залежить не лише від точного наслідування міжнародних стандартів за напрямом [11]. Її визначальними факторами є врахування національної практики технічного спрямування та удосконалення державних стандартів технології виробництва транспортних засобів, що дозволять створити комфортні умови для водіїв-інвалідів та пасажирів-інвалідів. Вироблення дизайнерського рішення автори вбачають через проходження триетапного дослідницького проєкту, у якому на першому етапі здійснюватиметься дослідження сучасного стану та зручностей міжнародної системи інклюзивних транспортних засобів, на другому – випадковий вибір найбільш використовуваних автомобілів на території держави й областей за офіційними статистичними даними та встановлення їх фізичних розмірів; на третьому – порівняння розмірів салону з окремими міжнародними рекомендаціями. Прогнозованим у такому проєкті, Гвінес Л. Р. В., Алварардо З. Е. Т., Сістернас С. Ф. Д. вважають, стане необхідність виявлення законодавчих прогалин, що стимулюватимуть розробку нових стандартів та впливатиме на направленість державної політики у сфері транспортної безпеки [11].

Ван Холштейн Е., Візель І., Бігбі К., Глісон Б., досліджуючи вплив конкурентного середовища на забезпечення доступу до послуг для людей з інтелектуальними вадами, доводять, що у процесах підвищення доступності та інклюзії ключова роль належить некомерційним організаціям. Конкуренція між постачальниками послуг для людей з інвалідністю не сприяє покращенню їх якості [12]. Фрагментарність та непрозорість системи послуг обумовлюють виникнення ситуації, за якої особливої категорії населення залишаються без підтримки, і єдиним шляхом розв'язання проблеми у створенні безпечного інклюзивного середовища залишається співп-

раця некомерційних та комерційних організацій, зусилля яких спрямовані на те, щоб зробити послуги більш доступними. Емпіричне дослідження Ван Холштейн Е., Візель І., Бігбі К., Глісон Б. на прикладах забезпечення надання послуг для людей з інтелектуальними вадами в Австралії ілюстративно підтверджує тезу про те, що державна політика у забезпеченні інклюзивності транспортної безпеки має здебільшого орієнтуватися на підтримку співпраці між різними постачальниками послуг, а некомерційні організації є більш ефективними у переконанні комерційних постачальників адаптувати власні послуги для осіб з інвалідністю [12].

Аналіз наведених досліджень вказує на наявність значних кримінологічних, технічних, технологічних, правових напрацювань, пов'язаних із пошуком шляхів розширення доступу осіб з інвалідністю до керування транспортними засобами, однак поза увагою науковців залишається вироблення дієвих підходів до формування державної політики у сфері забезпечення транспортної безпеки, пов'язаною з процедурами отримання особами з інвалідністю посвідчення водія. З огляду на викладений матеріал незаперечним є потреба у комплексному підході до окресленої проблеми.

Метою статті є дослідження нормативно-правового механізму надання права керування транспортним засобом особам з інвалідністю, закріпленому у чинному законодавстві, виділення у ньому прогалин, які потребують удосконалення, та розроблення концептуальних положень щодо можливих шляхів реалізації проєктів інклюзивного спрямування у сфері забезпечення транспортної безпеки Міністерством внутрішніх справ, органами (підрозділами) Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. Пряма вказівка на наявність в Україні процедури отримання особами з інвалідністю права на керування транспортним засобом закріплена Порядком забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. №999 [13], Порядком підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. №487 [14], Типовою навчальною програмою підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 02 березня 2010 р. №229 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2021 р. №1045) [15], та Переліком медичних протипоказань (захворювань і вад), за наявності яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я від 7 листопада 2022 р. №1817 [16].

Пунктом 11 «Загальної частини» Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. №999, організацію навчання водіння автомобіля (початкове) для осіб з інвалідністю в акредитованих закладах незалежно від форми власності і підпорядкування покладено на структурні підрозділи з питань соціального захисту населення [13]. В Україні практика реалізації подібних проєктів ініційована на базі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які готують поліцейських.

Запровадження автошкіл інклюзивного навчання, як зазначають Наливайко Л.Р., Марценюк Л.В., стратегічно сприяє формуванню надання цілісної, якісної послуги з отримання права керування транспортним засобом для осіб, які мають або отримали статус особи з інва-

лідністю, та розширює функціонал Головного сервісного центру Міністерства внутрішніх справ [17, с. 88]. Водночас процес формування державної політики для України, що має забезпечити баланс між національною безпекою, охороною, захистом прав та свобод людини і громадянина та враховувати сучасні глобалізаційні процеси, потребує методологічної допомоги країн з успішним досвідом побудови безбар'єрного середовища [14, с. 88].

Порядком підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. №487 [14], не визначено проходження особами з інвалідністю та іншими маломобільними групами населення спеціальної програми. Передбаченим є лише обладнання кабінетів (класів) з урахуванням потреб таких осіб згідно із вимогами відповідних державних будівельних норм, стандартів і правил (абзац третій пункту 5) та використання (у разі потреби) додаткових технологій для навчання за дистанційною формою (абзац другий пункту 7) [14]. Абзацом п'ятим пункту 3 Типової навчальної програми підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 02 березня 2010 р. №229 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2021 р. №1045), врегульоване складання практичного іспиту особою з інвалідністю на транспортному засобі певного типу, яким дозволено їй керувати, або який переобладнано під неї [15]. Відповідно до абзацу другого пункту 22 за результатами складання практичного іспиту на підставі відповідного протоколу слухачу видається свідоцтво про закінчення практичної підготовки за формою, наведеною у Додатку 4 до Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. №487 [14]. Зміст форми свідоцтва про закінчення практичної підготовки не відображає медичну придатність особи до водіння, що є важливим для оцінки відсутності правових заперечень щодо участі її в дорожньому русі з медичних причин.

Недосконалість положень національних нормативно-правових норм, що регулюють отримання освітніх послуг особами з інвалідністю, Оверчук В.А. пов'язує із постійними регуляторними змінами законодавства України, продовженням реформ у різних соціальних сферах та з обумовленими цими факторами потребами додаткових досліджень оцінки ефективності вже впроваджених заходів і кращих світових практик інклюзії [18, с. 284]. Основними шляхами подолання бар'єрів, що виникають у реалізації державної політики за цим напрямом, на думку науковця, є цільове залучення ресурсів у розробку та впровадження програми спеціальної підготовки до керування транспортним засобом для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, ефективне її використання, узгодженість дій суб'єктів, окремих установ, організацій, які є її учасниками, і нормативно-правовим їх закріпленням [18, с. 287].

Чинний Перелік медичних протипоказань (захворювань і вад), за наявності яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я від 7 листопада 2022 р. №1817 [16], містить положення про те, що «допуск осіб з обмеженнями повсякденного функціонування визначається індивідуально після проведення відповідного лікування та

комплексної реабілітації» [16]. Аналіз семантичного змісту закріпленого у підзаконному акті формулювання вказує на відсутність шкали функціональних можливостей оцінювання придатності особи до безпечного керування транспортним засобом. Така оцінка здійснюється лікарем на власний розсуд, поза рекомендації та зауваження фахівців з оцінювання придатності до керування транспортним засобом або експерта з питань придатності до водіння.

Маслюк В.В., Єна А.І. наголошують на необхідності узгодження положень чинних підзаконних актів із вимогами національного законодавства та європейських стандартів, зокрема, Закону України «Про охорону праці» [19] та Директиви Європейського Парламенту і Ради 2006/126/ЄС про посвідчення водія [20], та їх удосконалення [21, с. 68–69], аргументуючи це тим, що стан здоров'я водія є одним з основоположних чинників гарантування безпеки дорожнього руху [21, с. 65]. Недостатнім є добре знати правила дорожнього руху, приписи у сфері забезпечення його безпеки, усвідомлювати чинники, що можуть впливати на поведінку особи, яка перебуває за кермом транспортного засобу, а саме: втома, приймання лікарських препаратів, стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Водій повинен вміти контролювати транспортний засіб під час управління ним так, щоб завжди швидко і безпомилково сприймати й усвідомлювати інформацію про стан дороги, інших учасників дорожнього руху, власного транспортного засобу тощо, спрогнозувати (передбачити) подальший розвиток дорожньої ситуації, у тому числі внаслідок власних дій. У нього повинні бути відповідні фізичні і психічні якості, а його фізичний і розумовий стан повинен дозволяти безпечно керувати транспортним засобом [21, с. 65].

Попри те, що положення підзаконних актів спрямовані на створення інклюзивного простору у сфері забезпечення транспортної безпеки, дискусійності набувають питання процедури оцінювання розладів, що впливають на придатність особи з інвалідністю до керування транспортним засобом, забезпечення диференційованого підходу у такому дослідженні (залежно від особливостей розладів, а саме: порушення у сприйнятті, когнітивних процесах, опорно-рухового апарату, свідомості, внаслідок вживання алкоголю, наркотиків), оцінки придатності особи з обмеженими можливос-

тями безпечно керувати транспортним засобом, налагодження взаємодії між інклюзивними автошколами та майстернями з переобладнання транспортних засобів, технологічних досягнень адаптаційної перебудови транспортних засобів під потреби особи з інвалідністю, підготовки екзаменаторів сервісних центрів Міністерства внутрішніх справ щодо проведення іспитів для водіїв з обмеженнями.

Рекомендації («Відповіді на запитання та рекомендації для МВС України») [22], надані експертами Центрального бюро посвідчення водія (СБР) з Королівства Нідерландів, для Міністерства внутрішніх справ містять покрокові інструкції щодо побудови ефективної системи надання права керування транспортним засобом особам з інвалідністю. Водночас запропоновані в них організаційні зміни в діяльності Головного сервісного центру Міністерства внутрішніх справ України, його кадровій структурі, законодавчі ініціативи, практичні коментарі щодо налагодження процесу оцінки придатності особи з інвалідністю до керування транспортним засобом, змісту підготовки відповідних експертів потребують значних зусиль, злагодженої роботи посадовців Міністерства внутрішніх справ, Міністерства економіки, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства інфраструктури, органів (підрозділів) Національної поліції та обов'язкової підтримки неурядових організацій, зокрема Консультативної місії Європейського Союзу.

Висновки. Розв'язування питань, пов'язаних з інклюзією, безбар'єрністю та транспортною безпекою, в контексті євроінтеграційних процесів та безперервної російською військовою агресією мають для українського суспільства особливе значення. Амбітна мета, закріплена у Національній стратегії створення безбар'єрного простору до 2030 року, спрямована на досягнення в державі такого рівня розвитку, коли усі групи населення, без винятку, матимуть рівні можливості у реалізації особистих прав та отриманні послуг. Започатковані процеси трансформації соціального середовища, адаптації інфраструктури, безпечного керування транспортними засобами на національних дорогах до потреб осіб з інвалідністю вимагають комплексного підходу, залучення фахівців різних галузей знань. Це сприятиме розбудові інклюзивного середовища, підвищенню правової культури і покращенню роботи механізмів системи забезпечення безпеки дорожнього руху.

Список використаних джерел

1. Угода між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМ ЄС в Україні) від 17 листопада 2014 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012#Text (дата звернення 04.09.2024).
2. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМ ЄС в Україні): Закон України від 04 лютого 2015 р. №142-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-19#n2> (дата звернення 04.09.2024).
3. Про схвалення Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні на період 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. №366-р. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text> (дата звернення 10.09.2024).
4. Інформація щодо чисельності пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій станом на 1 липня 2024 року / Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2165988-informatsiya-shhodo-chyselnosti-pensioneriv-za-vydamy-ta-rozmiramy-pryznachenyh-pensij-stanom-na-1-lypnya-2024-roku/> (дата звернення: 05.08.2024).
5. Олена Зеленська. Офіційна сторінка соціальної мережі «Facebook». Повідомлення від 29 березня 2024 року. URL: <https://www.facebook.com/olenazelenska.official/posts/pfbid02oBwwgoXUj7bRCuUSP65MirrezNsmmEm5a6oen4Jyfn61fhNgkRiTJHj6HyiKiNzl> (дата звернення: 05.08.2024/)
6. На шляху до інклюзивного водіння в Україні. / European Union External Action. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/on-the-way-to-inclusive-driving-in-ukraine/> (дата звернення: 25.06.2024).

7. Колодяжний М.Г. Оцінка ефективності репресивної та кримінологічної моделей забезпечення дорожнього руху. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка*. 2023. №2. С.110-118. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.102.110-120>
8. Кузнецов Д.С. Автомобіль – транспорт для керування інвалідом із порушенням опорно-рухового апарату. *Молодий вчений*. 2019. №8 (72). С. 29–32. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-7>
9. Маслянюк С.В. Поняття та правові підстави керування транспортними засобами в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. №4. С. 110–116. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.16>
10. Стрижак А.О. Загальна характеристика стану наукової розробленості проблеми безпеки дорожнього руху. *Вісник кримінологічної асоціації*. 2023. №29 (2). С. 289–300. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.23>
11. Guíñez L. R. V., Alvarado R. E. T., Cisternas S. F. D. Habitabilidad inclusiva en los taxis de santiago: Estado del arte y consideraciones desde el diseño industrial design. *Revista 180*. 2020. № 45. p. 84–97. DOI: 10.32995/REV180.NUM-45.(2020).ART-641
12. Van Holstein E., Wiesel I., Bigby C., Gleeson B. Repairing disability access in competitive environments: drivers of inclusive service provision for people with intellectual disabilities. *Social & Cultural Geography*. 2024. DOI: 10.1080/14649365.2024.2347892
13. Деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю: постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. №999. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-п#Text> (дата звернення: 08.09.2024).
14. Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. №487. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487-2009-п#n12> (дата звернення: 28.07.2024)
15. Про затвердження типової навчальної програми підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2010 р. №229. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2010-п#Text> (дата звернення: 09.09.2024)
16. Про затвердження Переліку медичних протипоказань (захворювань і вад), за наявності яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами: наказ Міністерства охорони здоров'я від 7 листопада 2022 р. №1817. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-22/print> (дата звернення: 28.07.2024)
17. Наливайко Л.Р., Марценюк Л.В. «Безбар'єрна Україна»: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2023. №4. С.82-93. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.11>
18. Оверчук В.А. Професійне навчання осіб з інвалідністю в Україні: реалії та можливості. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. №2(19). С. 283–288.
19. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. №2694-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення 10.09.2024).
20. Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/126/ЄС про посвідчення водія від 20 грудня 2006 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-06#Text (дата звернення 10.09.2024).
21. Маслюк В.В., Єна А.І. Медичні огляди водіїв у країнах Європи. *Медицина транспорту України*. 2015, № 3–4. С. 65–70.
22. Рекомендації для МВС України («Відповіді на запитання та рекомендації для МВС України») щодо системи оцінювання придатності до керування транспортним засобом (ПКТЗ): консультативний звіт. 90 с.

References

1. Uhoda mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom shchodo statusu Konsultativnoi misii Yevropeiskoho Soiuzu z reformuvannya sektoru tsyvilnoi bezpeky Ukrainy (KMIEs v Ukraini) (2014). [Agreement between Ukraine and the European Union on the status of the Consultative Mission of the European Union for the Reform of the Security Sector of Ukraine (CMEU in Ukraine) from November 17 2014. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012#Text (data zvernennia: 04.09.2024) [in Ukrainian].
2. Pro ratyfikatsiiu Uhody mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom shchodo statusu Konsultativnoi misii Yevropeiskoho Soiuzu z reformuvannya sektoru tsyvilnoi bezpeky Ukrainy (KMIEs v Ukraini) (2015). [On ratification of the Agreement between Ukraine and the European Union on the Status of the European Union Advisory Mission for Civilian Security Sector Reform in Ukraine (EUAM Ukraine)]: Zakon Ukrainy №142-VIII [law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-19#n2> (data zvernennia: 04.09.2024) [in Ukrainian].
3. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratchii stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period 2030 roku (2021). [On Approval of the National Strategy for the Creation of Barrier-Free Space in Ukraine for the Period of 2030]: rozporiadzhennia KМУ №366-p [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> (data zvernennia 10.09.2024) [in Ukrainian].
4. Informatsiia shchodo chyselnosti pensioneriv za vydamy ta rozmiramy pryznachenikh pensii (2024). [Information on the number of pensioners by type and amount of pensions granted as of 1 July 2024]. Retrieved from: <https://www.pfu.gov.ua/2165988-informatsiya-shhodo-chyselnosti-pensioneriv-za-vydamy-ta-rozmiramy-pryznachenih-pensij-stanom-na-1-lypnia-2024-roku/> (data zvernennia: 05.08.2024) [in Ukrainian].
5. Olena Zelenska. Ofitsiina storinka sotsialnoi merezhi «Facebook» (2024). [Olena Zelenska. Official Facebook page. [Message from March 29 2024]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/olenazelenska.official/posts/pfbid02oBwwgoXUj7bRCuUSP65MirrezNsmnEm5a6oen4Jyfn61fhNgkRiTJHj6HyiKiNzl> (data zvernennia: 05.08.2024) [in Ukrainian].

6. Na shliakhu do inkluzyvnoho vodinnia v Ukraini (2024). [On the road to inclusive driving in Ukraine] Retrieved from: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/on-the-way-to-inclusive-driving-in-ukraine/> (data zvernennia: 25.06.2024) [in Ukrainian].
7. Kolodyazhnyi, M. G. (2023). Otsinka efektyvnosti represyvnoi ta kryminolohichnoi modelei ubezpechennia dorozhnoho rukhu. [Evaluation of the effectiveness of repressive and criminological models of road safety.] *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O.Didorenka. [Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko]*, 2, 110–118. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.102.110-120> [in Ukrainian].
8. Kuznetsov, D. S. (2019). Avtomobil – transport dlia keruvannia invalidom iz porushenniam oporno-rukhovoho aparatu. [Car – transport for driving a disabled person with a musculoskeletal disorder]. *Molodyi vchenyi. [Young scientist]*, 8 (72), 29–32. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-7> [in Ukrainian].
9. Maslianko, S.V. (2022). Poniattia ta pravovi pidstavy keruvannia transportnymy zasobamy v Ukraini. [The concept and legal basis of driving vehicles in Ukraine]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia [Tavriiskyi naukovyi vestnik. Series: Public management and administration]*, (4), 110–116. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.16> [in Ukrainian].
10. Stryzhak, A.O. (2023). Zahalna kharakterystyka stanu naukovoї rozrobenosti problemy bezpeky dorozhnoho rukhu. [General characteristics of the state of scientific development of the problem of road safety]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii [Bulletin of the Criminological Association]*, 29(2), 289–300. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.23> [in Ukrainian].
11. Guñez, L. R. V., Alvarado, R. E. T., & Cisternas, S. F. D. (2020). Habitabilidad inclusiva en los taxis de santiago: Estado del arte y consideraciones desde el diseÑo industrial design [Inclusive habitability in santiago taxis: State of the art and considerations from the industrial]. *Revista 180*. 45. 84–97. DOI: 10.32995/REV180.NUM-45. (2020).ART-641 [in Spanish]
12. Van Holstein, E., Wiesel, I., Bigby, C., & Gleeson, B. (2024). Repairing disability access in competitive environments: drivers of inclusive service provision for people with intellectual disabilities. *Social & Cultural Geography*. DOI: 10.1080/14649365.2024.2347892 [in English].
13. Deiaki pytannia sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu (2009). [Some Issues of Social Protection of Persons with Disabilities]: postanova KМУ №999. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-п#Text> (data zvernennia: 08.09.2024) [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Poriadku pidhotovky, perepidhotovky i pidvyshchennia kvalifikatsii vodiiv transportnykh zasobiv (2009). [On Approval of the Procedure for Training, Retraining and Advanced Training of Vehicle Drivers]: postanova KМУ 487. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487-2009-п#n12> (data zvernennia: 28.07.2024) [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia typovoi navchalnoi prohramy pidhotovky ta perepidhotovky vodiiv transportnykh zasobiv (2010). [On approval of the standard curriculum for training and retraining of vehicle drivers]: postanova KМУ 229. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487-2009-п#n12> (data zvernennia: 09.09.2024) [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia Pereliku medychnykh protypokazan (zakhvoriuvan i vad), za naiavnosti yakykh osoba ne mozhe buty dopushchena do keruvannia vidpovidnymy transportnymy zasobamy (2022). [On Approval of the List of Medical Contraindications (Diseases and Disabilities), in the Presence of Which a Person May Not Be Allowed to Drive the Relevant Vehicles]: nakaz MOZ №1817. [Order of the Ministry of Health of Ukraine] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-22/print> (data zvernennia: 28.07.2024) [in Ukrainian].
17. Nalyvayko, L.R., & Martsenyuk, L.V. (2023). «Bezbarierna Ukraina»: problemy ta perspektyvy. [‘Barrier-free Ukraine’: problems and prospects]. *Nove ukrainske parvo [New Ukrainian Law]*, 4, 82–93. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.11> [in Ukrainian].
18. Overchuk, V.A. (2019). Profesiine navchannia osib z invalidnistiu v Ukraini: realii ta mozhlyvosti. [Professional education of persons with disabilities in Ukraine: realities and opportunities]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia [Eastern Europe: economy, business and governance]*, 2(19), 283–288. [in Ukrainian].
19. Pro okhoronu pratsi (1992). [On occupational health]: Zakon Ukrainy №2694-XII [law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (data zvernennia: 10.09.2024) [in Ukrainian].
20. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady 2006/126/leS pro posvidchennia vodiia (2006). [Directive 2006/126/EC of the European Parliament and of the Council on driving licences]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-06#Text (data zvernennia 10.09.2024) [in Ukrainian].
21. Masliuk, V.V., & Yena, A.I. (2015). Medychni ohliady vodiiv u krainakh Yevropy. [Medical examinations of drivers in European countries]. *Medytsyna transportu Ukrainy [Medicine of Transport of Ukraine]*, 3-4, 65–70. [in Ukrainian].
22. Rekomendatsii dlia MVS Ukrainy («Vidpovidi na zapytannia ta rekomendatsii dlia MVS Ukrainy») shchodo systemy otsiniuvannia prydatnosti do keruvannia transportnym zasobom (PKTZ) (2024). [Recommendations for the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (‘Answers to Questions and Recommendations for the Ministry of Internal Affairs of Ukraine’) on the system of assessment of the fitness to drive (FDD)]: konsultatyvnyi zvit [a consultative report]. [in Ukrainian].

Horbach-Kudria Ivanna,

Candidate of Juridical Sciences

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-2486>

Buts Kira,

Cadet

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2382-0418>

BARRIER-FREE SAFETY ON NATIONAL ROADS

The article examines the regulatory and legal mechanism for granting the right to drive a vehicle to persons with disabilities in Ukraine, identifies gaps that need to be improved, and develops conceptual provisions on possible ways of implementing inclusive projects in the field of transport security by the Ministry of Internal Affairs and bodies (units) of the National Police. It has been established that the practice of introducing inclusive driving schools on the basis of higher education institutions with specific training conditions for police officers requires the development of a special training programs for this category of people and other low-mobility groups. There are shortcomings in the system for assessing the suitability of a person with a disability to drive a vehicle safely. In particular, there is no scale for assessing functional capabilities and there is no legal provision for the involvement of specialists in assessing the fitness to drive, an expert on driving fitness or taking into account their recommendations.

It is concluded that the provisions of the by-laws are aimed at creating an inclusive space in the field of transport security, but the issues of the procedure for assessing disorders affecting the fitness of a person with a disability to drive a vehicle, ensuring a differentiated approach in such a study (depending on the characteristics of the disorders, namely, disorders in perception, cognitive processes, musculoskeletal system, consciousness, due to alcohol and drug use), assessing the fitness of a person with a disability to drive a vehicle are not resolved. It is proposed that an effective system of obtaining a driving licence by a person with a disability should be built in a comprehensive manner by redistributing the powers of the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Health, the Ministry of Infrastructure, the Ministry of Economy and involving specialists from various fields of knowledge.

Key words: driving education, road traffic, integration, national strategy, methodological framework.

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-11>

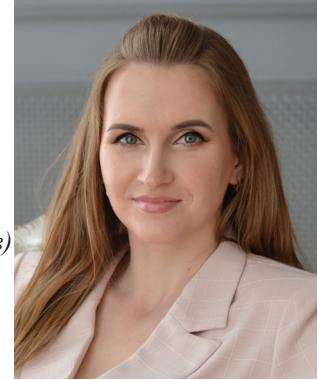
Євтеєва Дарина Петрівна,

кандидат юридичних наук, старший дослідник

(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0593-1632>

Лапкін Андрій Васильович,

доктор юридичних наук, доцент

(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>

ДО ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, ЩО ВИПРАВДОВУЮТЬ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ (Ч. 2 СТ. 436² КК УКРАЇНИ)¹

У дослідженні з'ясовується зміст поняття «матеріали» як предмета злочину за ч. 2 ст. 436² КК України та встановлюються його ознаки; визначається сутність діянь у формі виготовлення матеріалів та поширення матеріалів, передбачених зазначеною нормою. Також окреслюються проблеми, пов'язані із застосуванням цієї норми на практиці, та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії, глорифікація учасників збройної агресії, кримінальна відповідальність, матеріали, виготовлення матеріалів, поширення матеріалів.

Постановка проблеми. Здійснюючи протидію російській агресії, вітчизняний законодавець на початку повномасштабного вторгнення доповнив Кримінальний кодекс (далі – КК) України ст. 436², в якій встановив відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників, а також за виготовлення, поширення відповідних матеріалів (Закон України № 2110-ІХ від 03.03.2022). У ч. 1 зазначеної статті передбачено кримінальну відповідальність за:

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту;
- виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України;
- глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, та низки інших осіб, які сприяли їй (повний їх перелік зазначений у диспозиції цієї норми).

¹ Матеріал підготовлено на виконання проекту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

У свою чергу, у ч. 2 цієї статті закріплено відповідальність за виготовлення, поширення відповідних матеріалів, що містять відомості, окреслені в ч. 1.

Загалом із 2022 р., згідно з даними з Єдиного державного реєстру судових рішень станом на 01.09.2024 р. було винесено понад 1300 вироків за ст. 436² КК України, більшість із яких – саме за ч. 2 цієї статті.

Слід відмітити низку проблем, що виникають на практиці при застосуванні положень ст. 436² КК України й зокрема ч. 2. Серед них – невизначеність поняття «матеріали» у ч. 2 ст. 436² КК України у зв'язку з неконкретизованістю форми їх прояву, що може призвести до занадто широкого тлумачення зазначеної норми. Із цією проблемою пов'язана й конкуренція норм за ч. 1 та ч. 2 в аспекті кваліфікації висловлювання суб'єктивної думки в соціальних мережах та проставлення відмітки «вподобати» на публікації, що виправдовують російську агресію.

Мета цього дослідження – з'ясувати зміст понять «матеріали», «виготовлення матеріалів» та «поширення матеріалів» у ч. 2 ст. 436² КК України та запропонувати шляхи вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням вказаної норми на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за виправдовування збройної агресії РФ піддавалися вивченню в публікаціях учасників грантового проєкту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії РФ в Україні», що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України (творчий колектив: В. С. Багиргарєєва, Н. В. Негеса, Д. П. Євтеєва, А. В. Лапкін, М. В. Карчевський, А. М. Бабенко, К. А. Новікова та Д. І. Куковинець) [1; 2; 3; 4].

Окрім того, правопорушення за ст. 436² КК України досліджувалися в роботах Л. М. Абакіної-Пілявської, Р. О. Мовчана, Д. О. Олейнікова та А. Ю. Сердечної, О. Е. Радутного, М. І. Хавронюка та ін. Зокрема, М. І. Хавронюком [5], Д. О. Олейніковим разом із А. Ю. Сердечною [6] охарактеризовано види діянь, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 436² КК України. Р. О. Мовчан [7] проаналізував правотворчі та правозастосовні проблеми, пов'язані з цією статтею. О. Е. Радутний [8], М. І. Хавронюк [5], Р. О. Мовчан [7], та Л. М. Абакіна-Пілявська [9] у своїх працях здійснили наукове розмежування злочинів за розглядуваною статтею від суміжних кримінальних правопорушень.

Разом із тим проблематиці матеріалів як предмета досліджуваного злочину, кваліфікації їх виготовлення та поширення наразі необхідної уваги в науковій літературі приділено не було.

Виклад основного матеріалу. Власне слово «*material*» є похідним від латинського «*materialis*» – уречевлений, побудований із матерії. Згідно з тлумачним словником, матеріалами є: 1) те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють, будують, сировина тощо; 2) різноманітні відомості, дані, посібники й т. ін., що їх використовують як основу, джерело для чого-небудь, як доказ чогось; зібрання документів, відомостей з якогось питання; 3) те саме, що тканина [10]. Отже, поняття матеріалів є широким за змістом і багатозначним. Тому його використання для цілей ст. 436² КК України потребує уточнення.

Виходячи з наведеного словникового визначення цього поняття, а також із аналізу диспозиції норми за ч. 2 ст. 436² КК України та практики її застосування, пропонуємо виділити такі ознаки матеріалів як предмета розглядуваного злочину:

1) штучне походження, тобто створення в процесі цілеспрямованої людської праці (на це вказує встановлення відповідальності саме за виготовлення таких матеріалів). За цією ознакою вони відрізняються від сировини або анатомічних матеріалів, що мають природне походження й не можуть бути предметом досліджуваного злочину;

2) вираження в будь-якій об'єктивній формі (як уречевленій, так і в цифровій), що передбачає наявність фізичних параметрів, які піддаються вимірюванню;

3) інформаційний характер;

4) наявність у них виразу відповідної позиції суб'єкта злочину з приводу зазначених суспільно небезпечних явищ;

5) можливість наочно сприйматися іншими людьми;

6) можливість бути поширеними, що передбачає відокремлення матеріалів від джерела їх виготовлення й наступне розповсюдження шляхом доведення до відома інших осіб [11, с. 211];

7) творчий характер, що відбивається в докладанні інтелектуальних та / або фізичних зусиль при виготовленні матеріалів.

Ураховуючи наведені ознаки, можна дійти висновку, що зміст зазначеного поняття аналогічний змісту поняття «матеріали», яке використовується зокрема в таких статтях, як ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ст. 436 КК України. Так, предметом злочину за ч. 2 ст. 109 КК України є матеріали із закликами до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади; за ч. 1 ст. 110 КК України – матеріали із закликами до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; за ст. 436 КК України – матеріали із закликами до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту. Фактично в усіх цих випадках йдеться про аналогічні за формою матеріали, що містять ту чи іншу інформацію протиправного характеру. У цьому контексті слід відзначити, що в літературі предметом злочину зокрема за ч. 2 ст. 109 КК визначається певний рухомий носій інформації, у т.ч. й в електронній формі, що містить такий заклик [12, с. 31–32].

Ключовою ознакою, що визначає специфіку матеріалів саме в аспекті досліджуваної статті, є зв'язок зі збройною агресією Російської Федерації проти України, розпочатою у 2014 році, тобто її підтримка в тій чи іншій формі, передбаченій цією нормою.

Аналіз норми ч. 2 ст. 436² КК України дозволяє розуміти під матеріалами широке коло предметів, які мають параметри в речовому або електронному вигляді. Відповідно, до матеріалів за зазначеною нормою можна віднести: документи; контент у газетах, журналах; повідомлення на телебаченні або по радіо; публікації в Інтернеті, у т.ч. соцмережах; фотографії; малюнки, картинки, колажі; відеоролики; музичні твори, аудіозаписи; літературні твори; листівки, пам'ятки; поштові марки; скульптури; графіті, написи на стінах; маркування споживчих товарів; мерч та ін. [11, с. 213].

Разом із тим терміном «матеріали», як найбільш загальним та емним, у досліджуваній нормі законодавець встановив найбільш повну заборону на поширення якої-небудь об'єктивованої в матеріальній формі інформації. Відночас його практичне застосування, з огляду на невизначеність і різноманітність змісту цього поняття, має ризики поширювального тлумачення, про що мова йтиме нижче.

Що стосується правозастосовної практики, то серед проаналізованих учасниками вищезазначеного гранто-

вого проєкту 725 судових рішень найпоширенішими матеріалами виступали саме пости в соціальних мережах, що мало місце у 77,1 % випадків. Стосовно конкретних форм, що виразилися у виготовленні або поширенні матеріалів щодо виправдовування агресії РФ та інших дій, то найпоширенішими виявилися: пости в соціальних мережах, що мали місце у 60,3 % випадків; візуальні матеріали (фотографії, малюнки, слайди тощо) – у 14,9 % випадків; аудіо та відеоматеріали – у 14,9 % випадків.

Щодо передбачених у ч. 2 ст. 436² КК України форм поведінки з матеріалами, то законодавець у диспозиції норми сформулював їх таким чином: «виготовлення, поширення матеріалів...». **Виготовленням матеріалів** є їх первинне створення, внесення змін, а також розміщення для розповсюдження. **Поширення матеріалів** – це будь-яке їх відчуження іншим особам або розміщення для самостійного ознайомлення з ними (розклеювання листівок, розміщення в Інтернеті) [12, с. 730].

Згідно з буквальним тлумаченням норми за ч. 2 цієї статті кримінально караним є виготовлення як із метою поширення, так і без такої мети, тобто мають місце дві самостійні дії – виготовлення, а також поширення зазначених матеріалів. Натомість на думку М. І. Хавронюка, кримінально караним слід вважати виготовлення та наступне поширення матеріалів, адже в цій нормі «йдеться про поєднання двох дій (кома замінює «та», але не «або»)» [5]. Однак, на наш погляд, таке тлумачення хоча і є раціональним, оскільки виготовлення без мети поширення не становить суспільної небезпечності, однак воно безпідставно звужує зміст розглядуваної норми, адже кома є розділовим знаком, що вживається для відокремлення слів і не застосовується для їх поєднання. Як вбачається, проблему обсягу цього діяння слід вирішити через нормативну конкретизацію діяння у формі виготовлення шляхом вказівки на його мету – поширення; при цьому діяння у формі поширення, певна річ, має залишитися в розглядуваній нормі як самостійне альтернативне.

Специфіка поширення матеріалів залежить від їх форми. Якщо матеріали мають фізичні параметри та є уречевленими, поширення відбувається шляхом фізичного відчуження від суб'єкта та їх безпосередньої передачі іншим особам, розсилки, розклейки тощо. Якщо матеріали створені в електронному вигляді, поширення може відбуватися шляхом використання інформаційно-комунікаційних сервісів (пересилання електронною поштою, у месенджерах, особистих повідомленнях, розміщення на сторінках у соціальних мережах тощо).

Варто зазначити, що на практиці засудження за виготовлення, поширення матеріалів траплялося у майже половині випадків (48,3 %) засудження осіб за ст. 436² КК України і найтипівішим проявом таких дій було поширення матеріалів без виготовлення (91,7 % випадків). При цьому третина (32,8 %) проявів діянь за ч. 2 ст. 436² КК України мали місце саме у виді реакцій у соціальних мережах, з яких майже 55 % всіх випадків трапилися у соціальній мережі «Однокласники». Саме остання беззаперечно лідирує за кількістю виявленого глорифікаційного контенту, за поширення якого відбувається притягнення до кримінальної відповідальності в Україні. У зв'язку з цим виникає проблема щодо кваліфікації залишення особою т.зв. «вподобайок» – тобто реакції «Клас» на публікацію іншої особи в соціальній мережі «Однокласники»¹, що містить контент, пов'язаний із

виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацією її учасників, за ч. 2 ст. 436² КК України як поширення відповідних матеріалів. Наприклад, вироком Приморського районного суду м. Одеси у справі 522/7494/22 від 27.06.2022 р. ОСОБУ_3 було засуджено за ч. 2 ст. 436² КК України за те, що вона в період часу з 16.03.2022 по 09.04.2022 р., авторизувавшись у соціальній мережі «Однокласники», зокрема, за допомогою відмітки «клас» зазначила та одночасно зробила репост, тобто поширила публікацію у вигляді тексту, яким заперечувалися воєнні злочини росіян [13].

Сутність окресленої проблеми пов'язана зі специфікою цієї соціальної мережі. Відповідно до її функціоналу, під постами містяться опції «Коментар», «Поширити» та «Клас», що дозволяють читачам постів відповідно зробити коментар, поділитися або вподобати ту чи іншу публікацію. Разом із тим особливістю соцмережі «Однокласники» є те, що, якщо користувач А. виражає під публікацією користувача Б. реакцію «Клас» (без використання опції «Поширити»), зазначена публікація відображається у стрічці на сторінці користувача А. із відміткою системи та доведенням до відома інших користувачів, що користувач А. «вважає класною замітку» користувача Б. Таким чином, ця публікація разом із реакцією щодо неї користувача А. стають автоматично видимими для третіх осіб, хто слідкує за сторінкою користувача А. Тому зовні такі дії мають спільну ознаку з поширенням, адже такі матеріали стають доступними для третіх осіб, які, гортаючи стрічку новин, можуть бачити відповідну публікацію.

Однак разом із тим по суті проставлення реакції «Клас» являє собою вираження думки, погляду особи. Загальнопоширеним є визначення кнопки «Клас» («Лайк» або «Подобається», англ. «like button», «like option») як функції в комунікаційному програмному забезпеченні, призначеному для соціальних мереж, блогів, інтернет-форумів, сервісів соціальних закладок, новинних сайтів тощо, яка використовується для вираження ставлення користувачів до того чи іншого контенту [14]. Окрім того, слід урахувати, що таке вираження думки є доволі неконкретизованим і сторонній читач напевно не зможе сказати, що саме вподобала особа.

Наприклад, користувач А. вподобав публікацію користувача Б., який складається із тексту та графічного зображення. У цьому контексті реакція «Клас» може означати як вираження внутрішнього переконання та підтримку користувачем А. посту користувача Б. в цілому та закладеної в нього ідеї, так і навпаки – просто підтримку користувача Б. безвідносно до змісту цього посту, або вираження інтересу лише до зображення / тексту, форми чи способу їх подачі, або підтримку якогось аспекту допису, чи взагалі виражати саркастичну реакцію. Окрім того, якщо текст та/або зображення є складними за змістом, містять кілька різноаспектних ідей / тез, то реакція «Клас» взагалі унеможливує з'ясування позиції користувача, який її поставив.

При цьому функціонал реакцій у соціальній мережі «Однокласники» є обмеженим та не передбачає функції «дизлайку», що могла б виражати заперечення, незадоволення або незгоду із публікацією. У цих

від 14 травня 2020 року), однак відповідальності за користування ними в Україні наразі немає.

¹ Варто зробити примітку, що соціальна мережа «Однокласники» заборонена в Україні з 2017 р. (указами Президента України № 133/2017 від 15 травня 2017 р. та № 184/2020

умовах кнопка «Клас» може розглядатися як узагалі вираз будь-якої реакції на певну публікацію, а саме того, що вона була помічена користувачем.

Важливо відмітити, що разом із тим серед функцій у соціальній мережі «Однокласники» є окрема опція «Поширити». Саме вона відповідає за реалізацію наміру користувача розповсюдити певну публікацію серед інших користувачів. Зважаючи на це, натискання кнопки «Клас», хоча і призводить до розміщення публікації на сторінці користувача, однак не може беззаперечно свідчити про його намір саме поширити таку публікацію, адже для цього передбачена інша опція.

Таким чином, розцінювання реакції «Клас» щодо публікації іншої особи в соціальній мережі «Однокласники» як поширення матеріалів у розумінні ч. 2 ст. 436² КК України значно розширює рамки цієї норми і зумовлює проблему її адекватного тлумачення. При цьому як у міжнародній, так і національній судовій практиці наголошується на ясності й визначеності юридичних норм, особливо кримінально-правових, що вимагає їх чіткості, зрозумілості й однозначності, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості), стабільності та точності тлумачення [15; 16, с. 15; 17]. Отже, кваліфікація проставлення реакції «Клас» щодо публікації, розміщеної іншою особою в соціальній мережі «Однокласники» як поширення матеріалів, будучи надмірно широким тлумаченням норми за ч. 2 ст. 436² КК України, порушуватиме принцип правової визначеності. У зв'язку з цим відносити такі дії до «поширення матеріалів» у розумінні ч. 2 ст. 436² КК України не є обґрунтованим.

Для інших соціальних мереж, функціонал яких не передбачає автоматичного розміщення публікації внаслідок його вподобання на сторінці користувача, проблеми поширення матеріалів у такий спосіб, як правило, не виникає. Водночас в будь-якому випадку і кваліфікацію «лайків» або інших реакцій у соціальних мережах за ч. 1 ст. 436² КК України слід вважати надмірним заходом кримінальної репресії, оскільки, як наголошувалося вище, самі по собі такі реакції, навіть за наявності їх найрізноманітніших варіантів (як, наприклад, у месенджерах «Telegram» або «WhatsApp»), зазвичай не дозволяють конкретизувати дійсної спрямованості вираження поглядів особи. Крім того, з технічного боку їх проставлення є настільки простим, що може бути здійснено випадково або сторонньою особою (наприклад, дитиною).

Підсумовуючи викладене, можна запропонувати розглядати «вподобайки» та інші реакції у соціальних мережах саме як прояв ставлення користувача до певної публікації (допису, матеріалу), що саме по собі не утворює складу кримінального правопорушення за ст. 436² КК України. І лише у випадках вчинення особою інших діянь, що мають ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК України, наявність таких реакцій у соціальних мережах підозрюваного чи обвинуваченого може мати значення в аспекті інформації, що його характеризує. Якщо ж така реакція тягне розміщення публікації на сторінці користувача та/або доведення її до відома інших осіб, то для інкримінування особі злочину за ч. 2 ст. 436² КК України потребує доведення наявності в особи прямого умислу саме на поширення публікації у такий спосіб [18, с. 232–236].

Доволі складною залишається проблема кваліфікації коментарів та текстових постів (приміром, у виді викладу власних думок автора). Аналіз вироків за ч.

2 ст. 436² КК України засвідчує, що в низці випадків як виготовлення та поширення матеріалів розглядається публікація дописів, чи навіть залишення коментарів у соціальних мережах. Так, вироком у справі 161/6957/22 від 27.06.2022 р. Луцький міськрайонний суд Волинської області засудив за ч. 2 ст. 436² КК України ОСОБУ_4, зокрема за те, що він 22.03.2022 в «You Tube» розмістив під відеозаписом із назвою «ОСОБА_7 звернувся з новим відеозверненням» коментар, яким висловлював підтримку російській армії [19]. Як вбачається, однак, зазначені дії можуть підпадати як під ознаки як ч. 1, так і ч. 2 ст. 436² КК України залежно від того, мають вони ознаки матеріалів чи ні. Приміром, якщо вони являють собою прості судження, сформульовані через короткий текст або знаки, не мають творчого характеру та є примітивними за формою, то матеріалами їх вважати недоречно. У таких випадках суспільна небезпечність подібних дій може перебувати на одному рівні з діями, передбаченими ч. 1 цієї статті, і вимагати менш суворого покарання. Разом із тим межа в кваліфікації між ч. 1 та ч. 2 розглядуваної статті тут є дуже тонкою, а тому зазначена проблема потребує подальших розробок.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. У матеріалах як предметі злочину за ч. 2 ст. 436² КК України можливо виділити ознаки: 1) штучне походження, тобто створення в процесі цілеспрямованої людської праці; 2) вираження в будь-якій об'єктивній формі (як уречевлений, так і в цифровій), що передбачає наявність фізичних параметрів, які піддаються вимірюванню; 3) інформаційний характер; 4) наявність у них виразу відповідної позиції суб'єкта злочину з приводу зазначених суспільно небезпечних явищ; 5) можливість наочно сприйматися іншими людьми; 6) можливість бути поширеними, що передбачає відокремлення матеріалів від джерела їх виготовлення й наступне розповсюдження шляхом доведення до відома інших осіб; 7) творчий характер, що відбивається в докладанні інтелектуальних та / або фізичних зусиль при виготовленні матеріалів.

2. Під матеріалами у ч. 2 ст. 436² КК України слід розуміти широке коло предметів, які мають параметри в речовому або електронному вигляді. До них можна віднести: документи; контент у газетах, журналах; повідомлення на телебаченні або по радіо; публікації в Інтернеті, у т. ч. соцмережах; фотографії; малюнки, картинки, колажі; відеоролики; музичні твори, аудіо-записи; літературні твори; листівки, пам'ятки; поштові марки; скульптури; графіті, написи на стінах; маркування споживчих товарів; мерч та ін.

3. Щодо кримінально-правової оцінки «вподобайок» (реакцій «Клас») та інших реакцій у соціальних мережах, то їх слід розцінювати саме як прояв ставлення користувача до певної публікації (поста, допису, матеріалу), що саме по собі не утворює складу кримінального правопорушення за ст. 436² КК України. Якщо ж така реакція тягне розміщення публікації на сторінці користувача та/або доведення її до відома інших осіб, то для інкримінування особі злочину за ч. 2 ст. 436² КК України потребує доведення наявності в особи прямого умислу саме на поширення публікації у такий спосіб.

4. Щодо кваліфікації текстових постів або коментарів, то зазначені дії можуть підпадати як під ознаки як ч. 1, так і ч. 2 ст. 436² КК України залежно від того, чи мають вони ознаки матеріалів.

Список використаних джерел

1. Батиргареева В. С., Нетеса Н. В. Використання правопорушниками інформаційно-комунікаційних технологій під час вчинення дій, пов'язаних з глорифікацією агресора: кримінологічний та правовий аналіз за матеріалами судової практики. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2024. Вип. 47. С. 18–29. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/310733>.
2. Бабенко А. М., Карчевський М. В. Глорифікація: історичний, міжнародний та вітчизняний соціально-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 713–717. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173>.
3. Новікова К. А. Деякі питання караності за глорифікацію збройної агресії РФ в Україні. *Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд в майбутнє*: матеріали дискусійної кримінально-правової панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 25 верес. 2023 р.). Харків: Право, 2023. С. 100–103.
4. Куковинець Д. О. Щодо відмежування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 436, 436¹ та 436² Кримінального кодексу України. *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 25 верес. 2023 р.). Харків: Право, 2023. С. 22–28.
5. Хавронюк М. За виправдовування збройної агресії РФ проти України – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 436-2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. 29.04.2022. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-protu-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/>.
6. Олейніков Д. О., Сердечна А. Ю. Науково-практичний аналіз термінів, використаних в диспозиції ст. 436-2 ККУ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 2(74). С. 110–118. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.52>.
7. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 ККУ): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2022. № 13(25). С. 197–204. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2597>.
8. Радутний О. Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 99–115. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270372](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270372).
9. Абакіна-Пілявська Л. М. Глорифікація як кримінально-правове явище: теорія та практика. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 212–216. URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.20.29>.
10. Матеріали. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/material>.
11. Лапкін А. В., Євтеєва Д. П. Щодо змісту поняття «матеріали» як предмета злочину за ст. 436² КК України. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення*: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 210–213.
12. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право 2020. 768 с.
13. Вирок Приморського районного суду м. Одеси у справі № 522/7494/22 від 27.06.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957480>.
14. Лайк. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/tphlh>.
15. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Новік проти України» (заява № 48068/06) від 18.12.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text.
16. Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. Оновлено 30 квітня 2017 року. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf.
17. Постанова Верховного Суду від 21.03.2018 р. у справі 916/3283/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73054803>.
18. Лапкін А. В. Щодо кримінальної відповідальності за «вподобайки» за статтею 436² Кримінального кодексу України. *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія*: матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу. Харків, 21 червня 2024 р. / редкол.: В. С. Батиргареева та ін. Харків: Право, 2024. С. 232–236.
19. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі №161/6957/22 від 27.06.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104964500>.

References

1. Bathyhareieva, V.S., & Netesa, N.V. (2024). Vykorystannia pravoporusnykamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii pid chas vchynennia dii, poviazanykh z hloryfikatsiieiu ahresora: kryminolohichniy ta pravovyy analiz za materialamy sudovoi praktyky [The use of information and communication technologies by offenders when committing actions related to glorification of the aggressor: criminological and legal analysis based on the materials of court practice]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu – Issues of crime prevention*. Kharkiv: Pravo, 47, 18–29. Retrieved from: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/310733> [in Ukrainian].
2. Babenko, A. M., & Karchevskyyi, M. V. (2023). Hloryfikatsiia: istorychnyi, mizhnarodnyi ta vitchyzniani sotsialno-pravovyy vymir [Glorification: historical, international and domestic socio-legal dimension]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Juridical Scientific and Electronic Journal*, 10, 713–717. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173> [in Ukrainian].

3. Novikova, K. A. (2023). Deiaki pytannia karanosti za hloryfikatsiiu zbroinoi ahresii rf v Ukraini [Some issues of punishment for the glorification of armed aggression of the Russian Federation in Ukraine]. *Suchasni realii protydii voiennym zlochynam: nabutyi dosvid ta pohliad v maibutnie: materialy dyskusiinoi kryminalno-pravovoi paneli VII Kharkivskoho mizhnarodnoho yurydychnoho forumu – Modern realities of combating war crimes: acquired experience and a look into the future: materials of the discussion criminal-law panel of VII Kharkiv International Legal Forum* (Kharkiv, 25 veres. 2023 r.). Kharkiv: Pravo, 100–103 [in Ukrainian].
4. Kukovynets, D. O. (2023). Shchodo vidmezhuвання kryminalnykh pravoporushen, peredbachenykh stattiamy 436, 436¹ ta 436² Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Regarding the delimitation of criminal offenses provided for by Articles 436, 436¹ and 436² of the Criminal Code of Ukraine]. *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrozhennia: materialy dyskusiinoi kryminalno-pravovoi paneli VII Kharkivskoho mizhnarodnoho yurydychnoho forumu – Criminal law of Ukraine in the period of global challenges: from martial law to post-war revival: materials of the discussion criminal-law panel of VII Kharkiv International Legal Forum* (Kharkiv, 25 veres. 2023 r.). Kharkiv: Pravo, 22–28 [in Ukrainian].
5. Khavroniuk, M. (2022). Za vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rf proty Ukrainy – kryminalna vidpovidalnist. Analiz statti 436-2 KKKU iz serii naukovo-praktychnykh komentariiv Mykoly Khavroniuka pro zminy do Kryminalnoho kodeksu, pryiniati pid chas voiennoho stanu [Criminal liability for justifying armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Analysis of Article 436-2 of the Criminal Code from a series of scientific and practical comments by Mykola Havronyuk about changes to the Criminal Code adopted during martial law]. Tsentr polityko-pravovykh reform. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> [in Ukrainian].
6. Olieinikov, D. O., & Serdechna, A. Yu. (2023). Naukovo-praktychnyi analiz terminiv, vykorystanykh v dyspozytsii st. 436-2 KKKU [Scientific and practical analysis of the terms used in the disposition of Art. 436-2 of the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Uzhhorod National University Herald Series Law*, 2(74), 110–118. Retrieved from: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.52> [in Ukrainian].
7. Movchan, R. O. (2022). Kryminalno-pravova novela pro vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy (st. 436-2 KKKU): pravozastosovni ta pravotvorchi problem [Criminal law novel about justifying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine (article 436-2 of the Criminal Code of Ukraine): law enforcement and law-making problems]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho – Scientific and Informational Bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law Named After King Danylo Halytskyi*, 13 (25), 197–204. Retrieved from: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204> [in Ukrainian].
8. Radutnyi, O. E. (2022). Publichni zaklyky ta zaperechennia yak formy informatsiinoi kolaboratsiinoi diialnosti za kryminalnym kodeksom Ukrainy [Public appeals and objections as forms of information collaboration activities under the Criminal Code of Ukraine]. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 2(41), 99–115. Retrieved from: [https://doi.org/10.3775/02616-6798.2022.2\(41\).270372](https://doi.org/10.3775/02616-6798.2022.2(41).270372) [in Ukrainian].
9. Abakina-Piliavska, L. M. (2023). Hloryfikatsiia yak kryminalno-pravove yavyshe: teoriia ta praktyka [Glorification as a criminal-legal phenomenon: theory and practice]. *Pravovi novely – Legal Novels*, 20, 212–216. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.20.29> [in Ukrainian].
10. Materialy [materials]. *Slovnnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnnyk (1970-1980) – Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary (1970-1980)*. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/material> [in Ukrainian].
11. Lapkin A. V., & Yevtieieva D. P. (2023). Shchodo zmistu poniattia «materialy» yak predmeta zlochynu za st. 436² KK Ukrainy [Regarding the content of the concept of "materials" as the subject of a crime under Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine]. *Bezpekova sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: stan, zahrozy, napriamy zabezpechennia : materialy nauk.-prakt. kruhloho stolu – The security situation in Ukraine in the conditions of war: state, threats, directions of support: materials of the scientific and practical round table* (m. Kyiv, 26 veres. 2023 r.). Kyiv: DNDI MVS Ukrainy, 210-213 [in Ukrainian].
12. Tatsii, V. Ya., Borysov, V. I., & Tiutiuhin, V. I. ta in. (2020). Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruchnyk [Criminal law of Ukraine: Special part: textbook]. 6-te vyd., pererob. i dopov. Kharkiv: Pravo, 768 [in Ukrainian].
13. Vyrok Prymorskoho raionnoho sudu m. Odesy u spravi № 522/7494/22 vid 27.06.2022 r. [Verdict of the Primorsky District Court of Odesa in case No. 522/7494/22 dated June 27, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957480> [in Ukrainian].
14. Laik [like]. Vikipediia. Vilna entsyklopediia – Wikipedia. Free encyclopedia. Retrieved from: <http://surl.li/tphlh> [in Ukrainian].
15. European Court of Human Rights (2008). *Novik v. Ukraine* (Application № 48068/06). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text [in Ukrainian].
16. Dovidnyk iz zastosuvannia statti 7 Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny. Niiakoho pokarannia bez zakonu: pryntsyp vstanovlennia zakonom kryminalnykh pravoporushen i pokaran (2017) [Handbook on the application of Article 7 of the European Convention on Human Rights. No punishment without law: the principle of establishing criminal offenses and punishments by law]. 30.04.2017. Rada Yevropy/Ievropeiskyi sud z prav liudyny. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf [in Ukrainian].
17. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 21.03.2018 r. u spravi 916/3283/16. [Resolution of the Supreme Court dated March 21, 2018 in case 916/3283/16]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73054803> [in Ukrainian].
18. Lapkin, A. V. (2024). Shchodo kryminalnoi vidpovidalnosti za «vpodobaiKy» za statteiu 436² Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Regarding criminal liability for "likes" under Article 436² of the Criminal Code of Ukraine]. *Informatsiina ahresiia v suchasnomu sviti: pravovyi analiz ta protydia: materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu – Informational aggression in the modern world: legal analysis and countermeasures: materials of the All-Ukrainian scientific and practical round table*. (Kharkiv, 21.06.2024). Kharkiv, Pravo, 2024, 232-236 [in Ukrainian].

19. Vyrok Lutskoho miskraionnoho sudu Volynskoi oblasti u spravi №161/6957/22 vid 27.06.2022 r. [Verdict of the Lutsk City and District Court of the Volyn Region in case No. 161/6957/22 dated June 27, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104964500> [in Ukrainian].

Yevtieieva Daryna,

Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher

(Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0593-1632>

Lapkin Andrii,

Doctor of Law, Associate Professor

(Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>

ON THE PROBLEMS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE PRODUCTION AND DISTRIBUTION OF MATERIALS THAT JUSTIFY THE ARMED RUSSIAN AGGRESSION (PART 2 OF ART. 436² OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

The study clarified the meaning of the concept of "materials" as the subject of a crime under Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine, which should be understood as a wide range of objects that have physical or electronic parameters, for example: documents; content in newspapers, magazines; messages on television or radio; publications on the Internet, in particular on social networks; photographs; drawings, pictures, collages; videos; musical works, audio recordings; literary works; postcards, souvenirs; postage stamps; sculptures; graffiti, inscriptions on the walls; labeling of consumer goods; merch and others.

The features of materials as the subject of a crime under Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine are established, namely: 1) artificial origin, i.e. creation in the process of purposeful human labor; 2) expression in any objective form (both embodied and digital), which implies the presence of physical parameters that can be measured; 3) informational nature; 4) the presence in them of expression of the relevant position of criminal offender regarding the specified socially dangerous phenomena; 5) the ability to be visually perceived by other people; 6) the possibility of being distributed, which involves separation of materials from the source of their production and subsequent distribution by bringing to attention of other persons; 7) creative character which is reflected in the application of intellectual and / or physical efforts in the production of materials.

The problems associated with the application of this norm in practice are outlined, and ways to solve them are proposed. In particular, with regard to the problem of criminal law qualification of "likes" and other reactions in social networks, they should be considered precisely as a manifestation of the user's attitude to a certain publication (post, material), which in itself does not constitute part of a criminal offense under Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine. If such a reaction leads to placing the publication on the user's page and/or bringing it to the attention of other persons, then in order to incriminate a person with a crime under Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine requires proof of a person's direct intention to distribute the publication in such a way.

With regard to the problem of qualification of text posts or comments it was concluded that the specified actions may fall under both Part 1 and Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine, depending on whether they have characteristics of materials.

Key words: *justification, recognition as legitimate, denial of armed aggression, glorification of participants of armed aggression, criminal responsibility, materials, production of materials, distribution of materials.*

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-12>

Умрихіна Ірина Олександрівна,

доктор філософії в галузі права, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Пономаренко Віктор Володимирович,

викладач

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2205-1227>

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Стаття присвячена детальному аналізу адміністративної діяльності поліції у надзвичайних ситуаціях, з акцентом на оцінку підготовки правоохоронців до ефективного реагування в умовах криз. У роботі розглядаються основні аспекти організації та координації дій поліції під час надзвичайних ситуацій, а також виявляються проблеми, які виникають у процесі реагування на них. Висвітлюється важливість комплексного підходу до підготовки правоохоронців, що забезпечить не тільки ефективне реагування на надзвичайні ситуації, а й сприятиме забезпеченню публічної безпеки та стабільності в кризових умовах.

Ключові слова: національна поліція, адміністративна діяльність поліції, надзвичайні ситуації, кризові ситуації, підготовка та ефективність роботи правоохоронців, правопорядок, безпека громадян, загрози, ризики.

Постановка проблеми. Адміністративна діяльність поліції у надзвичайних ситуаціях є надзвичайно важливою в умовах сучасних глобальних змін, загострення соціально-політичних криз та підвищення частоти природних і техногенних катастроф. Підвищення ризиків виникнення таких ситуацій вимагає від правоохоронних органів високого рівня готовності до реагування, ефективного виконання своїх функцій та забезпечення безпеки громадян.

Сучасні загрози, серед яких ведення бойових дій, природні катастрофи, техногенні аварії, соціальні конфлікти, терористичні акти та глобальні пандемії, ставлять перед поліцією нові виклики. Зокрема, поліція має бути готова до швидкого реагування, організації порядку в умовах масових заворушень або паніки, а також до ліквідації наслідків катастроф у найкоротші терміни. Крім того, технологічний розвиток створює нові загрози в сфері кібербезпеки, що також входить до переліку надзвичайних ситуацій, що потребують втручання поліції.

Надзвичайно важливим є також аспект підготовки поліції до кризових ситуацій. Зміна форм та методів ро-

боти, підвищення технічної та психологічної підготовки правоохоронців, розвиток ефективних стратегій взаємодії з іншими державними органами та організаціями в умовах надзвичайних ситуацій – усе це є важливими складовими роботи правоохоронних органів у кризових ситуаціях.

Враховуючи інтеграцію України в європейське та міжнародне правове співтовариство, необхідно звернути увагу на досвід зарубіжних країн у забезпеченні ефективності поліцейської діяльності в надзвичайних ситуаціях, що дозволяє впроваджувати передові методи та практики. Це також відкриває можливості для вдосконалення національної політики у сфері безпеки та поліцейської діяльності в умовах криз.

З огляду на зазначене, питання дослідження ефективності роботи поліції під час надзвичайних ситуацій є досить актуальним для наукових досліджень, оскільки від його результатів залежить не лише успішність реагування правоохоронців на кризові ситуації, але й забезпечення безпеки та правопорядку в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки українські науковці значну увагу приділяють дослідженню адміністративної діяльності поліції, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, що є важливою складовою вітчизняної системи забезпечення правопорядку та безпеки громадян. Зокрема, проблема ефективності професійної діяльності Національної поліції залишається надзвичайно актуальною в умовах сучасних викликів, зокрема в контексті розвитку правових норм, соціальних змін та новітніх загроз безпеці, що ставить перед правоохоронними органами нові вимоги та завдання. Це питання детально висвітлено в численних дослідженнях провідних науковців та практиків, які аналізують різні аспекти роботи поліції, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, забезпечення правопорядку, а також підвищення ефективності організаційних та оперативних процесів. Серед них: Авер'янов В. Б., Антонюк О.І., Бандурка О.М., Бугайчук К.Л., Безпалова О. І., Битяк Ю. П., Галушко, В. В., Гаврілов Б.Я., Галаган В.І., Гузя В.А., Джафарова О. В., Калаєнов Д.П., Камінська Н.В., Колпаков В. К., Комзюк А.Т., Кузьменко О. В., Кузніченко С. О., Костицький М.В., Костюк В.Л., Кукін І.В., Лошицький М.В., Лук'янчиков С.Д., Миколенко О. І., Осика І.М., Погорецький М.А., Рябченко О.П., Сердюк А.М., Смоков С.М., Тертишник В.М., Юнін О. С., Яновська О.Г. та інші. Це питання продовжує бути темою активних дискусій у наукових колах і має важливе значення для практичного застосування в галузі правової діяльності. Таким чином, враховуючи сучасні виклики та потреби суспільства, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, існує нагальна потреба в подальшому дослідженні адміністративної діяльності поліції в кризових ситуаціях. Це дозволить глибше проаналізувати ефективність підготовки правоохоронців до надзвичайних обставин та розробити рекомендації щодо вдосконалення їх роботи для забезпечення належного правопорядку та безпеки в умовах кризи.

Метою статті є аналіз адміністративної діяльності поліції у надзвичайних ситуаціях, зокрема вивчення підготовки правоохоронців до реагування на кризові ситуації та оцінка ефективності їх роботи в зазначених умовах.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна діяльність поліції у надзвичайних ситуаціях є важливою складовою загального механізму реагування держави на кризові обставини. Вона охоплює управлінські функції, організаційні заходи та оперативну діяльність, що спрямовані на забезпечення правопорядку, охорону життя та здоров'я громадян, а також на підтримку публічної безпеки і порядку під час таких ситуацій. Дослідження адміністративної діяльності поліції в надзвичайних умовах дозволяє виявити ключові аспекти ефективності її роботи, а також проблеми, які потребують вирішення для покращення її роботи правоохоронців.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність поліції під час надзвичайних ситуацій, є Закон України «Про Національну поліцію» [1] (далі – Закон), а також інші законодавчі акти, що визначають повноваження та обов'язки поліції в кризових умовах. Вони встановлюють порядок залучення поліції до подолання наслідків надзвичайних ситуацій, визначають правові основи її діяльності, включаючи координацію з іншими державними органами, такими як Міністерство внутрішніх справ, Державна служба з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), органи місцевого самоврядування та інші. Необхідно зазначити, що в умовах воєнного стану майже всі державні інституції, у тому

числі і національна поліція, зазнали змін у своїх повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядках та процедурах.

Так, прийнято Закон України «Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» [2], який оптимізує діяльність поліції, у тому числі під час дії воєнного стану, та діє тимчасово, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ та/або інших держав проти України та 60 днів після цього.

Щодо діяльності поліції в умовах кризових ситуацій, у статтю 8 Закону було внесено доповнення у вигляді частини четвертої. Вона встановлює, що під час воєнного стану поліція здійснює свою діяльність відповідно до свого призначення та специфіки, враховуючи обмеження прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, які визначаються Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Також розширено повноваження поліції. Так, згідно 23 Закону, до повноважень, згідно яких поліція має діяти в надзвичайних ситуаціях, віднесено:

- здійснювати прийом екстрених викликів за скороченим телефонним номером 102;
- у межах компетенції здійснювати розмінування, що має оперативний характер (виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень);
- організувати роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;
- здійснювати техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху;
- здійснювати адміністративний нагляд [1].

Окрім цього, передбачена можливість відмови від залучення поліції до виконання виконавчих дій, якщо особовий склад територіального органу поліції залучений до припинення масових заворушень чи групових порушень публічного порядку під час воєнного стану, а також до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, небезпечних подій, таких як аварії чи епідемії.

Щодо поліцейських заходів, то за новою редакцією ст. 40 поліція зможе використовувати у своїй діяльності такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати, спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки фото- й відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб і номерних знаків транспортних засобів. Свою фото- та відеотехніку, технічні прилади та технічні засоби з виявлення та/або фіксації правопорушень, а також з виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз, поліція має змогу закріплювати на однострої, у/на безпілотних літальних апаратах, службових транспортних засобах, суднах чи інших плавучих засобах, у тому числі тих, що не мають кольорографічних схем, розпізнавальних знаків та написів, які свідчать про належність до поліції, а також монтувати/розміщувати їх по зовнішньому периметру доріг і будівель [1].

За необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не тільки ті спеціальні засоби, які передбачені ст. 45 Закону (ч. 5 ст. 42) [3].

Наступним законодавчим актом, що регулює суспільні відносини у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій, є Кодекс цивільного захисту України, ухвалений Верховною Радою 2 жовтня 2012 року [4]. Додаткову нормативну базу складають Конституція України [5], акти Президента України та Кабінету Міністрів, а також інші закони України.

На думку вітчизняних науковців, детальний аналіз завдань і повноважень поліції та функцій її окремих підрозділів свідчить про визначальну та безпрецедентну роль поліції у забезпеченні публічного порядку та безпеки на території України за будь-яких умов, особливо під час воєнного стану. Це пояснюється тим, що поліція є активним суб'єктом протидії злочинності, охорони публічної безпеки і порядку та надання послуг населенню (у межах своєї компетенції). У цьому контексті адміністративна діяльність поліції включає правові та організаційні форми, причому останні мають важливе прикладне значення, адже їх впровадження дає результати, які населення безпосередньо «бачить і відчуває» у повсякденному житті [6, с. 26].

Відтак, правові форми діяльності поліції в умовах надзвичайних ситуацій охоплюють нормативне регулювання, адміністративні заходи, охоронні та превентивні дії, розгляд адміністративних правопорушень і співпрацю з іншими державними органами. Вони забезпечують правову основу для оперативного реагування, впровадження спеціальних режимів, таких як комендантська година чи обмеження доступу до небезпечних зон, а також накладення санкцій на порушників. Ці правові форми спрямовані на забезпечення публічної безпеки та підтримання правопорядку, дозволяючи поліції ефективно захищати населення і контролювати ситуацію під час кризових подій.

Організаційні форми діяльності поліції в умовах надзвичайних ситуацій включають створення оперативних штабів, посилення патрулювання та організацію мобільних груп, встановлення пропускних пунктів і блокпостів, а також забезпечення евакуації населення та охорону покинутих зон. Крім того, поліція здійснює постійний моніторинг ситуації, збір оперативної інформації та взаємодіє з іншими службами, такими як ДСНС і медичні установи. Вказані організаційні заходи спрямовані на ефективне управління ресурсами, оперативне реагування на загрози та інформування населення, що дозволяє зберегти порядок і безпеку громадян у кризових умовах.

Однак, в реальності, організація реагування на надзвичайні ситуації іноді ускладнюється через недостатню координацію між різними структурами, що призводить до дублювання функцій або, навпаки, до прогалин у виконанні обов'язків. Це є однією з основних проблем у забезпеченні ефективної діяльності поліції під час кризових ситуацій, оскільки неефективна взаємодія з іншими державними органами може призвести до порушень порядку та безпеки в суспільстві. Належна координація між поліцією та іншими структурами є критично важливою для забезпечення ефективної взаємодії з громадянським суспільством, а також для підвищення ефективності правоохоронців у надзвичайних ситуаціях.

З огляду на це, підготовка правоохоронців в умовах кризових ситуацій стає надзвичайно важливою складовою їх діяльності. Це включає не лише розвиток професійних навичок і знань, а й формування здатності до оперативного реагування на змінні умови, комунікації з іншими службами та громадянами, а також вміння підтримувати публічний порядок у складних обставинах. Модель відносин між поліцією та громадянським суспільством базується на взаємодії, співпраці та постійному діалозі, спрямованих на підтримання публічної безпеки і порядку. Проте інтегративна категорія «довіра» в юридичній науці залишається концептуально неоднозначною, особливо в контексті сучасних підходів до правозастосування.

У зв'язку з цим, оцінка ефективності правоохоронної діяльності не повинна обмежуватися лише рівнем довіри населення до поліції, який згідно з вимогами законодавства визначається незалежними соціологічними службами. Оцінка має включати й інші чинники, що відображають реальну результативність діяльності поліції: здатність забезпечувати безпеку, реагувати на потреби громадян, запобігати правопорушенням і дотримуватися прав людини. Це дозволяє комплексно оцінювати ефективність правоохоронної системи, зокрема під час кризових ситуацій, та сприяти формуванню більш стійких і довірливих відносин між поліцією та суспільством. Така підготовка та ефективна діяльність правоохоронців є основою для забезпечення стабільності і безпеки в умовах криз, що в свою чергу зміцнює взаємодію поліції з громадянами і підвищує довіру до правоохоронної системи. Тому підготовка поліції до реагування на надзвичайні ситуації повинна передбачати комплекс заходів, спрямованих на удосконалення організаційних, технічних і тактичних навичок правоохоронців, а також на підвищення їх здатності до швидкого та ефективного реагування на надзвичайні ситуації.

Першим важливим кроком є організація регулярних тренувань і навчань, які включають як загальні теоретичні заняття, так і практичні вправи, що дозволяють поліцейським відпрацьовувати дії в умовах реальних або змодельованих надзвичайних ситуацій. Це може включати сценарії природних катастроф, техногенних аварій, терористичних атак чи інших кризових ситуацій. Під час таких навчань правоохоронці мають змогу практично випробувати свої навички в координації з іншими службами, оперативного реагувати на змінювані обставини і забезпечувати публічний порядок.

Додатково важливою складовою є навчання поліцейських з використання спеціального обладнання і техніки, необхідної для ефективного реагування на надзвичайні ситуації. Це включає спеціальні засоби для евакуації людей, медичної допомоги, забезпечення безпеки на місці подій та інше. Підготовка поліцейських до роботи в умовах обмежених ресурсів або поганих погодних умов також є важливою частиною їх навчання.

Крім того, підготовка поліції до кризових ситуацій вимагає розвитку навичок командної роботи та міжвідомчої взаємодії. Під час надзвичайних ситуацій поліція часто має взаємодіяти з іншими державними органами, рятувальними службами та місцевими органами влади. Тому поліцейські повинні бути навчені ефективно координувати свої дії з іншими службами для досягнення спільної мети.

Особливу увагу слід приділяти підготовці до управління великими масами людей, зокрема у разі евакуацій або великих зборів під час катастроф. Це включає роз-

виток навичок управління натовпами, надання допомоги потерпілим, а також підтримання публічного порядку під час масових заворушень чи паніки.

Завершальним етапом підготовки є постійний моніторинг і оцінка діяльності поліції під час проведених заходів реагування на надзвичайні ситуації. Це дозволяє виявити недоліки та удосконалити методи роботи, забезпечити більшу ефективність у майбутньому і підтримувати високий рівень довіри громадян до правоохоронних органів.

Між тим варто зазначити, що на жаль, рівень підготовки може варіюватися залежно від ресурсу закладів освіти і наявності відповідної техніки та інфраструктури для проведення тренувань. Крім того, недостатня увага до психологічної підготовки правоохоронців до стресових ситуацій може знижувати ефективність їх дій у кризових обставинах.

Як ми вже зазначали, одним з важливих аспектів аналізу адміністративної діяльності поліції є використання технологій у реагуванні на надзвичайні ситуації. Зокрема, сучасні технології, такі як дрони, системи відеоспостереження, інформаційно-аналітичні системи та автоматизація управлінських процесів, значно підвищують ефективність роботи поліції під час кризових ситуацій. Вони дозволяють оперативнотримувати інформацію про розвиток ситуації, координувати дії різних підрозділів поліції та інших служб, а також забезпечувати безпеку громадян.

Проте не всі підрозділи поліції мають необхідні ресурси та доступ до сучасних технологій, що знижує

ефективність їх застосування в кризових ситуаціях. Тому важливим завданням є забезпечення поліції необхідними засобами та постійне оновлення технічної бази.

Таким чином, попри значні досягнення у організації адміністративної діяльності поліції під час надзвичайних ситуацій, існує ряд проблем і викликів. Одним з них є недостатня координація між різними державними та місцевими органами, що може призводити до неефективного реагування на надзвичайні ситуації. Також є питання щодо недостатньої підготовки правоохоронців до стресових ситуацій, зокрема у разі масових заворушень, терористичних актів чи в умовах війни.

Крім того, варто відзначити, що надзвичайні ситуації часто вимагають мобільності та швидкої адаптації поліції до нових обставин, що вимагає від правоохоронців високого рівня професіоналізму, а також ефективної організації комунікацій та управлінських процесів.

Висновки. Аналіз адміністративної діяльності поліції у надзвичайних ситуаціях та в умовах воєнного стану показує, що успіх реагування правоохоронних органів залежить від комплексної підготовки, належного організаційного забезпечення, ефективного координації з іншими державними структурами та застосування новітніх технологій. З метою покращення ефективності роботи поліції в таких умовах необхідно удосконалити нормативно-правову базу, збільшити ресурси для навчання та технічного оснащення, а також забезпечити краще співробітництво між різними службами, що здійснюють реагування на кризові ситуації.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України 02 липня 2015 року № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України 15 березня 2022 року № 2123-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n6> (дата звернення: 12.11.2024).
3. Іщенко Ю., Марченко Н. Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві. URL: <https://law-in-war.org/nacjonalna-policzija-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/> (дата звернення: 11.11.2024).
4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 року № 5403-VI (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
6. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану: довідник / О. І. Безпалова, К. О. Чижко, А. С. Бахаєва, В. С. Макаренко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 105 с.

References

1. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (data zvernennia: 11.11.2024) [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do zakoniv Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» ta «Pro Dystsyplinarnyi statut Natsionalnoi politsii Ukrainy» z metoiu optymizatsii diialnosti politsii, u tomu chysli pid chas dii voiennoho stanu [On Amendments to the Laws of Ukraine «On the National Police» and «On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine» to Optimize Police Activities, Including During Martial Law]: Zakon Ukrainy 15 bereznia 2022 roku № 2123-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n6> (data zvernennia: 12.11.2024) [in Ukrainian].
3. Ishchenko, Yu., & Marchenko, N. Natsionalna politsiia v umovakh voiennoho stanu: zminy v zakonodavstvi [National Police under martial law: changes in legislation]. Retrieved from: <https://law-in-war.org/nacjonalna-policzija-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/> (data zvernennia: 11.11.2024).
4. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [The Civil Protection Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 2012 roku № 5403-VI (zi zminamy). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (data zvernennia: 12.11.2024) [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 30. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 11.11.2024) [in Ukrainian].
6. Administratyvna diialnist politsii v umovakh voiennoho stanu (2022). [Administrative activities of the police under martial law]: dovidnyk / O. I. Bezpalova, K. O. Chyshko, A. S. Bakhaieva, V. S. Makarenko; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv. 105 s. [in Ukrainian].

Umrykhina Iryna,

PhD in Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Ponomarenko Viktor

Lecturer

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2205-1227>

**PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE ACTIVITIES
OF THE POLICE IN EMERGENCY SITUATIONS**

The article is devoted to a detailed analysis of the administrative activities of the police in emergency situations, the specifics of the police's work in crisis situations are investigated, its regulatory and legal regulation, organizational measures and operational functions are analyzed, with an emphasis on evaluating the training of law enforcement officers for effective response in crisis situations. The work examines the main aspects of the organization and coordination of police actions during emergency situations, and also identifies problems that arise in the process of responding to them, including duplication of functions or gaps in the performance of duties. Special attention is paid to the importance of proper preparation of police officers for such situations, which includes regular training, increasing the level of interagency cooperation, implementation of modern technologies for monitoring and responding to emergency situations, as well as development of communication skills, mobility and adaptability. The article emphasizes the importance of improving the legal framework, providing resources and developing training programs that include practical training and training in the use of special equipment. In addition, factors that directly affect the effectiveness of the police, such as the organization of internal interaction and timely response to external challenges, are analyzed. The importance of a comprehensive approach to the training of law enforcement officers is highlighted, which will ensure not only effective response to emergency situations, but also contribute to ensuring public safety and stability in crisis conditions. The article also suggests directions for improving the existing mechanisms of police work in emergency situations, which will increase its efficiency and trust on the part of citizens.

Key words: national police, administrative activities of the police, emergencies, crisis situations, training and effectiveness of law enforcement officers, law and order, public safety, threats, risks.

Чорний Ігор Ярославович,

аспірант

*(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6990-0357>

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСТАВ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті розглядаються підстави криміналізації воєнних злочинів у національному кримінальному законодавстві. Вказується, що криміналізація кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку взагалі та воєнних злочинів зокрема пов'язана, по-перше, із необхідністю у врахуванні негативного, історично сформованого досвіду захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту; по-друге, – з наявністю відповідних зобов'язань, взятих Україною під час ратифікації договорів, які утворюють міжнародне гуманітарне право; третьою причиною є визначення способів наближення національного законодавства до законодавства зарубіжних країн. Зазначається, що до соціальних та кримінологічних факторів криміналізації воєнних злочинів доцільно віднести: 1) відсутність кореляції між кримінально-правовими та кримінологічними заходами протидії воєнним злочинам; 2) відсутність механізму інтеграції заходів, передбачених міжнародними правовими документами у процес запобігання воєнним злочинам; 3) відсутність дієвих програм психологічної реабілітації цивільних осіб та військовослужбовців, щодо яких було вчинено військові злочини; 4) відсутність економічного потенціалу держави для своєчасного відновлення цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури; 5) відсутність практики (стандартів) розслідування воєнних злочинів, адаптованих під національний збройний конфлікт; 6) відсутність можливості забезпечення національної стійкості на тимчасово окупованих територіях та територіях, на яких ведуться активні бойові дії. Підсумовується, що активний розвиток міжнародного воєнного кримінального права пов'язаний із подіями, які відбувались в умовах дії комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, зокрема – Другої світової війни. **Ключові слова:** криміналізація, воєнні злочини, тоталітарний режим, кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність, окуповані території, війна, збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право.

Постановка проблеми. Криміналізація воєнних злочинів (які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду), передбачених розділом XIX національного кримінального законодавства більшістю вчених пов'язується із низкою історичних факторів, які зумовили потребу у посиленні кримінально-правового захисту таких суспільних відносин, безпосередньо суспільства та держави. Необхідно відмітити, що протягом останніх років у науці непоодинокими є випадки, коли вчені підміняють поняття «воєнного злочину» «військовим кримінальним правопорушенням», що є серйозною теоретичною помилкою, яка може спричинити негативний вплив порядку кваліфікації таких протиправних діянь. Наведене свідчить про те, що в умовах війни, розв'язаної російською федерацією проти України актуальною проблемою є визначення соціальної обумовленості криміналізації воєнних злочинів у національному кримінальному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом проблеми, пов'язані із удосконаленням кримінально-правової характеристики та особливостей кваліфікації воєнних злочинів частіше стають предметом дослідження учених, серед яких необхідно виокремити праці Р.О. Мовчана, Є.С. Назимка, Є.О. Письменського,

Т.І. Пономарьової, М.І. Хавронюка та ін. Водночас окремі питання потребують додаткового розгляду.

Метою статті є розгляд та узагальнення підстав криміналізації воєнних злочинів у національному кримінальному праві.

Виклад основного матеріалу. В контексті дослідження соціальної обумовленості криміналізації воєнних злочинів доцільним є диференціювати відповідні фактори таким чином: 1) історичні фактори криміналізації воєнних злочинів; 2) соціальні фактори криміналізації воєнних злочинів; 3) нормативно-правові та інституційні фактори криміналізації воєнних злочинів; 4) кримінологічні фактори криміналізації воєнних злочинів.

Відтак, початок розвитку міжнародного воєнного кримінального права (у розумінні його як сукупності міжнародних правових положень, якими врегульовується питання кримінально-правового захисту держави та суспільства від порушень законів та звичаїв війни в умовах збройного конфлікту) пов'язаний із подіями, які відбувались в умовах дії комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, а також Другої світової війни.

В умовах збройного конфлікту як у XX столітті, так і в сучасній Україні удосконалення кримінальної від-

повідальності військовослужбовців відбувається одночасно із удосконаленням норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Актуальним прикладом є прийняття Закону від 09.10.2024 № 4012-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», відповідно до якого національне кримінальне законодавство було доповнено ст. 31-1, яка визначає межі кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників.

Криміналізація кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку взагалі та воєнних злочинів зокрема пов'язана, по-перше, із необхідністю у врахуванні негативного, історично сформованого досвіду захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту; по-друге, – з наявністю відповідних зобов'язань, взятих Україною під час ратифікації договорів, які утворюють міжнародне гуманітарне право; третьою причиною є визначення способів наближення національного законодавства до законодавства зарубіжних країн.

Отже, до історичних факторів соціальної обумовленості криміналізації воєнних злочинів необхідно віднести: 1) активний розвиток міжнародного кримінального права, посилення міжнародного правового захисту національних суспільних відносин; 2) негативні суспільно-політичні явища, які існували під час дії комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні; 3) розвиток міжнародного гуманітарного права та формування принципів збройного конфлікту, пов'язаних із подіями Другої світової війни; 4) утворення міжнародних судових органів та розмежування меж дискреції; 5) необхідність у приведенні положень національного кримінального законодавства відповідним положенням, якими встановлено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку у кримінальних законодавствах зарубіжних країн.

Соціальні фактори криміналізації воєнних злочинів безпосередньо пов'язані із кримінологічними та вітчизняними. Криміналізація воєнних злочинів першопочатковою метою мала захист цивільного населення під час збройного конфлікту. Водночас очевидним висновком є неможливість її реалізації у повному обсязі.

Розглядаючи фактори, які можуть мати негативний вплив на розвиток держави та суспільства у повоєнний період, а також оцінюючи потенційні криміногенні ризики та загрози, вчені вказують, що негативними соціально-психологічними факторами є: а) дисфункції інституту сім'ї, дитинства й материнства, пов'язаної з тривалим розривом фізичної дистанції між членами родин через виїзд жінок і дітей закордон; б) психологічні травми (зокрема посттравматичні стресові розлади як у учасників бойових дій, так і інших осіб, які пережили перебування у зоні таких дій), тривожність, невротизм, істерії тощо. Ці наслідки, як відомо, є потужними детермінантами і агресії (злочини ненависті, побутова агресивно-насильницька злочинність), і аутоагресії (алкоголізація, наркотизація, суїцидальність). Тож нарощування агресивно-насильницького криміногенного потенціалу – факт динамічної реальності негативного кримінологічного-прогностичного значення.

В цьому аспекті варто акцентувати і на тому, що виклики онтологічного порядку, детерміновані війною, є екстраординарними, як правило, не очікуваними та, що найголовніше, комплексно травматичними. Глибина травматизації сягає розгалужених пластів колективного безсвідомого. Тож є всі підстави говорити саме про колективну травму Українського народу, що даватиметься взнаки поколіннями. Перш за все через острах повертатися на Батьківщину, укорінюватися, планувати майбутнє дітей (особливо в регіонах, наближених до кордону з росією) [1].

В умовах дії особливого правового режиму воєнного стану проблеми загострення соціальної та кримінологічної ситуації обумовлені об'єктивними факторами та чинниками. Прогнозовані кримінологічні ризики можуть бути зумовлені: 1) збільшенням кількості кримінальних правопорушень, які вчиняються на тимчасово окупованих територіях та які є латентними для національних органів досудового розслідування; 2) погіршенням психологічного клімату в державі та збільшенням кількості осіб, які страждають на посттравматичний стресовий розлад; 3) погіршенням трудового потенціалу та зниженням кількості робочих місць; 4) збільшенням кількості неповнолітніх осіб, які мають розлади здоров'я, зокрема – психічного.

Вказане може бути наслідком воєнних злочинів, які вчиняються представниками держави-агресора. Відповідно до положень Римського статуту видами таких злочинів є умисне вбивство; катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти; умисне заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі; переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території; умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями; заподіяння особам, які перебувають під владою ворожої сторони, фізичного каліцтва або здійснення над ними медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, які не обґрунтовані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи і здійснюються не в її інтересах та які призводять до смерті або серйозно загрожують здоров'ю такої особи чи осіб; віроломне вбивство або поранення осіб, що належать до ворожої нації чи армії; посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження; зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в підпункті (f) пункту 2 статті 7, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій; умисне використання голодування цивільного населення як методу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено відповідно до Женевських конвенцій; набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або використання їх для активної участі в бойових діях [2].

Необхідно також відмітити, що більшість із наведених суспільно небезпечних діянь було вчинено пред-

ставниками російської федерації проти України, про що свідчать інформаційні та аналітичні довідки міжнародних організацій.

Детермінація воєнних злочинів, злочину геноциду, злочинів проти людяності онтологічно не відрізняється від умовленості інших кримінальних правопорушень. Їх вчинення стає наслідком послаблення соціального контролю на всіх його рівнях. По-перше, ослаблений самоконтроль (як результат недоліків у вихованні і соціалізації) зменшує вплив совісті як суб'єкта моральної самооцінки, не здатного стримувати як ненормальні бажання, так і навіть тваринні інстинкти. По-друге, ослаблений соціальний контроль нейтралізує дисконформність суспільного засудження певної поведінки. І, по-третє, недостатня ефективність державно-правового контролю сама собою зменшує стримуючу вагомість потенційного кримінального покарання. Кримінальна субкультура перетворюється на домінуючу загальної культури російського суспільства воєнного часу і детермінує вчинення злочинів, визначених у Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду. Традиційні для росії поведінкові патерни, масові практики, пов'язані з офіційною ідеологією збереження й трансляції у сучасність цінностей та інститутів архаїчного суспільства з його культами агресії, війни, воїна-героя, мертвих предків, нетолерантності тощо. Це спроба гальмування сучасного етапу всесвітньо-історичного прогресу, який відбувається на зовсім інших засадах. Однак ця спроба приречена на невдачу, про що свідчать і хід воєнних дій, і позиція світового співтовариства. Глобальний прогрес можна пригальмувати на деякий час, але повернути історію у зворотному напрямку неможливо [3]. Необхідно відзначити, що детермінанти воєнних злочинів знаходяться у площині, яку важко контролювати звичними засобами державного реагування на кримінально протиправну діяльність. Як правило, можна виокремити дві основні детермінанти воєнної злочинності – ті, що мотивовані геноцидом певного населення, а також ті, що мають політичну мотивацію. Третя група утворена політико-економічними факторами та чинниками.

Водночас обрання ворогом агресивної форми досягнення мети розв'язаного збройного конфлікту окрім іншого, має на меті залякування цивільного населення та використання його як засобу впливу на державну владу. Прикладом є злочини, вчинені представниками російської федерації на початку 2022 року.

Так, відповідно до інформації, підготовленої Управлінням Верховного Комісара ООН, 7 березня 2022 року приблизно опівдні четверо російських солдатів увійшли до будинку, в якому 27-річний чоловік проживав разом із матір'ю на вулиці Івана Франка. Солдати почали обшукувати будинок і знайшли камуфляжну форму, що викликала в них підозру. Мати чоловіка пояснила, що форма належала її покійному чоловікові, ветерану Збройних Сил України. Після цього військовослужбовці наказали показати мобільні телефони родини, та знайшли в телефоні чоловіка повідомлення про пересування російських військ і вирішили його затримати. Далі більша група солдатів привела цього чоловіка в будинок сусіда на вулиці Набережній. Солдати запитали жителів будинку, чи знали вони цього чоловіка. Отримавши ствердну відповідь, солдати почали кричати та звинувачувати чоловіка в тому, що він «бандерівець». Жителі будинку, з якими спілкувалося УВКПЛ, сказали, що солдати були з Челябінська, але серед них були також етнічні буряти. Щонайменше один із них був офіцером. Він погрожував стратити чоловіка на місці,

щоби провчити жителів. Солдати не виконали погрозу, але відвели чоловіка до сусіднього будинку на тій самій вулиці, де він залишався до своєї смерті. Вранці 8 березня 2022 року до будинку, де його тримали під вартою, підійшла мати чоловіка. Вона побачила сина на подвір'ї, але солдати не дозволили йому піти. Його рука була поранена. Вона розповіла УВКПЛ, що її син виглядав дуже наляканим. Присутні солдати запевнили її, що повезуть її сина до «слідчого», і якщо все буде добре, його відпустять «за два тижні». Це був останній раз, коли вона бачила сина живим. У наступні дні вона поверталася до будинку, але солдати, які були розміщені там, погрозували її застрелити та наказали їй піти. 30 березня 2022 року російські війська залишили цей район. Наступного дня тіло чоловіка було знайдено в підвалі будинку, де його востаннє бачили затриманим. Він лежав на матраці з вогнепальним пораненням голови та серйозно пораненою рукою [4]. Наведений приклад у повному обсязі ілюструє воєнний злочин, вчинений військовослужбовцями держави-агресора щодо цивільного населення. Значна кількість порушень положень міжнародного гуманітарного права зумовило потребу у ратифікації Римського статуту МКС та внесенні відповідних змін до кримінального законодавства.

Взагалі, в умовах збройного конфлікту кримінальне право певним чином трансформується, набуваючи рис військового права. На підтвердження вказаної думки можна навести низку прикладів змін та доповнень, внесених до національного Кримінального кодексу з 24 лютого 2022 року. Більшість із них можна поділити на декілька груп: 1) зміни, пов'язані із удосконаленням меж кримінальної відповідальності та покарання (призначення та звільнення) військовослужбовців; 2) зміни, пов'язані із посиленням кримінальної відповідальності за окремі військові кримінальні правопорушення; 3) зміни, пов'язані із посиленням кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності; 4) зміни, пов'язані із ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Отже, до соціальних та кримінологічних факторів криміналізації воєнних злочинів доцільно віднести: 1) відсутність кореляції між кримінально-правовими та кримінологічними заходами протидії воєнним злочинам; 2) відсутність механізму інтеграції заходів, передбачених міжнародними правовими документами у процес запобігання воєнним злочинам; 3) відсутність дієвих програм психологічної реабілітації цивільних осіб та військовослужбовців, щодо яких було вчинено військові злочини; 4) відсутність економічного потенціалу держави для своєчасного відновлення цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури; 5) відсутність практики (стандартів) розслідування воєнних злочинів, адаптованих під національний збройний конфлікт; 6) відсутність можливості забезпечення національної стійкості на тимчасово окупованих територіях та територіях, на яких ведуться активні бойові дії.

Нормативно-правові та інституційні фактори соціальної умовленості криміналізації воєнних злочинів. Вказана група факторів, у більшості, пов'язана із положеннями міжнародних правових документів, які утворюють міжнародне гуманітарне право, а саме – їх прийняттям та ратифікацією. Відповідний вплив також мало створення міжнародних судових органів.

Так, сімдесят сім років тому, у період з 20 листопада 1945 року до 1 жовтня 1946 року, відбувалися засідання унікального та новітнього для того часу міжнародного судового органу – Нюрнберзького три-

буналу. Його спадщина є винятково важливою для міжнародного права в тій його частині, яка пов'язана з притягненням до міжнародно-правової відповідальності за особливо важкі злочини. До Другої світової війни в міжнародному праві вважався загальною визначеною звичай, сформульований ще в період становлення Римської імперії – *vae victis* (горе переможеним), що передбачає повну свободу переможця щодо переможеного. Завдяки Нюрнберзькому процесу сформувався комплекс нових загально-правових норм, що встановлюють судовий порядок притягнення до міжнародно-кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні військових злочинів та злочинів проти людяності, які не були пов'язані з певним географічним місцем, тобто не підлягали встановленій національній юрисдикції. У міжнародному праві відбулася відмова від «права сильного», втіленого в «*jus ad bellum*», та стався перехід до природно-правової відмови від агресивної війни та абсолютної цінності права на мир та безпеку. Комісія міжнародного права, за дорученням Генеральної Асамблеї ООН, узагальнивши практику Нюрнберзького трибуналу, надала цьому положенню статусу Принципу міжнародного права, визнаного статутом Нюрнберзького трибуналу, що відображено в рішенні Трибуналу (Принцип 1) (8) [4]. Після створення Нюрнберзького трибуналу та завершення відповідного процесу було підготовлено та підписано більшість Женевських конвенцій та Протоколів до них, в яких було закладено основні принципи ведення збройного конфлікту.

Нюрнберзькі принципи на межі XX–XXI століть лягли в основу статуту Міжнародного кримінального суду – Римського статуту (11). За вироком Нюрнберзького трибуналу дванадцять підсудних було засуджено до страти, троє засуджено до довічного ув'язнення і четверо – до термінів тюремного ув'язнення від десяти до двадцяти років; троє підсудних було виправдане. Суд, відповідно до статті 9 Статуту (15), розглянув питання визнання злочинними організаціями німецько-

го фашизму гестапо, службу безпеки, охоронні загони націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, штурмові загони націонал-соціалістичної німецької робітничої партії. Підставою для винесення вироку було те, що ці організації брали участь у вчиненні військових злочинів і злочинів проти людяності. Зі статті 10 Статуту (15) випливає, що рішення про визнання злочинного характеру обвинувачуваної організації є остаточним і не може зазнавати заперечення на будь-якому подальшому процесі в справі окремих членів організацій. У цій статті передбачено право національної влади залучати до суду осіб за належність до групи чи організації, яку Суд визнає злочинною. Не вимагається повторне доведення та не допускається оскарження встановленого Судом протиправного характеру організацій [4]. *До нормативно-правових та інституційних факторів соціально обумовленості криміналізації воєнних злочинів доцільно віднести:* 1) прийняття та ратифікацію Женевських конвенцій, а також Протоколів до них; 2) ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду; 3) створення міжнародних судових органів та диференціацію меж повноважень.

Таким чином, проведені дослідження надало підставу для констатації, що розвиток міжнародного воєнного кримінального права пов'язаний із подіями, які відбувались в умовах дії комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, зокрема – Другої світової війни.

Криміналізація кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку взагалі та воєнних злочинів зокрема пов'язана, по-перше, із необхідністю у врахуванні негативного, історично сформованого досвіду захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту; по-друге, – з наявністю відповідних зобов'язань, взятих Україною під час ратифікації договорів, які утворюють міжнародне гуманітарне право; третьою причиною є визначення способів наближення національного законодавства до законодавства зарубіжних країн.

Список використаних джерел

1. Орлов Ю.В. Прогнозовані ризики загострення кримінологічної обстановки: вплив воєнних та антивоєнних факторів. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/237bd837-0d16-45cf-92dd-83c95b696e11/content>.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
3. Поклад В.І. Кримінальна субкультура як фактор детермінації воєнних злочинів. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/8019c1aa-1be7-4d32-97e6-8077dc7757b3/content>.
4. Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у київській, чернігівській і сумській областях у контексті збройного нападу російської федерації на Україну. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2022/2022-12-07-OHCHR-Thematic-Report-Killings-UKR.pdf>.
5. Внесок Нюрнберзького трибуналу у формування норм міжнародного права щодо злочинних організацій. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/2/cpls203.pdf>.

References

1. Orlov, Yu.V. Prohnozovani ryzyky zahostrennia kryminolohichnoi obstanovky: vplyv voiennykh ta antyvoiennykh faktoriv [Predicted risks of aggravation of the criminological situation: the influence of war and anti-war factors]. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/237bd837-0d16-45cf-92dd-83c95b696e11/content> [in Ukrainian].
2. Rymyskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [The Rome Statute of the International Criminal Court]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
3. Poklad, V.I. Kryminalna subkultura yak faktor determinatsii voiennykh zlochyniv [Criminal subculture as a determining factor of war crimes]. Retrieved from: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/8019c1aa-1be7-4d32-97e6-8077dc7757b3/content> [in Ukrainian].
4. Vbyvstva tsyvilnykh osib: svavilni straty ta napady na okremykh tsyvilnykh osib u kyivskii, chernihivskii i sumskii oblastiakh u konteksti zbroinoho napadu rosiiskoi federatsii na Ukrainu [Killings of civilians: arbitrary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv and Sumy regions in the context of the armed attack of the russian federation on Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2022/2022-12-07-OHCHR-Thematic-Report-Killings-UKR.pdf> [in Ukrainian].

5. Vnesok Niurnberzkoho trybunalu u formuvannia norm mizhnarodnoho prava shchodo zlochynnykh orhanizatsii [Contribution of the Nuremberg Tribunal to the formation of norms of international law regarding criminal organizations]. Retrieved from: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/2/cpls203.pdf> [in Ukrainian].

Chornyi Igor

Postgraduate Student

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6990-0357>**ON THE QUESTION REGARDING THE GROUNDS
FOR THE CRIMINALIZATION OF WAR CRIMES**

The article examines the grounds for the criminalization of war crimes in the national criminal legislation. It is indicated that the criminalization of criminal offenses against peace, human security and the international legal order in general and war crimes in particular is connected, firstly, with the need to take into account the negative, historically formed experience of protecting the civilian population in armed conflict; secondly, with the presence of relevant obligations taken by Ukraine during the ratification of treaties that form international humanitarian law; the third reason is the determination of ways to approximate national legislation to the legislation of foreign countries. It is noted that the social and criminological factors of the criminalization of war crimes should include: 1) lack of correlation between criminal and criminological measures to combat war crimes; 2) lack of a mechanism for integrating measures provided for by international legal documents into the process of preventing war crimes; 3) lack of effective psychological rehabilitation programs for civilians and military personnel who have committed war crimes; 4) lack of economic potential of the state for the timely restoration of civil facilities and critical infrastructure facilities; 5) lack of practice (standards) for the investigation of war crimes adapted to a national armed conflict; 6) lack of possibility of ensuring national stability in temporarily occupied territories and territories where active hostilities are taking place. It is concluded that the active development of international military criminal law is connected with the events that took place under the conditions of the communist totalitarian regime of 1917–1991 in Ukraine, in particular – the Second World War.

Key words: *criminalization, war crimes, totalitarian regime, criminal offenses, criminal responsibility, occupied territories, war, armed conflict, international humanitarian law.*

ЗМІСТ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Кубасенко А. В.
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....3

Рибалкін А. О., Тишлек М. М., Постний Р. М.
ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦІЄЮ:
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....11

Сахно А. П., Кіблик Д. В.
ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
СТАТУСУ ЧЕРГОВИХ ЧАСТИН ОРГАНІВ (ПІДРОЗДІЛІВ)
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....18

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Бурнос О. О.
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....23

**ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Кузьменко А. С.
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ
У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ.....29

Давидович І. І., Куліджанова С. Е.
ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМАТИКА.....35

Нікіфорова А. Ю.
ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІДЕРІВ ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ СТВОРЕННЯ
НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ
АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ.....42

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нарожна О. В., Козинська Д. О.
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ: ТРЕНІНГОВА МОДЕЛЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ЯК ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....47

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Гудзь Т. І., Синжерян А. А.
ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ.....53

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ
ТА ІНШИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМ І ЮРИДИЧНИМ ОСОБАМ**

Горбач-Кудря І. А., Буц К. Д.
БЕЗПЕЧНА БЕЗБАР'ЄРНОСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ДОРОГ.....60

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Євтєєва Д. П., Лапкін А. В.
ДО ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИГОТОВЛЕННЯ
ТА ПОШИРЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, ЩО ВИПРАВДОВУЮТЬ ЗБРОЙНУ
АГРЕСІЮ РФ (Ч. 2 СТ. 436² КК УКРАЇНИ)¹.....67

Умрихіна І. О., Пономаренко В. В. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	74
Чорний І. Я. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСТАВ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	79

CONTENTS

ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF THE NATIONAL POLICE ACTIVITY

Kubaenko Andrii

INNOVATIVE APPROACHES TO STRATEGIC MANAGEMENT
AS A FACTOR IN OPTIMIZING POLICE ACTIVITIES.....3

Rybalkin Andriy, Tyshlek Mykola, Postny Roman

GROUNDINGS FOR STOPPING VEHICLES BY THE POLICE:
SOME PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION IN UKRAINE
AND EUROPEAN EXPERIENCE.....11

Sakhno Artem, Kiblyk Daria

THE CONCEPT AND STRUCTURE OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS
OF NECESSARY PARTS OF AUTHORITIES (SUB-UNITS)
OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE.....18

PROBLEMS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Burnos Olena

CERTAIN ASPECTS OF INTERACTION OF LAW ENFORCEMENT BODIES
DURING THE INVESTIGATION OF WAR CRIMES..... 23

PREVENTION OF CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE OFFENSES

Kuzmenko Anastasiia

FOREIGN EXPERIENCE IN FRAUD PREVENTION IN THE TOURISM SECTOR.....29

Davidovich Irina, Kulidzhanova Sofia

THE POLICY OF COMBATING COLLABORATIONISM: CURRENT STATE AND PROBLEMS.....35

Nikiforova Anastasiia

CHARACTERISTICS OF LEADERS AND OTHER PARTICIPANTS IN THE CREATION
OF MILITARY OR ARMED FORMS NOT PROVIDED BY THE LAW..... 42

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR POLICE ACTIVITIES

Narozhna Olena, Kozynska Diana

FROM THEORY TO PRACTICE: A TRAINING MODEL FOR THE INTRODUCTION
OF TOLERANCE AS A VALUE BASIS OF POLICE ACTIVITY..... 47

LEGAL SUPPORT OF INFORMATION AND TECHNICAL ACTIVITY OF THE POLICE

Gudz Tetyana, Synzherian Andrii

INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGY INTO THE ACTIVITIES
OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE: PROSPECTS AND CHALLENGES.....53

LEGAL ASPECTS OF POLICE PROVISION OF ADMINISTRATIVE AND OTHER SERVICES TO INDIVIDUALS AND LEGAL ENTITIES

Horbach-Kudria Ivanna, Buts Kira

BARRIER-FREE SAFETY ON NATIONAL ROADS..... 60

LAW ENFORCEMENT DURING MARTIAL LAW

Yevtieva Daryna, Lapkin Andrii

ON THE PROBLEMS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE PRODUCTION
AND DISTRIBUTION OF MATERIALS THAT JUSTIFY THE ARMED RUSSIAN AGGRESSION
(PART 2 OF ART. 436² OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)..... 67

Umrykhina Iryna, Ponomarenko Viktor

PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE ACTIVITIES
OF THE POLICE IN EMERGENCY SITUATIONS.....74

Chorny Igor

ON THE QUESTION REGARDING THE GROUNDS
FOR THE CRIMINALIZATION OF WAR CRIMES.....79

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА

UKRAINIAN POLYCEISTICS: THEORY, LEGISLATION, PRACTICE

Випуск № 3(11) 2024

Коректор – Н.В. Славогородська
Комп'ютерна верстка – Ю.В. Ковальчук

Підписано до друку 28.11.2024 р.
Гарнітура Times New Roman. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,23. Обл. вид. арк. 10,98.
Зам. № 1224/902. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.